

Opusculū de Mirabilibus
Moue et Ceteris Urbis
Rome editū a Fran
cisco Albertino
Florentino.

Cum Privilegio.

EPISTOLA
CORNELIVS GYMBALVS FRANCISCO
ALBERTINO FLOREN. PONTIFICII
DOCTORI. S. P. D.

Miraris varias esse authorū qui de vrbis antiquitate scripserunt/opiniones: inter quos Io. Tortelium & Blondum/Pomponiumq; læt. qui cum de huiusmodi re scripserint inuicem dissentiunt: quam rem minime mirari debemus. Cum diuersa diuersis scripserint temporibus: nā nihil certi post illam Totilæ diruptionē haberi potest: nisi id quod vel per epytaphia: vel per aliquas in marmoribus inscriptiones. Quod hoc nostro/& ita felici tempore Iulio secundo Ponti. Maximo in solio Petri sedente/contigit. Vnde tu inter alios: qui de antiquitate scripserint/hilarius gratiosiusq; progredi poteris: cū multa illis incognita: quæ tibi & aliis amicis cognita sunt addideris: quibus (vt spero) eruditiores gaudebūt. Itaq; egredere: egredere (vti complurēs efflagitaui) vt imprimatur hoc: ad quod vt imprimantur persuadeo illa alia opuscula de Vrbis scilicet stationibus: de confessione: de modo recte viuendi: de sacramento: & quod ita eruditius scripseris: vbi ecclesiæ illis quatuor doctorib; merito comparari meres: de expositione scilicet super orationem Dominicā & salutationem Angelicam. Hoc cum primum feceris: tuas credo lucubrationes gratas fore omnibus: itaq; mi Franciscus aliud tibi persuadere nequirē nisi quod tibi/& amicis vtile foret. Vale Romæ. iiii. nouas Nouembris.

TABVLA CORNELII DISTICHON.

Si priscam quis siue nouam vult cernere Romam
Is duce Francisco moenia cuncta videt.

In Primo Libro.

De moenibus & ambitu Urbis & pomerio.

De portis Urbis.	char.	5
De Viis & plateis.	char.	6
De pontibus Urbis.	char.	7
De montibus & collibus.	char.	9
De aquæductibus.	char.	11
De Thermis.	char.	13
De Naumachiis & Cloacis.	char.	14
De Circis eius.	char.	15
De Theatris & amphiteatris.	char.	15
De ærario & pecunia pub.	char.	16
De Foris & curiis.	char.	17
De Campo Martio & aliis campis.	char.	18
De Palatiis, & loco palladii.	char.	19
De domibus & insulis.	char.	20
De Nymphæis & Horreis.	char.	21
De Tribubus & Regionibus Urbis.	char.	22

In Secundo Libro.

De sacerdotibus & magistratibus.	char.	26
De templis Urbis.	char.	27
De Bibliotecis & Basilicis.	char.	31
De Capitoliis.	char.	31
De asyllo & nonnullis Turribus.	char.	32
De porticibus & labris porphireis.	char.	32
De Tropheis & columnis memorandis.	char.	33
De Arcubus triumphalibus.	char.	34
De Colloſſis Urbis.	char.	36
De statuis ac picturis.	char.	36
De cœmeteriis sacris.	char.	38
De sepulchro Augustorum & mole Hadriana.	char.	38
De septizonio & nonnullis epythaphiis.	char.	39
De Obeliscis & methis.	char.	40
De carcere pub.	char.	41

TABVLA

De Legibus & tabulis Aeneis.	char.	41
De laudibus nonnullorum Ro.	char.	42
De diuitiis Ro.	char.	43
De Triumpho nonnullorum.	char.	44
De Magnitudine imperii.	char.	45
De Laude Urbis.	char.	46

In Tertio Libro.

De Noua Vrbe Ro.	char.	47
De nonnullis ecclesiis & capellis.	char.	48
De palatiis pontificum.	char.	50
De domibus Cardinalium.	char.	51
De Hospitalibus.	char.	52
De bibliothecis.	char.	53
De Castro sancti Angeli.	char.	53
De Beluidere.	char.	54
De Porticibus.	char.	54
De Viis & Plateis.	char.	54
De Sepulchris memorandis.	char.	55
De Valuis & Columnis Aeneis.	char.	55
De Officina pecuniae.	char.	56
De Fontibus & Pontibus.	char.	56
De cloacis & purgat. Anienis.	char.	56
De Aedificiis ab Iulio. ii. constructis.	char.	56
De laudibus Ciuit. Florent. & Saon.	char.	57

F I N I S

EPISTOLA

HVMILIS AC DEVOTVS FRANCISCVS ALBERTINVS florētīnus/vnus e capellanīs Reueren. Car. tit. sanctæ Sabīnæ ad Iulium. ii. Pontificem. Maximum.

Onfuetudo mea in amicos Beatissime pater/ & amor felicissimæ bonæ memoriæ Galeotti Card. defuncti/ac plurima eius erga me officia vehemēter cogunt: vt tuæ Sanctitati meum studium/omnem operā polliceor. Idēq; nepoti Sixto Car. ei⁹ fratri polliceor. Quotien cumq; illum video Galeotti semper iussa mihi imposita cum imagine in mentem subeūt. Sed ea tempora inciderunt: vt gratiam & auctoritatem meam nō audeam polliceri: nisi hac exceptione/quantum possim/quantūq; valeam. In cæteris vero rebus absq; vlla expectatōe temporis aut laboris occupatiōis ve opa mea sanctitas tua vtaf. Quod polliceor præter me ipsum/nihil est. Cum enim opusculum de stationibus & Reliquiis Urbis ad Imperatorem diuino auxilio a me compositum vidisset præfatus Reueren. Galeottus/dixit. Frācisce: Bonum opus operatus es. Quare & mirabilia Romæ imperfecta fabularūq; nugis plena nō corrigis? Non enim datur corona incipientibus/sed perseuerantibus vsq; in finem. Præcor te vt in hoc mihi complaceas. Bonæ intentioni cuius annuens promisi. Ea diligentia qua potui: opusculum de mirabilibus Romæ veteris emendaui: ac nouæ Urbis aliud in lucem produxi: quod quidē Reueren. Galeotto Vicecācellario/ac sancte Rom. Ecclesiæ

EPISTOLA

presbytero Card. titu. S. P. ad vin. dedicare destinaueram. Sed improba & acerba mors Pōtifex summe in tanta rerum expectatione fecilitati eius & labori meo inuidit in medio itineris cursu. Tamen sicut domino placuit ita factum est: sit nomen domini benedictum: & anima eius cum sanctis omnibus in pace Christi requiescit. Humiliter precor sanctitatē tuam: vt ipsa pro eius amore paruum munusculū in loco virtute prae dicti Nepotis a seruolo Francisco de Alberti. floren. simul cum eius recta intentione / sinceraq; fide accipere velit. Quod quidem opusculum tuæ sanctitati iam diu tanq̃ numini dicatū est: quam amo / obseruo / veneror atq; colo / rectam valitudinem perpetuamq; opto. Quod si impetrauero / nihil est quod timeam. Tua igitur sanctitas cōgaudeat ac semper lætetur de felicitate ac victoriā ciuitatis Bono. recuperatæ & aliarum ciuitatum a Venetis occupatarū. f. Fauentia: Ariminū: Ceruia: & antiqua Rauenna: quæ omnes ad pristinam libertatem ecclesie deuenire tempore tuæ sanctitatis. Quid nunc restat nisi ipsos infideles ac perfidos maumethanos persequi: vt ad veram fidem conuertantur? Lætetur inquam tua Beatitudo / tēpore cuius Portugall. Rex nouas insulas & barbaras nationes ad fidem Christi conuertit. Nouissime vero Hispaniarum Rex cum Car. Tollerano ciuitates & portus infidelium debellauit ad fidemq; veri dei conuertit fecit. Si mēbra hoc faciūt: quid caput cum brachiis cæterisq; corporis membris totius christianitatis vnitæ faciet. Dñs noster Iesus Christus per viscera misericordie suæ faciat principes ipsos concordēs: vt populus Christianus merito & numero augeatur. Pater Beatissime quomodo patitur sanctitas tua ciuitatem Sanctam Hierusalem / ac loca sancta a spurcissimis fidei hostibus conculcari: ac sepulchrū Christi a perfidis maumethanis conquinari: sanctaq; Ecclesiā Catholicā ab inimicis Christi persequi? Urbanus. n. ii. Pōtifex cum tricenis Mill. hominum signo salutiferæ Crucis affixis: quid nam fecit? Nōne & Anthiochiam & Asiam fere vniuersam ad fidem Christi conuertit? Relinquo expeditionem Lucii. ii. & Clementis & Innocēti. iii. Honoriiq; eiusdem nominis aliorumq; Pontificum: qui ad ipsam expeditionem Principes & Reges Christianos conuocarunt: ac victoriā tandem potiti sunt. Vtilis est hæc sancta expeditio animæ. f. & corpori pugnantes pro fide sancta perueniamus ad gloriā sempiternā. Cæterum quanta & qualia bona temporalia & regna ac dominia ex hac expeditione assequi possum? res ipsa per se patet: &

EPISTOLA

præfertim terram fluentem lacte & melle/ quam deus promissit populo suo colendam. Heu nephas: heu dedecus totius populi Christiani: si rempublicam christianam saluam cupitis. Christum diligite: qua mente/ quo vultu/ quibus ve oculis intueri potestis tot insignes prouincias ac nobiles ciuitates cum imperio Constanti nopolitano quibus in locis populus Christianus Euangelium sanctum prædicare consueuerat/ ab hostibus fidei christianæ nunc occupari? Cauendum est a vero iudice dicente. Omnis arbor quæ non facit fructum excidetur & in ignem mittetur. Et iterum. Aufertur a vobis regnum: & dabitur genti facienti fructum eius. Expurgamini pusillanimes & nolite timere. dominus. n. pugnat pro fidelibus. Si Saul percussit mille & Dauid decem millia in figura prioris testamenti. Nonne & dominus noster Iesus Christus in vero testamento percutiet & confringet capita omnium inimicorum ecclesie sue sanctæ? Cessent iam ciuilia bella: cessent iam bella christianorum principum in christianos. Iam sunt principes vndique armati ad prelium in ipsa Italia. Iam tempus messis aduenit. Ecce inquam parata sunt omnia: periculum est in mora. O inuicti germani ubi sunt victoriae antiquæ? O Christianissimi galli: qui iam Christi sepulchrum recuperastis? O fidelissimi Hyspani qui toties cum infidelibus pugnastis? O fortissimi panonii qui quotidie contra maumethanos tanquam scutum fidei pugnatistis? O inclyti & potentes Itali ubi sunt vires & ingenia ac ipsæ diuitiæ? ubi inquam mirabilia gesta antiquorum vestrorum memoria digna: qui totum orbem sub suo imperio congregarunt? Quid dicam de regibus vniuersis/ ac aliis principibus christianis: qui quidem omnes concurrerent ad tam sanctam & dignam expeditionem. Qua propter Beatissime pater Iuli deprecor/ vt alter iulius inuictissimus in tertio triumpho cuius scriptum erat. Veni. Vidi. Vici. Eadem verba in triumpho Crucis christi decantare valeat Sanctitas tua. Quantum vero meritum quantaque laus & æternitas gloriæ apud deum & homines ex hoc opere paretur tue sanctitatis: ipsamet pro sua singulari sapientia existimare facilius potest/ quam ullis verbis explicari. Ergo dum tempus habemus operemur bonum pro salute animarum ad laudem & gloriam omnipotentis Dei qui viuunt & regnat in sæculum.

PROEMIVM

Proemium huius operis.

Vrbis Roma: quæ caput est aliarum ciuitatum cõ-
dita fuit Olympiade. vii. teste Dionysio. Mundi
vero. iiii. M. ccccl. Ante salutem vero domini fe-
re septingentos. & a Rhomo comite Aeneæ vel
a Rhoma Ascanii neptæ vel a Roma Itali filia vt
clare dicam in noua Vrbe nominatam esse dicunt
quibus nonnulli a Romo fratre Remi: qui fuit primus rex Romano-
rum/Romam esse velint: quæ quidem a barbaris exterisque genti-
bus sæpe incensa fuit ac diruta. Quapropter beatissime pater in
primo libro scribam de mœnibus & portis ac pontibus & regio-
nibus veteris Romæ. In secundo vero de templis & magistrati-
bus & Capitolio & aliis ædificiis & mirabilibus eius. In tertio &
ultimo concludam libro / in quo scribam de palatiis pontificum
& Cardinalium ædibus & aliis ædificiis nouæ Urbis: ea breuita-
te qua potero/nonnulla cõnectens de pulchris rebus Florētinae ci-
uitatis nacta occasione propositi: ne a patria ipsa ingrati-
tudinis vitio reprehendar/cum sit quod ipsi florentini in initio ciuita-
tis prædictæ/ Romani per multum tempus appellati sint. Tamen
in hoc parcat mihi Sanctitas tua/quod simpliciter stiloq; infimo
potiusq; mediocri vel supremo (vt deceret) scripserim. Sum enim
doctis atq; indoctis debitor / quos quidem omnes deprecor/ &
errores ipsos charitatis gratia castigent: ac deum ipsum pro me
orent immortalem.

MOENIA Magnæ Urbis Romæ habuerunt. dcxxxiii. Turres cum pinnis/ & propugnaculis atq; deambulatoriis vigiluq; receptaculis: nunc vero Turres numero sunt. cclxv.

Ambitū vero Urbis. xx. mil. passuum cōtinuisse dicitur/ teste Plinio & Vopisco: Flavius vero historicus scribit. Aurelium imperatorem ambitum Urbis ad. l. Mil. passuum ampliasse ripasq; Tyberis extruxisse. Nostro vero tempore cum ianiculo & Vaticanovix passuum milia quindecim esse iudicio: quæ quidem moenia pluries diruta fuere a barbaris: postea vero a diuersis pontificibus multis in locis instaurata. Poggius noster Flor. ad Nicolaum. v. Pont. de varietate fortunæ Lib. primo scribit. Quid iam querat: quod etiam stuporem recensenti mihi affert Urbis moenia ita multiplici clade afflicta/ ita a fundamentis eruta: vt nedum locus eorum pristinus/ sed nedum vestigium quidem vllum aspiciatur / omnium veterum murorum sublata memoria. Nam ea quæ cernis lateritia noua sunt: & post octingentesimum annum deletis prioribus. Primum ab Hadriano incohata collato ab Hæthruriæ populis centum auri pondorum a Gregorio vno & item ab altero pontificibus perfecta: vnde & diuersorum Pontificum opus variam reddit murorum formam. Antiqua moenia ex quadrato lapide post incensam a galis Urbem consumata Liuius tradit: vt in portis ipsius urbis adhuc vestigia denotant. Apud moenia erat pomerium: id est spatium quoddam post murum / quid neq; arari nec habilitari fas erat: vt nūc est in nostra Ciuitate Florentina intus & extra cum mætharum signis: adeo quod facile solatii gratia/ quisq; deambulare potest: tamen Romæ nostro tempore non seruatur: vbi & vineæ & priuatæ ædes Urbis moenibus coniunctæ sunt a pluribus namq; Imperatoribus ampliata sunt / vt apparet super portam Portuensensem in lapide cum his literis.

IMPP. CAESS. DD. HH. INVICTISSIMIS PRINCIPIBVS HARCADIO ET HONORIO Victoribus ac Triumphatoribus semper Augg. ob instauratos Urbis Aeternæ Muros/Portas ac Turres ægestis immensis ruderibus ex fugge

stationibus. V. C. & illustris militis & magistri vtriusque militiæ ad perpetuitatem nominis eorum simulachra constituit.

Similiter & de pomerio hoc anno. M. D. ix. in lapide Tyburtino nuper offosso non longe a Cancellaria litere indicant.

POMERIVM.

T. I. CLAVDIVS DRVSI. F. CAISAR. AVG. Germanicus Pon. Max. Trib. pot. VIII. imp. xvi. Cos. III. Censor P. P. auctis populi Romani finibus Pomerium. **AMPLIA FIT TEMINA FIT Q.**

Nonnulla in stationum opusculo de ipsa urbe scripsi / quæ quidem replicare superfluum videtur.

De portis urbis.

Romulus primus romanorum rex tribus portis tantum cinxerat Urbem: quibus nonnulli quatuor affirmant.

Prima porta Mugonia dicebatur a mugitu animalium quæ & trigonia postea dicta fuit.

Secunda porta Carmentalis a Carmenta matre Aeuandri: quæ & Scelerata postea vocata est non longe posita erat a Iano.

Tertia vero Pandana seu Romanula vocabatur: quæ & libera dicta est: quam Pompilius instituit clausam stare pacis tempore / ut ait Piso in Annal. Liuius dicit suo tempore. xxxvi. portas fuisse in Urbe. Plinius vero dicit. xxx. quibus septem clausas fuisse confirmet. Nostra vero etate sunt. xx. cum illis: quæ in ciuitate Leonina comprehenduntur.

Prima porta principalis triumphalis dicebatur / quæ omnium erat celeberrima non longe ab ecclesia Sancti Spiritus posita.

Secunda porta Flumentana postea vero Flaminia a Via nunc vero porta populi appellatur.

Tertia porta Collatina: quæ Collatiam Sabínorum opidum ducebat: postea vero Pinciano a Pincio senatore / quæ quidem nomen retinet.

Quarta porta Quirinalis a Quirinali sacello seu collina a Quirinali Colle: eadem Aegonensis dicta ab Aegono monte: postea vero Salaria: ut nunc a Sale dicam.

Quinta porta Numetana a Numeto opido postea Viminalis a viminum multitudine: nunc autem appellatur porta sanctæ Agnetis.

Sexta porta Exquilina postea Tyburtina deinde Thaurina a capite tauri: nunc vero porta sancti Laurentii extra muros dicitur.

Pomponius lætus Exquilinam dicit esse nunc clausam cum por-

ta inter aggeres.

Septima porta Labicana seu Nevia a Nevio nemore nunc vero porta maior appellatur: super quam literæ multæ cubitales apparerent: vt dicam in aqueductibus.

Octava porta Asinaria/ quis nonnulli dicant Cælimontanam & Septimiam appellatam fuisse: tamen antiquitus porta Cælimontana erat inter Asinariam & metrodii / sed in moenium instauratione clausa remansit: nunc vero porta sancti Ioannis appellatur.

Nona porta Gabiula dicebatur quæ nunc est clausa muro nonnulli Metrodii portam appellant.

Decima porta Latina sicut & nunc appellatur non longe ab ecclesia sancti Ioannis Euangelistæ ab ipsa Via.

Vndecima porta Capena postea vero Appia. nunc autem porta sancti Sebastiani appellatur.

Duodecima porta Trigemina seu Hostiensis dicebatur vt frontino placet: nunc vero porta sancti Pauli appellatur.

Decimatertia porta Portuensis a portu Claudii Imp. dicta: nunc vero porta ripæ dicitur in qua sunt literæ Harcadii & Honorii imp. de instauratione vt superius dixi.

Decimaquarta porta Aurelia: nunc autem porta sancti Pancratii dicitur.

Decimaquinta porta Fontinalis non longe a prædicta in Vaticano adhuc extant vestigia a fontibus dicta: vt Liuius placet.

Decimasexta porta Septimiana a Septimio imperatore: quæ nomen adhuc retinet.

Decimasextima porta Turrionis dicitur a Nicolao quinto fundata non longe a Campo sancto: quæ & Posterula dicitur.

Decimaoctava porta Pertusa in monte Vaticano non longe a stabulis palatinis.

Est & porta Iulia apud viridarium: quam nuper tua Beatitudo sumptuoso ædificio & Tiburtino lapide fundauit exornauitque apud noua Moenia Beluidere nuncupata: quæ quidem duæ portæ: non semper (vt aliæ) ostendunt introitum patefactum: sed potius ad comoditatem Pontificis & curialium aperiuntur.

Vigesima porta Aenæa vocatur: nunc vero porta castelli sancti Angeli dicitur: non longe a mole Hadriana: quæ ultimæ quinque portæ positæ sunt in ciuitate Leonina.

Erant & aliæ porte: vt Querquetulana a quercu. Lauernalis a Lauerna dea, Rudusculana: quod ærata esset vel quasi rudis sit

DE VIIS

imposita & relicta apud Neuiam portam.

Ruthumenæ ab auriga sic dicto. Minutia a facello Minutii: Caturaria a canibus dicta: qui ibidē immolabātur: aditus quarum propter vetustatem & moenium instaurationem nescitur: tamen multi multa dicunt/quot homines/tot sententiæ.

De Viis & Plateis.

Rant enim in vrbe viæ. xxix. principales: vt placet. P. victori. tamen tot erant viæ quot portæ vt Liuius inquit/ de quibus nonnulla scribam.

Via triumphalis a Vaticano/ vbi & pōs erat triumphalis ad Capitoliū vsq; tendebat: quīs nonnulli ad Valebrum vsq; affirmant.

Via Flaminia/ quam. C. flammīnīus collega. M. Lepidi in cōsulatu victor ligurum strauit ex vrbe Ro. per Tusciam & Vmbriā Ariminū vsq; vt adhuc in multis locis visuntur vestigia.

Via Salaria: que assale nomē accepit: quoniam per illam sal in Sabīnos portari consueuerat.

Via Numentana siue Eigulensis/ qua itur Nomentum quod est oppidum in Sabīnis: & in agro numentano balnea fuere: vnde Nero Claudius fugiens ad. iiii. miliarium in suburbano liberti sui inter Sariam & Numentanam viam seipsum interfecit.

Via Labicana a porta Exquilina incipēs a qua & prænestina: de quibus Strabo mentionem fecit lib. i.

Via Latina quæ posita est inter appiam viam & Valeriam quæ ad Cassinum oppidum Appiæ coniungitur: in qua sepeliebātur cadavera sicut in Flaminia.

Via Appia: quæ tendit ad ecclesiam sancti Sebastiani ab Appio Claudio censore: qui dictam viam a porta Capena Capuam vsq; strauit: quam postea Traianus Impe. instaurauit Brundisium vsq;: vt inquit Strabo: paludesq; pōtinas siccauit & alia q̄ plurima restituit ædificia: vt in lapide marmoreo apud Circū maximum inuento apparet cum his literis sculptis.

IMP. CAES. DIVINER VE. F. TRAIANA Germanico Dacico. Pont. Max. Tribu. Por. VIII. Imp. IX. Cos. V. P. P. Tri. xxxv. Quod liberalitate optimi Principis cōmoda earū etiā locorū adiectione ampliata sint.

Via Piscina erat inter Thermas Antonianas & ecclesiam sancti Sixti. vt adhuc vestigia demonstrant.

Via Suburana: quæ tendit a foro Traiani ad ecclesiā sancti Mar-

tini in montibus.

Via alta a Thermis Constantini vsq; ad viminalem portam tendebat.

Via Traiana & Aurelia a nominibus propriis dictæ. Erat & via Valeria & Tyburtina. Amnia & Acimilia.

Via Claudia & Campana. Hostiensis & Laurentina.

Via Setina & Ardeatina. Tyberina & Quinta. Via Cassia & Cornelia. Gallicana & Patinaria. Via asinaria & Cimina: quæ quidẽ omnes retinent nomen vsq; in hodiernam diem.

Erat præterea in vrbe Via sacra: in qua ictum fuit foedus inter Romulum & Tacium: quam Cæsar dum esset Dictator velis intexit a domo sua ad Cluium vsq; in Capitolium & tendebat a Regia seu a curia veteri ad arcem vsq; per quam triumphantes ibant ad Capitolium. & in qua augures sedem habentes inaugurari consueuerant non lōge a carinis.

Via noua / quam instaurauit anto. Caracalla. imper. erat apud Thermas ipsius / quæ incipit a porta pallatii per radices ipsius montis supra Circū max. vsq; ad infima piscinæ. piscina pub. erat vbi nunc ecclesia sancti Sixti.

Via lata erat apud Iseum: quæ adhuc cum ecclesia sanctæ Mariæ in via lata nomen retinet

Erant & aliæ viæ: vt ianuclensis & Gallia: vestigia quarū haud facile cognoscuntur. Vespasianus vero impe. multas vias destruktas instaurauit: vt in vetustissimo lapide marmoreo ante ædes Conseruatoris posito literæ incise indicant. S.

IMP. CAESARI VESPASIANO AVGV. PONT.
MAX. Trib. Pot. III. IMP. XII. PP. Cos. III. Des. IIII.
S. C.

Quod Vias vrbi negligentia superior. tempor. corruptas impensa sua restituit.

Erant deniq; in vrbe plateæ pluribus in locis variis lapidibus stratis & statuīs & collosis exornatis.

Platea vero pallatii saxo lacedemonico ac porphiretico Ant. Hellogabalus imperator strauerat.

Erant in ipsa Vrbe multæ Areæ: vt area Capitolina in qua erant cellulae subterraneæ teste Gellio lib. ii. vbi reponi solerent signa vetera: quæ ex eo templo collapsa essent et alia quædam religiosè donariis consecrata & adhuc visuntur vestigia vulgo Sala Cæsaris. Erat & Area pinaria & Apollinis vt dicetur in regionibus.

DE PONTIBVS.

Erat præterea Umbilicus ipsius Urbis in Regione. viii. vt apparet in marmore antiquo translato ad ecclesiam sancti Ioannis de pinea.

Tamen pater Beatissime. non omnes omnia possumus. Quæ autem feci/ domino adiuuante/ cito feci: vt infra scripta carmina de cantare valeam.

Sí bene quid facias: facias cito: nam cito factum.

Gratum erit: ingratum gratia tarda facit.

De Pontibus Urbis.

Pontes Urbis septem fuere principales/ quibus vrbis æqueſter & P. victo. octo fuisse confirmant. Videlicet.

Aelius. Aemilius. Aurelius. Tarpeius. Palatinus. Exquilinus. Vaticanus & Ianuclensis. Ioan. Annius Viterb. super Fabium pictorem scribit Carmentalis porta erat vbi pons carmentalis: quo trecenti Fabii contra venientes transeuntes Tyberim in se linquebant ianiculum a dextra vt patet in Liuió.

Primus pons subtilius dicebatur: qui fuit ligneus ab Anco Martio rege Ro. structus. postea vero ab Horatio coclite pro libertate patriæ intercisus: quem deinde Aemilius lapideum fecit: a quo Aemilii nomen accepit: vestigia cuius ad radices Auentini diruta cernuntur. vulgo dicitur marmorata.

Secundus pons erat senatorum: qui & Palatinus dicebatur: nunc vero pons sancte Mariæ vocatur.

Tertius pons est insula Iouis lycaonia vetustissimus qui & Tarpeius antea dictus fuit seu Fabritius quem. l. Fabritium. C. D. curatorem viarum faciundum curasse epygramma testatur: & M. Lepidum. & M. F. Cos. approbasse. In arcu pontis supra profluentem est inscriptio corrosa cum his literis.

L. FABRITIVS. C. F. CVR. VIAR. faciundum coerauit. Q. Lepi. M. F. M. Lollius. M. F. Cos. probauerunt. nunc vero pons iiii. capita nominatur. in quo loco est Quartus pons coniunctus prædicto ponti: qui vocabatur pons Cestius siue Exquilinus (vt placet Pub. vic.) in quo marmoreæ tabulæ vetustate consumptæ cum his literis visuntur.

Domini. Nostri IMPERATORES Cæsares. FL. VALENTIANVS PIVS FELIX Maxim⁹ victor ac triumph. semp Aug. pō. Maxim⁹ Germanic. Max. Alamann. Max. Franc. Max. Trib. pot. vii. imp. vi. Cos. ii. P. p̄p.

ET FL. VALENS Pius Felix Maxim⁹ victor ac triumph. semp

Aug. pon. max. Franc. Max. Ghotthie max. trib. pot. vii. imp. vi.
Cos. ii. P. pp.

ET GRATIANVS Pius Foelix max. victor ac triumph. Semper
Aug. pontifex max. Franc. Max. Ghotthie. max. trib. pot. iii. imp.
ii. Cons. primum. P. pp. potem foelicis nominis Gratiani in vsum
senatus ac populi constitui dedicariq; iusserunt. Nostro vero tem-
pore pons sancti Bart. vocatur.

Quintus pons aurelius dicebatur postea Ianuclensis: quem An-
tonius pius imp. marmoreum fecit a Nerone dirutus fuit: quem
Sixtus. iiii. Ponti. max. in vsum populi Ro. & curialium sumptuo-
so opere tyburtinis lapidibus refecit: longitudo cuius ped. ccxv.
& pons Sixti dicitur: antea vero a curialibus pons ruptus appel-
latus est.

Sextus pons triumphalis dicebatur apud ecclesiam & Hospitale
sancti Spiritus in Saxia/ vt adhuc vestigia ipsius antiquitatis ap-
parent/ qui & Vaticanus antea dictus fuit: quem quidem tua bea-
tudo vult restituere: & iam a populo Ro. pons iulii vocatur.

Septimus pons Urbis Aelius seu Hadrianus vocabatur ab ipso
Aelio Hadriano imp. constructo apud molem ipsius nostro tem-
pore pons sancti Angelii nominatur: subter quos pontes praedi-
ctos regalis Tyber rapido cursu illabitur: iuxta ripam cuius lapis
marmoreus nuper effossus est cum his literis sculptis.

EX Auctoritate imp. Caesa. Vespasiani aug. p. M. Trib. pot. iii.
imp. x. pp. Cos. iiii. V. Cesor. Caius calpetan⁹. Ranti⁹ Quirinalis
Valerius cestus curator riparum & aluei tyberis terminauit. R.
R. Prox.

Erat & pons in campo Martio apud montem citatorium de quo
Suetonius mentionem facit: vbi de conciliis coniuratorum in Cae-
sarem differebat: primum cunctati vtrum ne in campo Martio p-
comitia tribus ad suffragia vocantem partibus diuisis e pote de-
cerent: atq; exceptum trucidarent: an in sacra via/ vel in aditum
theatri adorirentur.

Erat pterea pons marmoreus in foro Ro. a palatio ad capitoliū vsq;
q; nil tota vrbe pclari⁹ fuit: ponte pdicto: quē. C. callícula fecit: &
capitoliū cōiūxit/ quē qdē. lxxx. ingētes collūnae marmoreae cela-
tae substētabāt: at ex eo nūc sex tm collūnae: trīs. n. ad radices pala-
tini mōtis aliae tres ad capitoliū vifunt/ nō lōge a quib⁹ hoc anno
multa marmora effossa fuere cum ingēti base marmorea/ in q̄ erat
haec inscriptio forma circulari cum literis incisa: videlicet.

DE PONTIBVS.

VICENNALIA IMPERATORVM.

Ab alia vero parte vīsebantur sacerdotes sculpti Thaurum sacrificantes.

Extra urbem est pons Moluius siue Miluius via Flaminia. ii. mil. ab vrbe ab Aemilio scauro constructus vbi Maxentius tyrannus a Constantino superatus est supra Anienem sunt quatuor pōtes primus salarius: secūdus Numētanus: tertius Memmeus: quartus Lucanus.

Pons salarius extra portam salariam in quo sunt infra scripta carmina incisa.

Quam bene curuati directa est semina pontis

Atq; interruptum continuatur iter.

Miramur rapidas subiecti gurgitis vndas

Et lubet irata cernere mimum aquae.

Ite igitur faciles per gaudia nostra Quirites

Et Marsin resonans plausus vbiq; canat.

Qui potuit rigidas Gothorum subdere mentes

Hic docuit durum flumina ferre iugum.

Sunt & aliae literae vt dicam in opusculo epyth.

Pons Numentanus quo itur Numetum apud ecclesiam sancte Agnetis extra urbem: quem Narses eunuchus (vt apparet in marmore) construxit.

Pons Mammeus a matre Alexandri imp. instauratus: quem Antiochus fecerat extra portā Tyburtinā corrupte dicitur pōte mā molo. pons vero Lucanus est inter Urbem & Tyburtinam ciuitatem in quo sunt literae infra scriptae incisae.

Ti. Plantio. M. Fani Siluano Aeliano pontifici. Sodali Aug. iiii. Vir. A. A. A. F. F. Q. Ti. caesaris legat. V. in Germania Pr. Urb. legat. & comiti. Claudii Caesaris i Britannia cōsul. Pr. Cos. Asiae legat. praet. Moesiae in qua plura quā centū mil. trans danubiorū ad praestanda tributa cū coniugibus ac liberis & princip. aut regibus suis trās duxit. motum orientem Sarmatar. cōpressit quib; parte magna exercitus ad expeditionem in Armeniā misisset ignotus ante aut infensos. p. r. Reges signa Romana adoraturos aut hostibus receptos remisit ab alijs eorū obsides accepit per quem pacē puincia & cōfirmavit & ptulit Scytarū q̄q; regem Achero mensi/ q̄ est vltra Borustenen obsidione submota prim⁹ ex ea puincia magno tritici modo annona. P. R. adleuiavit hūc legatū in Striniam pfert Urbis remissum, Senatus in pfectura triūphali

bus ornamentis honorauit authore imp. Cæsare Aug. Vespasia-
no verbis exornatione eius. Q. I. S. S. moesiæ ita præfuit vt non
debuerit in me differri honor triumphalium eius ornamentorum
nisi quod latior ei contigit mora titulus præfecto vrbis imp. Cæ-
sar Aug. Vespasianus iter Cos. fecit. Erāt & alii pontes vt pons
Meruli Via portuensi apud dirutam ecclesiam sancti Petri a Deo
dato primo. pp. fundatam: apud quem sunt literæ incisæ.
DD. M. M. ANT. ANTII LVPI. PR. vt dicam in epyth. opu-
sculo. nūc vulgo dicitur el ponte del archa.

De montibus & collibus Urbis.

Montes in vrbe septem numerantur principales te-
ste Vergilio qui scribit.

Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma.

Septemq; vno sibi muro circumdedit arces.

Nomina quorum sunt hæc. s.

Capitolinus Palatinus Auentinus Celius Exquilinus Viminalis
& Quirinalis.

Fabius enim pictor e Fabiorum nobili familia dicit. Facies tunc
agri huius instar arcus erat: cuius corda esset alueus Tyberis:
cornua ad solis quidem ortum rupes auentina & ad occasum ca-
pitolina/ media Palatina. Eadem Palatina rupes Tyberim a fron-
te prospicit: a sinistris celio/ a dextris exquilino iungitur. Auen-
tinus autem a fronte Tyberim & Capenam tenet: ad dextram
Celiolo ac Viminali heret. Capitolium ante se Tyberim & por-
tam carmentalem cernit hæret illi Quirinalis. Has rupes anti-
qui septem colles & septem montes appellauerunt. Area huius
arcus est quicquid campi iacet inter Auentinum & Capito-
lium & a Palatio ad Tyberim. Idem Fabius dicit nomina col-
lium veteris Romæ hæc sunt. Capitolium Quirinalis Exquil-
inus palatinus Celsus Celiolus Rumurius qui & Auentinus.

Mons Palatinus est vbi palatium maius: in quo Roma Itali fi-
lia condidit Valentiam oppidum. Postea vero Euander ex ar-
cadia veniens habitauit cum suis Herculemq; in hospitio ibi-
dem recepit/ in quo loco Aeneas teste Cephalo Gergitio/ pri-
mum ædificare cepit: cui Rap. Vol. consentit: in quo postea Ro-
mulus Romam oppidulum/ teste Fabio pictore regiam Metra-
polim vertit inq; Palatino colle fundauit: & in eo monte fuit se-
des po. Ro. Palatium a Palatinis ex agro reatino ibidem cōsiden-
tibus: vela Pallatia vxore Latini regis vel a Palantheo archadiæ

DE MONTIBVS

oppido seu a balatu ouium dicitur.

Mons Capitolinus qui & Tarpeius nominatur a Tarpeia virgine. Capitolinus vero a capite hominis inueto. hunc montem Saturnium antea vocarunt a Saturno qui ibidem habitauit. Fab. pic. ait. Prima igitur origo Romæ fuit collis capitolinus antea saturnius dictus. Is est ubi nunc sancta Maria ara coeli & arx capitoli. Diuiditur enim in duos colles: teste Gellio & Pompo. Læt. in capitolum. s. & arcem.

Mons Auentinus qui & Rumurius: in quo habitauit Athlas Italus: teste Fabio: ad radices cuius iuxta Tyberim ope atque consilio Iani capenam oppidulum condidit & regionem eius permissu Italiam dixit: in monte erat siqua laurea Iouis sacra & fons fauni. Atrium libertatis & spelunca chaci & alia multa ædificia. Auentinus dicitur ab aduentu hominum/ seu ab Auentino rege albanorum ibidem sepulto seu ab auibus auctore Menio/ vel a vehendo: quod cum mons a cæteris partibus urbis paludibus esset exclusus vehébatur ad illum homines quem Romulus: teste Fabio neminem passus est habitare. Nam fratri Remo illum sacrum esse voluit usque ad Hylernam Tyberinam de quo Ouidius in fastis.

Adiacet antiquus Tyberino lacus Hylernæ

Pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.

De quo loco Berosus & Io. ann. clare dixerunt. Mons predictus Auentinus est ubi ecclesia. s. Sabinæ. Fabius dicit tres colles primum coluere ante Romulum medium quidem Roma filia Itali: extremos vero Saturnus & Italus. Atrium libertatis. Atrium proprie ab atriatribus tuscis: teste Var. appellatum genus est ædificii ante ædem continens mediam aream ut inquit Festus pom. Vitruius vero scribit lib. vi. Atria lanuis esse proxima. Liuius scribit atrium libertatis Romæ fuerat vetustissimum & ob fides tarentinos in dicto atrio custoditos fuisse scribit præterea refectum fuisse ampliatumque ab Helio peto. & Cor. cethego censoribus. Suetonius vero ab asinio pollione atrium libertatis refectum fuisse scribit. Nonnulli volunt porticum veste fuisse ubi nunc tres columnæ quas dixi e ponte palatino esse & aliæ tres capitoli aliud atrium a Tito & Domitiano instauratum in quo sunt nonnulla signa literarum videlicet. RESTITVER.

Mons Celius a Celio Vibienno tusco duce nobili qui cum suis in auxilium Romuliv enit contra Latinorum regem Acronem; & in

cipit a Basilica Lateranen. & terminum ponit vbi nunc est ecclesia sancti Gregorii & includit ecclesias Mariæ in Domínice & Stephani rotundi & Ioannis & Pauli ac Petri & Marcellini in radicibus eius & alias nonnullas ecclesias. Et ibi prope est quadriuium, s. inter Cælium ipsum & Exquilias / in quo monte crāt aedificia sumptuosa vt dicitur infra: vestigia quorū adhuc multis in locis videntur in vinea domini Achillis de Ciampolis de castro plæbis in qua sæpe fui cum, d. Iuliano Marasca & Bartholomeo Cynisco.

Mons exquilinus est oīum altissimus ī quo loco nūc est ecclesia sanctæ Mariæ maioris: ppe quā erat Basilica Sicimini Romani. Marcus Varro dicit. Exquilias duo mōtes habiti quod pars Cespūs mōs suo antiquo noīe etiam nūc in sacris appellatur: est & mons oppius. Exquilias: teste Pōponio Læto incipiūt ab ecclesia sancti Petri a vīculis & ptendūtur vsq; ad sancte Crucis: inde ad Thermas dioclitianas: illinc circum eūdo includit ecclesiam sancti Andreæ & Antonii atq; Praxedis & alias nonnullas: ab escubādo dicitur / quod ibi escultæ a Rege Tull. essent: vel quod ante urbem conditam / vt nēnullis placet / Collis ille aucupibus erat in vsum: vt sparsis. Quisquilis aues illuderētur.

Mons Quirinalis est: in quo sunt equi marmorei a Fidīa & Praxitele sculpti: pars cuius infima solo adequata / vt columna Traiani in foro suo posita melius circumspici posset: qui prius mons Egonus appellatus est / in quo loco & monte est ecclesia sancte Agathæ in Subura vbi & decem tabernæ fuerūt: vt in tiburtinis lapidibus nouiter effossis apparet: qui mōs teste Dionisio lib. ii. hæret Capitolino: dictus a Iunonis sabinae tēplo / quam illi hasta tam siue curim. i. quirim vocant. Eundo vero a sinistris est vallis inclusa parietibus vbi fiebāt Floralia: & mons a dextris habet domum cardinalis Neapolitani in parte Quirinalis mōtis: qui vocatur mōs Clateræ & Apollinis. Mōs vero a dextris vocatur Capitolium vetus vbi fuit templum Iouis antiqui.

Mons Viminalis a vīnibus dictus tendit ad Termas vsq; Dioclitianas. Marcus enim Varro colles Exquiliarum non montes appellat in hæc verba. Tertiæ regionis colles quinq; a deorum phanis appellati sunt / equis nobiles duo colles Viminalis ab Ioue vimineo: cuius aræ ibi sunt. & Quirinalis a phano Quirini vel ab ipsis Quiritibus: qui cum Tacio curibus venerunt Romam / & ibi castra posuerunt. in quo monte est ecclesia

DE MONTIBVS ET COLLIBVS.

sancti Laurentii Panis & Perne/ vt dicitur/ Qui colles Quirinalis & Viminalis coniunguntur prope portam viminalem: quæ proxima est portæ Collinæ: tamen de viminali sunt nonnulli qui aliter sentiunt.

Est & mōs notissimus inter ecclesiam sancti Saluatoris de Lauro & ecclesia pacis/ qui vocatur Iordanus mons/ in quo ædes Viri-
norum sitæ videntur.

Est & mons Ianiculus siue aureus intrans Tyberim: in quo Ianus habitauit: vbi nunc est Ecclesia sancti Petri in monte Aureo/ qui in ethruria non in Roma Plinius tertio lib. Saturna. vbi nunc Roma. Antipolis vero. vbi ianiculum in parte Romæ.

Collis Vaticanus vbi ecclesia sancti Petri apostoli & palatium pont. de quo Festus Pompeius Vaticanus collis appellatus est: eo quod potitus sit populus ro. vatium responso pulsus æthruscis. Aulus vero gellius lib. xv. scribit. Et agrum Vaticanum: & eodem agri dominus præsidem appellatum acceperamus a Vaticanis: quævis atque instinctu eius dei in eo agro fieri soliti essent. Sed præter hanc causam. M. Varro in lib. diuinarum: aliam esse tradit istius nominis rationem. Nam sicut Arius inquit appellatus/ atque ei statuta est quæ est infima noua via/ quod eo in loco diuinitus vox edita erat: ita Vaticanus deus nominatus penes quem essent vocis humanæ initia: quoniam pueri simul atque parti sunt: eam primam vocem edunt quæ prima in Vaticano syllaba est. ideo vagire dicitur ex primamente verbo sonum vocis recentis/ in quo colle erat Templum Apollinis & locus clausus in quo equos regebat crudelis Nero. Collis hortulorum/ est qui surgit a dextris apud ecclesiam sanctæ Mariæ de populo in quo Neronis ossa sepulta fuere: ex quo colle teste Pomponio candidati descendebant albis vestibus magistratum petituri: qui nunc mons siue collis pincius appellatur.

Mons citatorius est in campo martio non longe a columna Aurelii Ant. pii qui corrupte hodie mons Accorius dicitur locus erat comitiorum. i. Romanorum/ qui postquam citati suffragia intra septa contulerant/ ne laturus se denuo immiscerent: ab aliis separabatur: vulgo dicunt eum tumulum factum esse ex regectione fundamentorum columnæ antoninæ.

Mōs Testatus inter auentinum & Tyberim atque portuensem portam in tramœnia surgit in quo loco erant collegia figulorum a Numma rege ro. instituta: auctus fuit in purgatione fluminis: in quo nostra ætate adhuc sicut in campo Martio fiunt ludii taurini tempo-

re bacchanaliorum. Petrus enim Marfus ostendit Mihi nonnulla super Festum Pompeium/ qui scribit Tarentum locus in campo Martio dictus: quae eo loco Ara ditis patris in terra occultaretur. Thauri appellantur ludī in honorem deorum inferorum facti instituti autem videntur hac de causa regnante Tarquinio Superbo/ cū magna incidisset pestilentia in mulieres grauidas: quae fuerat facta ex carne diu vendita populo thaurorum/ ob hoc diis inferis instituti & thauri vocati sunt. Aliae figulinae erant extra portam Viminalē a dextris vbi surgit adhuc collis ei⁹ materici. Sūt & alii mōtes seu colles mīores vt ē mōs Caelicul⁹ siue caeliol⁹ apud Caeliū mōtē/ quem Tullius rex addidit Vrbī cum monte Exquilino & viminali. Extra urbem prope portam collinā erat locus subterraneus in tumulo: vbi vestales vīrgines stupro siue incestu depræhensæ viuae fodiebantur cum pane / & aqua. Plura de his Plutarchus in vita Camilli. Mons sacer vltra anienem extra portam collinā/ quo plebs a nobilitate secedens diu habitauit.

De aquæ ductibus.

Vltius Frontinus aquas Urbis tantummodo suo Tempore nouem fuisse scribit. Sextus vero ruffus/ qui Frōtino posterior Dioclitiani temporibus urbem Romam descripsit/ aquas ad decem & nouem fuisse. s. Aureliā/ Appiam/ Aniam/ Atthicam Augustam/ siue alsietinam/ Argentianam/ Antonianam/ Alexandrinam/ Claudiam/ Ceruleam/ cumīnam seu ciminiam/ Damnatam/ Iuliam/ martiam/ Sabatinam/ Seuerianam/ traianam/ tepulam/ & Vīrgineam seu Herculeam: e quibus nunc vna solummodo urbem influīt scilicet Vīrginea in campo martio: vbi lapis marmoreus cum his literis appositus est.

TYBERIVS CLADIVS DRVSI EILIVS Cæsar Aug. Ductus aquæ vīginis destinatos per Cæsarem fundamentis novos refecit ac restituit. Quāuis nonnulli. M. Agrippæ laudē attribuāt: Philíp. Be. ait. M. Agrippa in ædilitate sua Romā duxit aquā vīrgineā. p̄terea fontes fecit centū q̄ncp. Castella. cxxx. cōplura etiā cultu magnifica ac operibus & gratuita tribuit balnea centum sexaginta. Plinius lib. xxxvi. Aqua Vīrginea a Vīrgine quadam dicta: quod cum quærent aquam milites ro. Virgo venas aquarū monstrauit/ quam prædictus Agrippa obduxit ab octauo lapide diuerticulo duo mil. passuum prænestina viā iuxta Herculaneum

DE AQVAE

rium/quem refugiens Virgínis nomē obtinuit. M. Agrippa teste Plinio in edilitate sua adiecta Virgínea aqua cæterisq; corriuatis/atq; emendatis lacus septingentos fecit. Forma ipsi? aquæ ductus adhuc apparet in vrbe: in quo loco non longe ab ecclesia s. Siluestri in campo Mar. super veterum arcum in tyburtino lapide infra scriptæ literæ visuntur.

TITVS GLADIVS Drusi Cæsar Augustus germanicus Pontifex maximus. Trib. potes. V. imp. xi. PP. Cos. Desig. iiii. arcus ductus aquæ Virgínis disturbatos per. C. Cæsarem a fundamentis nouos fecit ac restituit. Nonnulli volunt septē aquæ ductus principales in Vrbe fuisse: primus omnium fuit in quo erat clarissima aquarum omnium toto orbe frigoris salubritatisq; palma præconio vrbs martia inter reliqua deum munera Vrbi tributa: antiquus. n. Aufeia vocabatur: oritur vero piconia in vltimis montib? pelignorum transiit marsos fucinum lacum Romam vsq; perueniens: mox specu demersa in tyburtina se aperit nouem millibus passuum fornicibus instructis per inductum primus in urbem dictam aquam inducere voluit. Ancus martius rex in capitolium. Postea. Q. martius in pretura: rursusq; restituit. M. Agrippa concipitur Via Valeria mil. xxx. prope sub lacum quam ait suo tempore Frontinus in auentinum a Traiano perductam traianam fuisse dictam vt apparet in Lapide marmoreo fracto ac nuper effosso Aqua martia concipitur a milliario. xxxvii. vt apparet in literis super portam tyburtinam.

IMP. CAESAR. DIVI IVLI. F. Augustus pōtifex max. Cos xii. Tribuníc. potest. xix. Imp. xiiii. riuos aquarum refecit.

IMP. CAESAR. Aurelius Ant. pius Felix Augu. Parthic. Max. Brit. max. Pontifex maximus Aquam Martiam variis vsibus impeditam purgato fonte excisis & perforatis mōtibus restituta forma adquisito etiam fonte nouo Ant. pii Aug. in sacram Urbem suam perducendam curauit.

IMP. T. Cæsar Diui. F. Vespasian? aug. pō. max. Tribunitiæ pot. ix. imp. xv. Cens. Cons. vii. Desig. ii. Riuum aquæ martiæ vetustate dilapsum refecit: & aquam quæ in vsu esse desierat reduxit.

Aqua Tepula erat/ quam ex agro lucullano Seruilius Cæpio & P. Cassius longinus Censor in capitolium perducendam curauerunt.

Iuliam aquam. M. Agrippa ab inuentore vocatam introduxit ex tepula via subterranea supra terram vero fictili structione opere

arcuato.

Claudia vero/ quam Caius princeps introduxit ex fontibus curatio & ceruleo mil. xlvj. via Sublacensi Claudius absoluit opere arcuato. Titus deinde restituit: vt cubitales lire super neuiam portam demonstrat. s. **TI. CLAVDIVS** Drusi. F. Cæsar augustus Germanicus Pontifex max. Tribunitia potestate. xii. cos. V. imp. xxvii. pater patriæ aquas claudiam ex fontibus qui vocabantur ceruleus & Curtius a militario. xxxvi. Item Anienem nouam a miliario. lxi. sua impensa in urbem perducendas curauit.

IMP. CAES. Vespasianus. Aug. ponit. max. Trib. pot. imper. vi. Cos. iiii. Desig. iiii. P. P. aquas curtiam & ceruleam perductas a Diuo claudio & postea intermissas dilapsasq; per annos nouem sua impensa urbi restituit. Sunt ibi præterea & alie litere minores. s. **IMP. Cæs. Diui. F. Vespasianus Augustus Pontif. Maximus** Tribunic. pot. imp. xvii. pater patriæ censor cos. viii. aquas claudiam & anienem perductas a Diuo claudio/ & postea a Diuo Vespasiano patre suo urbi restitutas cum capite aquarum a solo vetustate dilapsæ: essent noua forma reducendas sua impensa curauit.

Anienem veterem. M. curtius censor cum. L. Papinio annis. xl. post appiam perducendam de manubiis e pyrro captis curauit. concipitur supra tybur. xx. mil. extra portam Romanam.

Anienem vero nouam opere sumptuoso & stricture mirabili Iulius Frontinus a Diuo Nerua curator aquarum factus restituit/ ac in Urbem perduxit.

Aqua appia post initium Sannitici belli inducta ab Appio claudio censore: concipitur enim in agro lucullano/ qui nunc Tusculanus putatur via prænestina.

Aqua alsietina quæ & augusta dicebatur seruiebat regioni trans tyberinæ cum sabatina/ quarum vna alsietina. s. Via claudia mil. xliii. e lacu alsietino concepta ob frigiditatem minus salubris ab Augusto fuit introducta: altera vero Sabatina est a sabatis post frontinum memorata: harum quoq; visuntur vestigia aque ductæ extra portam aureliam/ quam sabbatinam existimo: alterius vero apud triumphalem pontem.

Nonnulli addunt beatissime pater: Septimianam/ vt aquarum numerus urbis sit. xx. Quæ quidem aquæ/ vel a conditoribus/ vt triana: vel a locis vnde ducuntur/ vt cerulea nomen assumpserit: de prædictis aquis a iulio Frontino/ qui aquarum curæ delegatus fuit/ perpulchre scriptum est. ait enim hi sunt arcus, altissimi sub

DE AQUAE DVCTIBVS.

leuati in quibusdam locis ped. centum nouem tot aquarum tam multis necessariis molibus / & quæ sequuntur. Plinius vero dicit. Vicit antecedentes aquarum ductus : nouissimum impendium operis inchoati a. C. Cæsare / peracti a Claudio : quippe lapideam excelsitatem omnes vrbes & montes equantem : vt la- uachra impleret curtios atq; cerulcos fontes adductos : erogata in id opus talentum quingēta sexaginta milia. Is est nunc aquæ ductus / quem a porta Neuia ad lateranensem basilicam : & inde per cælii montis dorsum ad auentinum montem perductum fuisse a Cassiodoro monstratur : In domo Ioannis ciampolini non longe a campo florido legi infra scriptas literas in lapide marmoreo multis in locis fracto qui lapis repertus fuit apud ecclesiam sancte Crucis.

IMP. CAES. Diui. M. Antonini & Traiani. M. Sar. M. Filius diui commodo. F. Diui Ner. Diui Antonini pii nep. Diui Hadriani pronet. Diui Traiani parthic. abnep. Diui Neruæ abnepos. Septimius seuerus pius pertinax Aug. arab. adiabenic. Parthic. arabic. pont. maxi. Trib. pot. viii. Imp. xi. Cos. ii. P. P. Procos. Et Imp. Cæs. L. septimii seuerini pii pertinacis Aug. arab. adiabenic. Parthic. maxi. filius diui Antonii pii pronep. Diui Hadriani pronet. Diui Traiani parthic. & diui Neruæ abnep. M. Aurelius Antonius pius felix Aug. trib. Pot. iiii. Procos. P. P. arcus caelemontanos ob nimiam vetustatem collapsos a solo sua pecunia restituerunt. Non longe a Lateranensi Basilica in Cælio mōte est lapis marmoreus in aquæ ductibus cum his literis sculptis / quibus nonnulli sculptis dicant.

IMP. Cæs. D. M. Antonini Pii Germ. Sarm. F. Diui cōmodi Frater Diui Ant. Pii nep. Diui Hadriani pronep. Diui Traiani parthici Abnep. Diui Neruæ abnepos : & quæ sequuntur : vt apertius dicam in opusculo de veteribus epitha. Ro. quod quidam Reueren. Syxto nepoti sanctitatis tuæ vicecancellario & S. R. E. Car. tit. sancti Pet. ad vinc. dedicaui.

In arcu Tyburtino coniuncto prædicto aquæ ductui inter ecclesiam sanctæ Mariæ in dominicæ & Ioan. & Pauli sunt infra scriptæ literæ incisæ vetustate consumptæ.

P. CORNELIVS. P. T. DOLABELLA COS. C. IVNIUS. C. F. SILANUS Flamen. Martialis.

EX. S. C.

Faciendum curauerunt idemq; probauerunt.

De Thermis.

Hermas in Vrbe duodecim fuisse legimus principales videlicet.

Antonianas/ Agrippinas/ Alexādrinas/ Aurelianas/ Constantianas/ Dioclitianas/ Domitianas/ Gordianas/ Neronianas/ Nouatianas/ Seuerianas/ & Traianas: Erant & Tytiane Thermæ/ & Deciane/ Commodiane/ & Syrtacæ: Philippi. Aug. & Olympiades.

Thermæ erant loca amplissima & sumptuosa: quæ aut calentibus aquis aut ipso sine aquis fornice igne calefacto lauandi/ fundandiq; vsibus deputata sunt. Erant præterea in Thermis lauchra in modum prouinciarum extructa ad lauandiq; vsum balnea: & ne dum plano in solo vnicuiq; exposita: sed etiam pēsilia. Erant deniq; in Thermis ipsis Arcæ amplissimæ. porticibus circumdatae sumptuosissimis camerataq; superbissimis fornicibus ædificia in circuitu habentes: in quibus columnarum diuersi coloris marmorearum ordines immensarum fuisse hinc constat: vt in ipsis ruinis adhuc apparet cū parietibus diuersorum lapidum incrustatis. Erant & natatoria & nemora/ & loca pauimētata variis adornata picturis. Erant & alia multa populī ludis/ atq; delitiis exposita.

Thermæ ALEXANDRINAE ab Alexandro Seuerō principe ædificatæ fuere/ vestigia quarum apud ecclesiam sancti Eustachii visuntur.

Thermæ AGRIPPINAE a. M. agrippa factæ non longe a Pantheo & templo Mariæ super Mineruam vt ipsarum vestigia demonstrant in loco/ qui vulgo Ciambella dicitur.

Thermæ ANTONIANAE: quas Bassianus Antoninus Caracalla inchoauit & Alexander perfecit: adhuc visuntur semidirutæ apud ecclesiam sancti Syxti quarum cellam solearem architecti negāt posse vlla imitatione q̄ facta est fieri. nā rex ære vel cupro (vt ait Spartianus) cancelli superpositi esse dicuntur: quibus cameratio tota cōcredita est: & tantum est spatii vt id ipsum fieri negant potuisse docti mechanis: vt adhuc visuntur ingētes ruinæ cum altis parietibus ac semisepultis colūnis.

Thermæ AVRELIANAE: quas hyemnales fecit Valerius aurelianus imperator trans tyberim vt adhuc in nonnullis locis apparent vestigia.

Thermæ CONSTANTIANAE: apud eqs tyriadis adhuc vis

DE THERMIS

suntur semidirutæ in colle ipso quirinali: & ibidem infracto lapide marmoreo/Petronium/qui penna vrbis præfectum illas reparasse legitur.

Thermæ DIOCLITIANAE: nō longe ab ecclesia sanctæ Sannæ adhuc extant/ quas Constantius & Seuerus dedicauerūt atq; statuis suis conditorūq; appositis ornarūt: vt in lapide marmoreo ibidem effosso literæ ostendunt.s.

M. AVRELIVS Val. Maximiano inuictō Aug. pont. Max. Imp.viii. Cos.iii. P.P.P.

In alio marmore trāsato ad plateam vulgo Cammillianam dictam sunt incisæ infra scriptæ literæ.

THERMAS DIOCLITIANAS : a veteribus princib. institutas omn.

In alio vero marmore inter ecclesias sanctorū Andree & Antonii posito apud gradus Tiburtinos visuntur infra scriptæ literæ incisæ in nonnullis locis fractæ.

SENIORES AVGG.

D.D.N.N. Constantius.

M. Aurelius & Maximianus.

Thermas Feli.

Maximianus Aug.

Præsentia maie.

Fieri iussit & Di.

Domini Consecra.

Pro tati opis. Pōponius vero Lætus lib.ii. scribit Thermæ eius noie Romæ sunt cōsecratæ & Maximiani Herculi Carthagin.

Thermæ nois Dioclitiani ichoatæ fuerūt a veterib? principibus: & cōsecratæ ab nouis Augustis Constātio/ & Maximiano. Dioclitianus igitur inchoatū opus absoluerat oī cultu perfectū. Secuti principes posuere ibi statuas & seniorū & nouorū imperatorū quorū capita itegra & fragmēta reliqua corporū erui ex subterranea testudine: velut ibi post ruinas Thermarū cōseruata vidim? & partim in Capitoliū delata: partim Florētiam missa Constātius & Maximianus iuicti Augusti Seuer? & Maximinus Cæsares Thermas ornarūt: & Romanis suis dedicauerūt. Sit ve i noibus ambiguitas dixim?. Hæc didicim? ex fractis marmorib? ibi effosis: in qbus & tituli victoriarū Maximiani Herculi i hæc verba.

M. AVRELIVS VAL. Maximiano inuictō aug. Pont. Max. Sarmatic. Maxi, Gothic. Maxi, imp.viii, Cos.iii. P.P. Procōsul.

Nil mirandum est. Beatissime pater de ipsis maximis/ac sumptuosiss ædificiis Ro. Erāt em̄ dñi orbis terrarū: & in p̄dictis Thermis ædificādis Dioclitian⁹ ipe. & inimicissim⁹ fidei xp̄ianæ. cxi. Xp̄ianorū millia/ad id opus plurib⁹ annis in modū seruitiū addixit.

Thermæ DOMITIANAE: a Domitiano impatore cōstructæ in cāpo martio non lōge ab ecclesia sancti Siluestri: vestigia quarum adhuc apparēt diruta marmoribusq; dispoliata.

Thermæ GORDIANE fuerūt apud ecclesiam sancti Eusebii apud domum Giordianoꝝ quam Iulius capitolinus dicit extasse via prenestina ducētās columnas vno stilo habētem.

Thermæ NERONIANE erant in loco Thermarum alexandriarum: quas Alexander impe. restituit & alexandrias dixit: vel vt nōnulli volūt cum illis coniūctæ fuerūt: vestigia ipsarum apparent apud domum Reue. Car. de medic. Floren.

Thermæ NOVATIANE fuere in loco vbi nunc est ecclesia sanctæ Pudētianæ in vicō patritio vt ruīnæ adhuc indicāt.

Thermæ SEVERIANE a Seuerophro imperatore ædificate fuerunt in regione trans Tyberina: teste Helio spartiano columnæ pulcherrimæ/ quarum cum marmoribus sunt in ecclesia sancti Grisogoni & Cecilie.

Thermæ TYTIANE: a Tyto ædificatæ nō lōge ab ecclesia sancti Martini in mōtibus/q̄ capaces hodie dicūtur ob aquarū capacitatem vulgo sette sale/in q̄ loco inuēta fuere duo marmora sculpta cum flāma in primo erāt literæ. IOVI. in. ii. vero IMP. Vespasianus Aug. per collegium Pontificum fecit. Post quas inter Aquilonem & Eurum erāt Thermæ Philippi aug. impatoris.

Thermæ DECIANE: Erāt in auētino quas ad honorem Decii imp. S. P. Q. R. ædificauit: apud q̄s erāt & thermæ Syrianæ/seu Varianæ. Rap. vol. scribit priuata Traiani. i. ædes cū Thermis in auētino teste. P. Victore eā nūc apparēt/q̄ in Vinea nostra cōprehendūtur. nā eo vsq; aqua. Item Traiana deducebatur vt ex marmoris lris reptis cōspeximus. Notandū est: quod ruīnæ/q̄s videmus apud Trophea. C. Marci a nōnullis thermæ Gallutū appellātur: tñ teste Suetonio/ fuit ibi insignis illa basilica/ quam. G. Cæsar Cæsar/ & Lutio nepotibus extruxit/ & vsq; in hodiernum diem Caii Lutii nomen retinet corruptæ vero Gallutii.

Erāt p̄terea i vrbē Lauachra multavt fuit agrippinæ lauachrū ab Hadriano impatore instaurato: vestigia cui⁹ apud ecclesiā sancti Lauretīi panis perne visunt apud Thermas Olympiades i ascē

DE NAVMACHIIS ET CLOACIS

in Viminalis non longe a templo sancti Vitalis/ in quo loco fuerunt reperta simulachra duo Bacchi marmorea cum fonte & fistulis plūbeis cū hac inscriptione **IN LAVACRO AGRIPPAE** Lauachrum commodi imp. a Cleandro extractum fuit nomine ipsius Commodi. Spartianus namq; ait. Enim vero Pater primus Marcus. ii. Verus. iii. Commodus. iiii. Quintus Caracalla. vi. Getha. vii. Diadumenus. viii. Heliogabalus antonini fuerunt: nec inter antoninos referendi sunt duo Gordiani: aut qui praenomen tantum antoninorum habuerunt.

Balnea & Baline ut in marmore antiquo vidi sculptum. L. Pauli erant in colle Quirinali vulgo nūc dicitur corrupto nomine magna napolī non longe a turri militiæ. tamen Alexander imp. omnibus regionibus Urbis addidit balnea: & hucusq; alexandrina balnea dicuntur balinæ in genere scem. sunt pub. in genere autē neutro priuata balnea teste Varrone/ quo oīa Philī. Bero cōfirmat.

Balinæ & balnea in vrbe fuerunt numero. dcccclvi.

Lacus siue putei pub. numero. ccclii.

Latrinæ vero pub. clii.

De Naumachiis & Cloacis.

Erant enim Naumachiæ stagna naualia in vrbe in quibus decertabatur nauibus. E quibus principales quinque fuisse egimus.

Apud circum maximum erat Naumachia.

Apud arcum Domitiani erat Naumachia ipsius Domitiani ut adhuc vestigia in cāpo martio nō longe ab augusta adhuc apparēt. Erat præterea Naumachia Neronis ad radices montis aurei/ ea parte qua itur ad Pertusam portam in Vaticano.

Cloacæ amplissimæ a Tarquinio rege ro. factæ fuere in vrbe ut adhuc in velabro & iudeorum platea videre possumus ac etiā in vinea domini Bartholomei de doxiis apud colosseum.

Cloaca vero maxima est ppe Ianum in velabro/ ut multi asserūt. Erant & aliæ quæ multæ cloacæ per Urbem adeo ut pensilis vrbs tota videretur. Līuius enim ait Tarquinius Foros in circo faciendos curauit/ & cloacam/ quæ maxima receptaculum omnium purgamentorum Urbis sub terram agendam quibus operibus: vix noua hæc magnificentia quicquid æquare potuit. Idem plinius lib. xxxvi. Præterea cloacam operum omnium dictu maxima sus-

fossis mōtib⁹/atq;vt paulo añ dixi vrbe pensili subtusq; nauigata. Id. M. Agrippa fecit in ædilitate post consulatum corriuatis septem annibus cursu præcipiti torrentium modo rapere atq; auferre omnia coactis. Strabo vero ait. cloacæ duro cameratæ lapide paruas carris stramentorum semitas reliquerunt. Tanta autem p aquæ ductus aquarum vbertas influît: vt per Vrbem/atq; Cloacas amnes inundare videantur/ & vniuersæ propemodum ædes subterraneos meatus: siphones ad fistulas vndosas habeât. Quorum accuratissimam diligētiam. M. Agrippa egit/ qui vrbem pluribus aliis monumentis adornauit. Quæ cloacæ ad ripam vsq; aluei fluminis descendebant vt adhuc in nonnullis locis apparet. Erant præterea curatores pub. vt in lapide marmoreo apud pontem Aurelium litere indicant. s. IMP. Cæsaris diui Traiani Parthici. F. diui. Neruæ nepotis Traiani & Hadriani Aug. pont. max. Trib. pot. xxii. imp. ii. Cos. iii. Tyrr.

Rusticus curator aluei & ryparum tyberis & cloacarum Urb. R. R. restituit secundum præidentem terminationem proximam. I. C. P. P. IVXS.

Non longe a quo loco est alia inscriptio in marmore inuento in Vineæ laurentiæ Palucellii. s.

EX Auctoritate imp. Cæsaris diui neruæ. F. Ner. Traiani Aug. Ger. Daci. Ponti. Max. trib. pot. vii. imp. iiii. Cos. V. P. P. T. Iul⁹ Ferox curator aluei & riparum tyberis & cloacarum vrbis terminauit ripā. R. R. Prox. C. P. P. P. C. XV. a Fabio. A. F.

De circis.

Irci tres erāt i Vrbe pñcipales videlicet maxim⁹ apud palatiū. Nerionan⁹ i Vaticano. Flammīn⁹ siue appollinaris i cāpo martio Circū maximū a Tarquinio postea vero a Cæsare dictatore extructū fuisse legim⁹: lōgītudīe stadiorū triū latitudīe vero vni⁹: i quo loco erāt plurimæ colūnx cū aureis epistillis/ apud quē erat metodiū/ & tēplū Flauīæ gētis & Naumachia/ cui⁹ postea lapide maximus circ⁹ deustis vtrinq; lateribus extructus est: in quo loco fiebant ludī circēses. Diu⁹ Claudī⁹ fecit carceres marmoreos & methas deaurauit/ vnde eq; discedebant/ reuertebanturq;. Maximus circus dicitur quia maximo deorum Vertumno Iano sacrat⁹ teste Annio Viterb. in elegiæ Vertunianæ commentariis. Non longe a quo erat Argilet⁹

DE THEATRIS ET AMPHITEATRIS

ab argo Euandri hospite dictus. Fabius pictor ait superior Argiletus dicitur in principio Vici truci sub celiolo inter circum maximum & Auentinum letum simul argi & sepulchrum est. Imus vero Argiletus est ubi Ianus quadrifrons/qui & Vertumnus in fine Vici thufci ad radices Capitoli in Fo. boario ubi saturniæ vestigia Circus Nero. i. Vaticæ. erat/ in quo ipse Nero nonnunquam circenses ludos fieri instituit: ac per sepe illic aurigabat equosque regebat. Circus Flamminius ubi nunc est ecclesia sancti Angeli in piscina/ & totum illud spatium usque ad plateam iudeorum. Circus Flamminius dicebatur vestigia cuius Aedificii apud domum dominici de Matheis diruta visuntur: ut placet Pomponio Laeto. Tamen nonnulli dicunt illud fuisse theatrum Balbi a Cl. Cæsare dedicatum & in campo Martio circum Flamminiū fuisse in loco ubi nunc Agonis platea dicitur: & hoc propter viam Flamminiam appollinarem postea dictum/ ut eius vestigia demonstrant/ in quo circo ludī celebrantur Appollinares. Pandulthus lateranensis Hostiarius ecclesiæ scribit Adrianum pontificem primum eo ædificasse ecclesiam sancti Appollinaris in loco ubi prius in circo Flammineo Appollinis ædes fuit. Eo in circo erant carceres bigarum & quadrigarum & loca diuisa patribus equiritibusque urbis: ut spectacula facerent. Circus enim dicitur a circuitu. Agonium dies appellabatur/ ut ait Sext. pomp. & Gellius quo rex hostiam immolabat: unde agonia. i. sacrificia/ quæ fiebant in monte Quirinali/ est agonus ludus sic dictus/ quia locus in quo ludī in initio facti fuere sine angulo cuius festa agonalia dicebantur.

De Theatris & Amphiteatris.

Pompeius Magnus inter alia ornamenta fecit theatrum ante curiam suam/ quod quidem Nero imp. nobilibus Germanis populo. Romani magnitudinem ostensurus eo in Pompei Theatrum populo plenum introduxit/ postea vero unius diei opera inaurauit/ ut Tyriacem Armeniorum regem exciperet. De quo Leo Bapt. Flor. dignum opus & Pompeio & victor. ro. in quo erant orchestra & subgestum Scena hystrionum & Hyposceniū columnis marmoreis & statuīs exornatū: de quo Aulus gellius in nono mentionem facit. Quum Pompeius inquit. Aedem victoriæ dedicaturus foret cuius gradus vice Theatri essent nomenque eius & honores inscriberet. Vestigia prædicti Theatri ex tabulo ædium Car. in campo Flor. adhuc visuntur. Nam tempore Blondi litere in marmore fracto re-

pertæ fuere de Genio pompei & Theatro ibidem effossæ. Et quicquid a platea eidem campi & iudeorum ad Rose monasterium continet ædificia Pompeii fuisse constat.

Theatrum Marcelli a Cæsare ceptum non longe erat ab ecclesia sancti Nicolai in carcere ut ipsa vestigia diruta demonstrant iuxta quod erat Sacrarium a Numma institutum circa inum argiletum Theatrum Balbi erat in regione. ix. quod quidem Cl. Cæsar dedicauit: & appellatur Balbi a vicinitate Criptæ ipsius.

Caius Callicula imp. ædificauit amphiteatrum iuxta septa in campo mart. variis statuīs & columnis exornatum. De Marci Scauri Theatro nil dicam: in ædilitate. n. sua tria millia signorum aureorum in scena tantum fuere temporario Theatro e marmore. s. & vitro & auratis tabulis confectum: in quo erant. ccclx. columnæ marmoreæ teste Plinio lib. xxxvi. in quo scribit de duobus theatris amplissimis. C. curionis. cuius genus luxuriæ nec antea nec postea visum est.

Amphiteatrum Tauri Statilii erat apud ecclesiam. s. crucis variis exornatum marmoribus ut vestigia ipsius ibidem diruta cernuntur.

Amphiteatrum Titi & Vespasiani notissimum in media Vrbe miro lapide tyburtino extructum a Domitiano perfectum cum incrustatione intrinsecus & extrinsecus cum signis / & in singulis superioribus arcibus erant statuæ marmoreæ. ibi fiebant ludii. Sub tanto ædificio sunt cloacæ / teste Pöpo. adeo ut pars ædificii sustineatur a cloacis: nro tpe Colosseum vocat / a Neronis colosso / quæ stabat in porticu domus aureæ / & iuxta prædictum amphiteatrum constructum fuit in quo erant duo fontes / ex quibus aqua purissima ad turbam recreandam præcedebat. In dedicatione cuius quinque millia ferarum genera occisa sunt: in quo loco prius stagna Neronis erant. Martial. n. dicit.

Hic ubi conspicui venerabilis amphiteatri

Erigitur moles stagna Neronis erant.

Non longe a quo est fragmentum lateritiæ turris rotunde iam incrustatæ marmoribus / super quam erat Iouis simulacrum.

Erant & alia Theatra extra Urbem ut apparet apud ecclesiam sancti Sebastiani & sancte Agnetis.

In omnibus theatris erat cauea theatralis / quæ est cōfessus ubi populus spectat.

Theatrum dicitur emisperiū seu visoriū græce: latine vero spectaculum: emicicli specie constructum erat. Amphitheatrum vero quasi in unum iuncta de visoria recte constat esse nominatum spectaculorum gratia forma rotunda & veluti ex duobus constans Theatris.

DE AERARIO ET PECVNIA PVB.

De ærario & pecunia pub.

Ocus ærari antiquitus fuit in rupe Tarpeia in templo Saturni & opis eius vxoris vt adhuc diruta fundamentorum vestigia cernuntur ab ea parte qua itur ad ecclesiam sancti Nicolai in carcere / vbi nunc parua est ecclesia sancti Saluatoris collapsa imminente Hospitali sanctæ Mariæ de porticu quæ vocatur sanctus Saluator in ærario: & horrea vicina vocantur in ærario.

Romanorum ærarium erat in æde Saturni: quoniam in Italia Saturnum primum instituisse nummos signare dicitur teste Cypriano. Macrobius vero sic refert. Aedem Saturni ærarium Romani esse voluerunt quod tempore quod incoluit Italiam fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum: aut quia sub illo nihil erat cuiusque priuatum. Phil. be. ait primus autem omnium Valerius publicola exactis regibus ædem Saturni ærarium declarauit ductus oportunitate loci & apertum & ab insidiis tutum & in primis munitum animaduertit. Tullum Hostilium quidam confecrasse templum Saturni ferunt quidam Lutium Tarquinium Varro vero refert Titum largium dictatorem ædem Saturni saturnalibus dedicasse. Liuius autem a Planco restitutum fuisse Aulo Sempronio / & M. Minutio Cos. in quo pecunia po. Ro. conseruaretur. Eratque ibi tabularium / in quo tabulae pub. aenae seruabatur teste Cicerone. Traianus vero imperator ærarium: quod sub Capitolio erat in noua ædem Saturni traduxit / vbi & libri Elephantini seruabantur: in quibus. xxxv. tribus erat conscriptae cum libris lintheis in quibus quidem Annales conscribebantur a Pontificibus.

Erat praeterea in ipso ærario locus secretior vbi vestigalium vigesima: teste Liuius seruabatur. Loc^{us} vltimi ærarii erat vbi nunc est perpulchrum Templum in honorem diui Hadriani mar. dedicatum. Non longe a quo erat officina cudendae pecuniae. Seruius enim Rex Ro. primus in vrbe signauit aes: signatumque est antiquitus nota pecudum / vnde & pecunia appellatur: Argentum vero signatum est anno Urbis. Dlxxxv. Nota aeris Romanorum fuit Ianus geminus ab vna parte / ex altera vero rostrum nauis. Nota autem argenti fuerunt bigae atque quadrigae / vnde bigati atque quadrigati. Aureus vero nummus post annum sexcentissimum quadagesimum septimum percussus est: quis nonnulli post sexagesimum annum velint.

Auri in populi Ro. ærario fuere Sexto Iulio Lutio Aurelio consulis pōdo septingēta vigintis sex : argenti vero nonaginta duo mill. & extra numerum tricēta & septuaginta quinque mill.

Item Sexto Iulio Iulio Aurelio consulis : hoc est belli socialis initio octingēta quadraginta septem pōdo. Cæsar primo introitu in ciuili bello ex ærario ptulit laterū aureorū triginta sex millia / & in nummis pōdo tricēta. Asconius scribit Aærariū dici pro priuata pecunia / Fiscum vero p publica / quibus nonnulli dicāt ærariū p repositorio pecuniæ pub. capiat fiscus vero p pecunia ipatoris.

Tarpeia rupes foro ro. imminebat vnde primo fontes præcipitabantur & damnati.

De foris & Curiis.

Rant em in Vrbe Fora. xvii. principalia. s. Forum Romanum. For. Cæsaris. Fo. Augusti. Neruæ. Traiani. Dioclitiani. Aenobarbi. & Sallustii. For. boarium. Pistorium Holitorium. Gallorū. Rusticorū. Suarium. Archemonium. Piscariū & Cupedinis.

For. romanū ab arcu sæueri & hortis Mariæ Gratiarū ad radices Palatini vsq; ad ecclesiā sctōrū Cosmæ & Damiani tēdebat. āpliatum fuit a. C. Cæsare postea vero ab Augusto imp. qd̄ olīm Cæsar totū intexit velis : & Cato cēsori? sternēdum muricibus cēsuerat : vt ita litigātes eīcerētur : in q̄ erāt Tabernæ nouæ septem : qd̄ for. dictū fuit / & For. Latium : i quo stabat Domitiani colossus teste Papinio. Latialis Iuppiter in Albano mōte colebatur : Dionysius lib. iiii. histor. auctor. Lactātiūs latialem Iouem a latinis colli solitum humano sanguine. Erat ibi præterea suggestum rostris nauium extructum. Liuius in octauo ait. Erāt ergo rostra ad radices Palatini mōtis. Seruius vero dicit. Romanum For. est : vbi nunc rostra sunt. Erat & Sacratarium Senatus Theodosii tpe vt literæ incisæ demōstrant in maiori capella ecclesiæ sanctæ Martiæ apud carcerem Tullianum videlicet.

SALVIS Dominis nostris Honorio & Theodosio Victoriofiss. Principibus secretarium amplissimi senatus. Quod vir illustris Flauianus instituerit & fatalis Ignis assumpsit Flauius Annius Eugharius epiphanius. VC. Præf. Urb. vice sacra. I. V. D. reparauit & ad pristinam faciem reduxit.

In qua ecclesia tabulis marmoreis antiquæ celaturæ parietes vndiq; exornati sunt.

Forum Cæsaris erat apud forum Ro. statuīs & pulcherrimis co-

lumnis decoratum / de quo Ouidius.

Hæc sunt fora Cæsaris inquit.

Quod forum inter magnifica opera Urbis enumerat Plinius / cum solum tm̄ foro extruēdo sextertiis mille ducētis Cæsar Dictator emerit / in quo loricatam sibi fieri statuam passus est.

Forum Augusti erat apud ecclesiam sanctorum Cosmæ & Dam. versus Turrin Comitum. Cæsar enim Augustus ædificauit forum cum æde Martis vltoris & in eo Castorem & pollucem cum victoria & Alex. magno & imagine belli insignia opera Apellis posuit. Aulus vero Gellius dicit statuam Coruino Diuus Aug. in foro suo statuendam curauit: & in eius statuæ capite Corui simulachrum rei & pugnae ornamentum: quod forum postea ab Hadriano instauratum est.

Forum Traiani ab ipso Traiano extructum & dictum apud columnam eius Coclidem in quo posuit lapidem marmoreum cum his literis.

Talem Priuatis imperatorem esse oportere: quales sibi priuatos optat habere.

Forum Neruæ siue transitorium: quod a Traiani ad alia Fora trāsiebat / apud palatium ipsius Neruæ: vt adhuc cubitales literæ dirutæ apud. x. ingētes colūnas marmoreas apparēt.

IMP. MERUA Cæs. Aug. Trib. potes. iiii. Impe.

Helius spartian⁹ dicit statuas lacosas vel pedes tres nudas vel eq̄stres diuis imperatoribus in foro diui Neruæ: quod trāsitorium dicitur: locabat omnibus cum titulis & columnis æreis / quæ gestorum ordinem continerent.

Forum piscarium erat non longe ab ecclesia sancti Georgii coniunctum Foro boario / quā nōnullis placeat apud ecclesiam sancti Nicolai in carcere dictum forum fuisse. Varro vero lib. i. secū dum inquit Tyberim ad Ianum est forum piscarium. Erat ibi & forum Iugarium a vico iugario dicto vbi sacra iuga bobus pro inauguranda Vrbe posita sunt.

Forum boarium erat vbi nunc est ecclesia sancti Georgii in Velabro / in quo erat statua Herculis ab Euandro antiquus sacrata: quæ vocabatur triumphalis: & vsq; ad tempora imperatorū per triumphos vestiebatur habitu triumphali: teste Plinio. Erat & Ianus geminus a Numma Rege dicatus qui pacis belloq; argumento colitur / in quo & bos æneus stabat vnde Ouidius in fastis.

Hic vbi pars Urbis de Boue nomen habet.

In monumentum/ quod ibi ceptus est sacer fulcus a Romulo au-
ctore est Cor. vel a boue Herculis: qui ob victoriam cōtra Caccum
bouē sacrificauit. Oui. Immolat ex illis thaurū tibi Iupiter vnū.
Non longe a quo stat arcus marmoreus cum statuīs/ ac literis ve-
tustate consumptis: videlicet.

IMP. CAES. Lutiō Septimio Seuero Pio Pertinaci Aug. Ara-
bic. Adiabenic. Parth. Max. Fortissimo & Felicissimo Pon. max.
Trib. pot. xii. imp. xi. Cos. iiii. Pater Patriæ. Et.

IMP. Cæs. M. Aurelio Antonino pio. Felici. Aug. Trib. potest.
vii. Cos. iiii. P. P. Procos. Fortissimo Feliciss. Q. Principi. Et.

IVLIAE Aug. Matri. Aug. N. Et castrorū & Senatus & Pa-
triæ. Et imp. Cæs. M. Aurelii. Antonini pii felicitis. Aug.

Parthici. Max. Britannici Maximi.

Argentarii & negotiantes Boarii huius loci: qui vehent deuoti
numini eorum.

Forum Holitorium non longe erat ab æde Vestæ.

Forum Sallustii erat in Quirinali post templum vbi fuit eccle-
sia. s. Sabini apud ecclesiam. s. Susannæ.

Forum Suarium erat in loco vbi nunc est ecclesia sancti Nicolai
in porcilibus/ quod adhuc nomen retinet non longe ab ecclesia
sanctorum. xii. apostolorum.

Erant & alia fora ab his rebus cognoscata q̄ illic v̄debantur.

CVRIAE duorū generum erant. M. Varrone auctore. in qui-
bus. S. P. Q. R. conueniebat: & vbi curabant sacerdotes res diui-
nas/ Senatus vero humanas: vterat in curia hostilia/ quam Tu-
lus seruius rex fecit vbi nūc est ecclesia sanctorū Ioānis/ & Pauli:
vt ipsa vestigia demonstrat. Gellius & Varro scribūt Senatus cō-
sulta iure nō potuisse nisi in loco per augures cōstituto quod tē-
plum appellaretur: non em̄ oēs ædes sacræ Tempa. Curia in qua
habebatur Senatus templū erat habebatur modo senatus in æde
Apollinis modo in cōcordiæ delubro sub dextra Curia Hosti-
liæ erat Gregostasim supra comitium vbi nationū legati subsiste-
rēt/ qui ad Senatū essent missi de q̄ loco meminīt Cicero in epi-
stola ad. Q. fratrem.

Erat & Senaculum supra Gregostasim vbi ædes Concordiæ &
Basilica opima/ in quo loco seniores cōsistebant. Nonnulli volūt
Gregostasim solūmodo in capitolino colle fuisse.

Erat & Senatulum aureum non longe a Curtio lacu de quo Vae-
lerius maximus meminīt dicens.

DE CAMPO MARTIO

Ante senatus assiduam stationem eo loci peragebat/ qui hodie senatulum appellabatur.

Aliud senaculum seu senatulum vti in marmore antiquo apparet inciso: erat apud portam Capenam.

Erat deniq; senatulū mulierū mōnarū ī colle Quirīnali ab Anto. Pio Bassiani filio constructum.

Curia vetus erat inter ecclesiam. s. Petri ad vīcula/ & Lateranē sem Basilicam.

Curia vero Pompeiana erat apud ipsius Theatrum in qua Cæsar interfectus fuit Idibus martias: qui perit. vi. & quinquagesimo ætatis anno.

Erat & curia calabra teste Pub. vic. vbi pontifex minor dies pronunciabat.

Erat & curia siue senatulum in campo martio circa ædem Bellonæ: vbi dabat senat⁹ legatis/ quos in Urbem admittere nolebāt.

Erat etiam extra portam Capenam templū martis vbi dabatur senatus legatis hostiū/ qui intra urbem non recipiebantur.

De Campo martio.

Ampus Martius olim ager fuit Tarquinii Regis vltimi Romanorum extra Urbem eo tēpore/ vt Liuius placet/ qui ait. Quicquid Capitoliū & Tyberim interfuit fuisse cāpū martiū. Nā vrbs prima ad Capitoliū finiebatur: post expulsiōē Tarquinii fuit consecratus ager Tarquiniorum deo Marti. vnde campus martius dict⁹ fuit: in quo erāt multa templa & ædificia & columnæ memorandæ & porticus cū infinitis statuīs & obeliscis. Marti⁹ pprie fuit vbi nūc ecclia scti Laurentii in lucina in quo habebantur comitia vt dicam inferius. In loco vero vbi nunc est domus noua capellæ apostolorum Philippi & Iacobi in ecclesia. s. Laur. in lucina fuit Basis nominatissima Urbis: non longe a qua est obeliscus magnus semisepult⁹: vbi effossum fuit Horologium cū lineis & gradibus deauratis. in angulis vero. iiii. venti ex opere musiuo sculpti vīsebantur cum hac inscriptione cubitalibus literis.

VT BOREAS SPIRAT.

Erat præterea Villa pub. vbi census habebatur a censoribus: vbi nunc est Gymnasium publicū.

In dicto campo Martio habebantur comitia. i. loca in quibus tri-

bus ipse petebant suffragia de eligendis magistratibus non longe a monte citatorio. Vnde vsq; ad Iustiniani tempora in creatione principum acclamatum est.

Felicio sit Augusto. ac Traiano melior.

Nonnulli respondebant. nec Hadriano deterior.

Erat & locus comitium in Fo. ro. inter turrim Pallariam & lacum Curtium: duobus in locis prædictis omnes deligebantur siue Dictatores/ siue Consules & alii magistratus. Eratq; triplex deligendi modus/ de quibus perpulchre Aul. gel. scripsit li. xvi. Septa vero loca erant in campo martio teste Seruio inclusa tabulatis/ in quibus Po. Ro. suffragia ferre consueuerat de quibus Plí. & Martialis scribunt. Erat templum Ant. Pii non longe a columna ei? Colide: vt cubitales literæ in marmore effosso anno salutis. M. cccc. demonstrarunt: ubi nunc videntur ingentes columnæ marmoreæ: in quo loco noster Alexander Nero Florentinus habitat. corrupte dicitur Io Trullo ad imitationem palatii constant. in ciuitate regia positi: vt patet in lectione beati Leonis Papæ.

Erat & Tringaria vnde equi ad cursum mittebantur ad certamina currulia trigarum. Triga. n. a tribus equis dicitur quadriga a. iiii.

Erat & Equiria ab equorum cursu dicta: & adhuc retinet nomen ecclesia sancte Mariæ in Equiria: vt dixi in stationibus. Cassiodorus vero in epistola dicit solitos ab Augusti mausoleo sex portis dimitti iunctos currus/ qui per Equiriam in Flammium circumcurrerent. Erant in dicto campo multa loca pub. de quo campo Strabo nonnulla scribit lib. v.

Campus Exquilinus erat sub turri Mecænatís versus septemtrionem/ ubi antiquitus comburebantur cadauera mortuorum/ qui locus vt nonnullis placet: erat sepulchrum peregrinorum/ quem Mecenas ab Augusto impetrauit propter foetorem vicinis molestum. Erant præterea in Urbæ septem alii campi. s. Viminalis/ Agrippin? Codetanus/ Octauius/ Pecuarius/ Lannatari? & Brunianus.

Extra tyberim vero erat campus Vatican? præter numerum. Erat & campus Iouis/ in quo erat domus Piscenii nigri teste Spartiano/ in qua simulachrum eius in trichoro constituit/ quæ piscennianum appellabatur.

De Palatiis imperatorum.

Alatium maius erat in monte Palatino/ in quo mulæ areæ cum biblioteka pulcherrima erant/ & templa & alia loca sumptuosa variis picturis & statuis exornata.

DE PALATIIS IMPERATORVM

ta. In parte palatii versus Septentrionem fuit locus Palladii: cui insignes extant ruinae cum marmoreis portis dirutis: quem locum nunc Pallariam pro palladium corrupte appellat: in quo loco est ecclesia sanctae Mariae in pallaria cum sepulchro Io. pp. viii.

Forum tamen dictum est Palladium ob propinquitatem templi ipsius Palladis Martialis.

Limina post pacis palladiumque forum.

C. Callicula Imp. teste Suetonio super templum Diui Aug. ponte transmissio Palatium capitoliumque coniunxit.

Palatium seu domus regia Neronis: quae a praedicto palatio maiori Exquilias usque tenebat: quam domum primo transitoriam mox incendio absumptam restitutamque Auream nominauit de qua Plinius. Bis vidimus inquit Urbem totam cingi domibus principum Caii & Neronis: & huius quidem ne quid deesset Aurea: nonnulli volunt ex iunioribus ultra praedictam domum palatium Neronis in Ianniculo fuisse.

Palatium Claudii erat pulcherrimum & amplum inter Colosseum & ecclesiam sancti Petri ad vineam.

Palatium Traiani apud columnam eius erat perpulchrum variis marmoribus incrustatum: inter vero picturis exornatum cum statuis.

Palatium Romuli erat apud ecclesiam sanctae Mariae Nouae absque marmoribus & columnis cum statua eius.

Palatium antiquum senatorum erat apud ecclesiam sancti Syxti multis columnis & statuis exornatum.

Palatium Augusti erat inter ecclesiam. s. Felicis in pincis & Augustam in quo marmora innumera cum pulcherrimis columnis sita viscebantur.

Palatium Antonini imp. apud columnam eius non longe a templo Ant. multis marmoribus & prophetis lapidibus exornatum.

Palatium Antonini Caracallae proximum viae appiae apud Thermas eius maximis erat subfultum columnis ac marmoribus multis in locis incrustatum.

Palatium Titi & Vespasiani apud Thermas titianas in quo loco hoc anno. M dvi. Felix ro. ciuis in vinea sua Iacobontis statuam inuenit.

Palatium Neruae apud forum eius erat e septis quadratisque lapidibus absque calce positis inter turrin comitum & Militiae adhuc dirutum/mirabile visu/cernit in quo sunt ingentes columnae marmoreae inclusae cum ecclesia sancti Basilii.

Palatium Flauii Constantini apud Basilicam lateranensem; & lae

teranense hucusq; appellatur a nomine proprio Laterani patritii romani: auctoritas cuius fuit maxima in vrbe. hic dum esset consul iussu Neronis interfectus est. Aedes vero eius amplissimæ datæ fuere post multum tempus Constantino imp. quas ampliavit ac postremo Siluestro pontifici maximo concessit & a Laterano prædicto lateranense palatium dictum est. apud quem locum lateranensis basilica cum pulcherrimo baptisterio sita est / quæ nunc omnia minantur ruinam: Nisi tua Sanctitas manus porrexerit adutriices: vt iam fecit Martinus & Nicolaus Symacus & Innocentius & alii q̃ plures pōtiffices. O pater beatissime: hæc est gloria sedis apostolicæ ne primaria totius orbis & vrbis Basilica penitus collabatur: cui quidem sanctitas tua in minoribus p̃ multum temporis spatium archipresbiter digniss. fuit vt nūc in maioribus episcopus & pastor omnium vt alter Franci. Seraphicus ecclesiam tuam militantem repara in terris: vt triumphantem reperiās in cœlis. Bonum & vtile fuisset operarios fabricæ instituerē & prouentum quotidianum ordinare annexione alicuius Ecclesiæ / vel abbatie pro reparatione istius ad perpetuam rei memoriam ne absente pontifice basilica predicta penitus corruat Palatium Decii imp. nō longe fuit ab ecclesia. s. Laurentii panis perne: vt adhuc ipsa vestigia denotant.

Palatium Lucinianum erat apud ecclesiam sancte Balbinæ: vt apparent vestigia.

Palatiū Sessorianū vbi nūc est ecclesia sanctæ Crucis Hierusalem variis colūnis exornatū.

Erāt & alia palatia in Vrbe / quibus finem imponam.

De Domibus & Insulis.

Omū a palatio exq̃lias vsq; fecit Nero auct. Suet. quā primo transitoriam: postremo Auream nominauit: in cuius vestibulo stabat Collossus magnus: habebatq; porticum trium mill. passuum & stagnum circumseptū ædificiis ad Vrbium speciem / vineta & arua cum pascuis & siluis varia cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum in cæteris ptib? cūcta auro illita distinctaq; geminis cenationesq; laetæ ibidē erāt ppulchræ cū tabulis eburneis versatilibusq; fistulis / vt vngueta desup spargerētur. Erant preterea ædificia rotūda depicta quæ diebus / ac noctibus continuis perpetuo vice mundi

DE DOMIBVS ET INSVLIS

circumagerentur. Erant deniqꝫ balnea cum hortulís / & aquis marínis cum albulís & alia q̃ plura miranda & incredibília / vt scribít Cornelius tacitus in incendio vrbis. Plinius vero in Aureæ domus Neronis solariis aues ex argento mirabilí opere sculptas fuisse comprobát.

Domus Corneliorum familiæ erat sumptuosissimis ædificiis / vt ipsa vestigia demonstrant in vico qui adhuc Corneliorꝫ nomen retinet : a nōnullis imperitis vocátur ipsæ ruínæ Corneliorum Thermæ ob magnitudinem ædificiorꝫ apud equos marmoreos Fídiæ & Prax. In colle viminali erāt omnium totius Urbis speciosissimæ domus Marci Crassi oratoris & Q. Catuli / qui cum C. Mario fudit Cymbros : & C. Aquilii equitis Ro. qui legem tulit Aquiliam : fundamenta quarum in vineis apud ecclesiam sanctæ Susannæ vísuntur.

Domus Balbini etiam nūc Romæ ostēditur in Carinis magna & potēs & ab eius familia hucusqꝫ possessa dicit Spartianus.

Domus Cornelii in monte Cælio erat speciosissima qui primus in Vrbe parietes totius prædictæ domus marmoreis crustis operiit. M. vero Lepidus Catuli consulatu collega primus omnium limina ex numidico marmore in domo posuit magna reprehensione anno Urbis. Dclxvi.

Domus Giordanorum erat perpulchra via prænestina quæ ducentas columnas vno stilo habebat Hæ. Spar. auctor non longe ab ecclesia. s. Eusebii. Leo Baptista de albertis Flor. lib. ix. scribít. Valerius Romæ cum in Fxquiliis domū haberet altissimā inuidiæ vitædæ causa diruit : & in plano ædificauit. Itaqꝫ hāc fragilitatem bona illa posteritas & pub. & priuatim secuta est / quo ad p bonos mores licuit. Postea vero aucto impio tm̃ in plerisqꝫ omnibus creuit luxuries præterqꝫ in Octauiano. nā is qdem sumptuosiore ædificatione grauabatur / quin & Villam quoqꝫ nimium pfusse extructam diruit tm̃ inquā excreuit luxuries in Vrbe : vt inter cæteros fuerint ex Giordianorꝫ familia : qui domū struxerint via prænestina colūnis ducētis vno stilo & parui magnitudīne quarum quinquaginta Simiadas qnquaginta Numidicas qnquaginta Claudianas / qnquaginta Tisteas fuisse memini me legisse.

Domus Iulii Cæsaris fuit prius in subura : teste Sue. qui scribít habitauit prius Iulius Cæsar in subura / modicis ædibus. post aut pontificatum maximū in sacra via domo pub. quā postea Octauianus aug. sumptuose nimis a Liuiā ornatam a solo dirui fecit. in

cuius area porticus Lúia fuit structa. Ouí. lib. vi. Fast.

Díſce tamen veniens ætas. vbi Lúia nunc eſt

Porticus: immenſæ teſta fuiſſe domus.

Ibí poſtea teſte Plínio ſuam pacem ædificauit Veſpaſianus.

Domus Catilínæ vbi erat locus qui Velleia dicebatur in parte Palatini montis/ quæ videt fo. Ro. quod ibí antiquitus paſtores vellebant lanam ex ouibus ante vſum condendi.

Domus Cíceronis iuxta forꝝ non lōge a tēplo Iouis Statoris.

Domum Vergilií poetæ in Exqlíis iuxta hortos Mecēnatis.

Domus Ouidii erat prope Velabrum ſub templo diuæ Mariæ de conſolatione.

Domus Pomponii Attici: erat in Valle Quirínali: vbi nunc eſt eccleſia ſancti Vítalis in quo loco Romulus apparuit ante lucem & nunq̃ poſtea viſus eſt.

Domus Martialis erat inter collem Viminalem & collem Hortulorum: vbi nunc eſt Vinca notiſſima/ quæ appellatur Pyla Tyburtina Martialis.

Ped. Tyburtine ſum proximus accolla pyle.

Qua videt antiquum ruſtica flora Iouem.

Domus Coruina vbi hodie corrupte dicitur marcellū Coruorꝝ Alexander Seuerus: teſte Spar. fecit domos pulcherrimas. eaſdemqꝫ amicis ſuis: maxime integris viris donauit.

Erant & aliæ multæ domus in Vrbe numero. M. cccxcvi. quís nonnullis placeat. M. dccxcvii.

Inſulæ vero. i. paruæ domus erant numero quatuor millia ducentum. ii. Quáuís nōnullis placeat fuiſſe quatuor mil. dcii.

De Nymphéis & Horreís & aliis rebus.

Nympha in Vrbe. xi. fuiſſe reperio. Erant enim loca principum amœna aquis inductis: vt Nympheum Iouis & Nympheum diui Alexādrí in regione. v. poſitum. Spartianus dicit.

Opera Giordiani Romæ nulla extāt præter quædam Nympha & Balnea: ſed & Balinæ priuatís hoĩbus fuerūt/ & ab eo in vſum priuatum exornatæ ſunt.

Frant & aliá Nympha ſiue Nymphía vt in regionibus.

Erāt & mutatoria/ vt mutatoriū Cæſaris q̃ erant priuatæ domus magnorꝫ ad ſeceſſum & delitias variis picturis & marmoribus exornata. Non ſolū in vrbe & ipſa Italia extruebāt ædificia impatoris Ro. ſed in vltimis finibus. Leo cū Baptiſta noſter. flor. de Al

DE NYMPHEIS ET HORREIS.

bertis scribit lib. x. de re ædificatoria. Murum per Britaniam Cæsares iter quos Hadrianus millia. lxxx. duxit/quo barbaros a Romanorum agro separaret. Antonius etiã pius eãdem p insulã murũ astruxit cespiceũ. Seuerus post hunc trãsuersam p insulã vtrinq; ad fines Oceani pduxit vallũ millia passuũ. c. & duo & .xx.

Post Auētinum mōtem versus meridiem supra Tyberim est planties magna vbi erāt. clx. Horrea pub. maxime capacitatis/in quibus frumentũ po. Ro. seruabatur. Tamen in vrbe dicũt fuisse horrea. ccxci. vltra prædicta: vt in regionibus. Alexãder cũ Seuerus Horrea in oĩbus regionibus/ teste Spar. publica fecit: ad quæ cōferent bona hii/ qui priuatas custodias nō haberēt. Erant in Vrbe officinæ pistoriæ numero. ccxliiii.

Apud ecclesiam. s. Susannæ in Thermis erat Vicus Mamurii: de quo beatus Ambrosius mētionem facit cũ ecclesia. s. Susannæ a Mamurio fabro peritissimo dicto/ qui. xi. ancilia fabrefecit/ in quo loco posita erat statua ipsius a popu. Roma. & adhuc nomen retinet Mamurii.

Erat & vicus Sandaliarius in regione. iiii. vt apparet in marmore quadrato in domo Roscia cum statuīs/ & signis vndiq; inciso in parte anteriori tres statuæ cum gallo videntur cum hac inscriptione in parte superiori.

IMP. CAESARE Augusto. kIII. M. Plautio Siluano Cos.

Sub pedibus ipsarum erant minores literæ/ videlicet.

Doppius. Q. L. Iaso. D. Lucilius. D. L. Saluius. L. Brunius. Q. L. princeps. L. Furius. L. L. Saluius.

MAG. VICI SANDALIARII.

Vicus iugarius in Fo. ro. Liuius saxum inquit ingens ex Capitolio in Vicum iugarium procedit & multos oppressit.

Vicus Thuscus apud ecclesiam. s. Geor. in Velabro Tybulus.

At qua Velabri regio patet: ire solebat/

Exiguus pulsa per vada linter aqua.

Propertius vero de vico Thusco ait.

At tu Roma meis tribuisti premia Thuscis.

Vnde vicus hodie nomina thuscus habet.

De quo ait Varro post mortem Celii thusci/ qui non suspitione carebant visi sunt in cōuallem descendere & ab eis dicitur Vicus thuscus vbi est & templum vertunii/ qui est princeps deus æthruriae. Celianis vero qui suspitione carebant datus est Celiolus cōiunctus Celio quicquid aliter sentiat Dionysius alicarnassensis Ioānes ve

ro annius scribit. Et ideo recte Fabius dicit pricipium Vici Thufci incipere sub Celio versus Auentinum & terminari / ad radices capitolii.

Ab Annio Viterb. lib. ii. Q. Fab. satis dictum est de Vico thufco & foro Boario. dicit enim in hac boaria maxima portione vici Thufci erant opulentiores & ditiores / atq; nobiliores Roma. vbi & frequentiores arcus triūphales & monumenta imperatorum videmus. alios vicos ne sim prolixior obmittam. Erat enim numero. cxxviii. Vico magistri vero. dclxxiiii.

Aediculae numero. cccxxxix.

Curatores viarum. xxix. Denuntiatores. xxviii.

Lupanaria. ccccli.

Vexilla communia duo. i. Roseum p pedibus cū literis. S. P. Q. R.

Ceruleum vero pro equitibus. Nam color caeruleus est maris a cuius deo Neptūno equum constat inuentum fuisse. Romani habebant aquilam: vnde Aquiliferi dicuntur signiferi in Ro. militia ab Aquila quam Ro. regionibus. C. Marius in. ii. consulatu suo proprie dicauit. Habuerūt prater aquilam Ro. quatuor alia signa: videlicet. Lupos. Minothauros. Equos & Apros: quæ singulos ordines anteibāt vt inquit Plini. lib. x. Et in arcubus triumphalibus visuntur sculptæ in marmoribus.

Cohortes prætoriae. x. Urbanæ. iiii. Virgilium vero. vi.

Erāt castra peregrina & Misenatum. Tabelliorum. Salgamariorum. Lectigaliorum. Victimariorum. Salgariorum & equitum singulorum.

Milites prætoriani erāt extra urbem / vt ingentes ruinae demonstrant apud locum qui vulgo dicitur caput Bouis vbi est sepulchrum mirandum in quo visuntur incisæ infra scriptæ literæ.

CECILIAE. Q. Cretici. F. Metellæ. Crassi: non longe a prædicto loco fiebant ludī Olympiaci.

Erant in Vrbe mensæ Holitoriae siue Holariae numero viginti mill. ccc. Pub. Victor dicit. xxiiii. mill. mendosum codicem legisse credo: vt dicere velīt duo millia quatuor centum: vt apparet in regionibus.

De tribubus & regionibus Urbis.

Tribus in Vrbe fuerunt. xxvii. postea. xxx. postremo vero. xxxv. vt apparet in lapide marmoreo in ædibus Francisci de Porearlis Ro. cum hac inscriptione.

IMP. Cæsari Diui Neruæ. F. Neruæ Traiano Aug. Germanico. Dacico. Pontifici maxi. Tribunit. Pot. vi. Impe. iiii. Cos.

DE TRIBVBVS

V.P.P. Tribus. xxxv. Quod liberalitate optimi Principis cōmoda earum etiam locorū adiectione amplificata sūt.

Nomina quarum a nonnullis variantur: tamen vt omittam auctoritate Ennii & Liuii & M. Varronis atq; Tolumnii Tragediarum Thuscarū scriptoris breuitatis causa nomina ipsarū Tribuū scribam: quæ sunt hæc.

Tatiensis a Tatio luceris a lucumone quæ Suburtana a nonnullis dicatur. Rumnensis siue ranensis a Romulo nonnulli romuliam dicant. Sed liuius & Varro lib. i. dicunt suam tamen non a se voluit dici romuleam sed Rumnensem. quarta vocabatur Exquilina. Capitolina. Quirinalis & Collina. Celiana. Auentina a septem primis collibus dictæ. Seruius lib. iiii. scribit Tullus diuisit Urbem in quatuor partes. Palatinam Baboranam. Collatinam: Exquillinam per Suburbanam & Collinam. liuius vero ab Vrbe condita dicit Additæ sunt ex nouis ciuibus tribus. iiii. Sabatina: Trometina: Arniensis & Stellatina.

Sabatina a sabatia regione æthuriæ dicitur: vbi sabatius loc⁹ nūc vulgo anguillare dicitur: a quo loco Hieronymus spm. physicus noster vir doctiss. originem traxit: de quo loco Strabo lib. v. & filius libro octauo scripsere. Trometina a Trometino: vt ait Fabius & Tolumnius. Trometes vero Campus vocatur teste Festo. Arniensis ab Arno fluuiō Io. An. scribit: hii sunt Flumentini præfluenti Arno appositi vt exponit Plinius: nunc Florentini cum quib⁹ intelliguntur Phesulani. Stellatina a fluuiō vicino Pistoriensib⁹ & pratenribus in thuscia vt placet Io. Viterb. quæ sint & populi Stellatini in campania. Sed Fab. pictor de thuscis loquitur. Erat regio Metina & Scapeia siue scapia: de quibus Liui⁹ lib. viii. ait. Eodem anno census actus nouiq; ciues censi tribus propter eos additæ Metia & Scaptia Censores addiderunt. Qu. philo. Sp. posthumus. Erat & Velina & Fabia de quibus Oratius. Valet hic Fabia: valet ille Velina.

Aliarum vero nomina hæc sunt videlicet. Lemonia. Pontia Crustumena. Papiria. Pollia. Publitia. Tyberina. Vsentina. Potina. Faleria siue Galeria. Veturia. Cornelia. Metina. Anthesia. Volicina. Faucia & Pupina siue pupillia.

Antiquitus Roma erat diuisa in quatuor ptes a Tull. rege ro. pri⁹ a. a Romulo in tris teste Ennio/ quas tribus appellauit/ singulorumq; Tribuum duces tribunos nominauit: & tribus predictas diuisit in partes. xxx. curiasq; dixit. Vnde leges curiatæ/ & curia

tum præfectos Curiones appellauit: vnde postea Numma Pomilius. iiii. sacrauit virgines Vestales. s. Geganiam/ Beroniam/ Camillam & Tarpeiam. Plutarch⁹ auctor. Postea vero diuisa fuit in sex partes principales: vnde Serui⁹ Tulli. addidit duas Virgines prædictis Vestalibus. Prima Vestalium appellabatur maxima sicut & nos dicimus de monialibus abbatissam/ vnde Popul⁹ Ro. pro sua quaq; parte haberet ministram sacrorum: qui numerus senarius per longum tempus seruatus est. Postremo vero fuit diuisa in regionibus quatuordecim teste Plin. lib. iiii. quarum singulae cõpita supra. cc. & vicos innumeros testes Macrobio continebant. Vnde compitalitiu ludu a viis compitorum. Suetonius vero dicit. Seculares & compitalitios super calib⁹ currere imberbes. Nostro vero tempore Regiones corruptel riones appellantur cum Vexillis & insignibus Populi Ro. in antiquo marmore in porticu ædiu conseruatorum Urbis posito non longe a porta palatii Senatoris regionum. xiiii. nomina & Vicorum literis vetustate deletis adhuc stare visuntur cum inscriptione huiusmodi.

IMP. Cæs. Diui Traiani Partici. F. Diui Neruæ Nepotij Traiano Aug. Pontif. maxi. Trib. pot. xx. Imp. ii. Cos. iiii. P. P. Magistrorum Urbis regionum. xiiii.

Prima Regio.

Regio prima Capena dicitur: quæ continet aream Apollinis. Spei. Galli seu Thallii. Carsucæ siue Carsuræ. erat & Area Pinaria. Erant & Vici multi vt puluerarius & Camenarum. Drusiani. Sulpitii vltioris & alterius Sulpitii citerioris. Fortunæ obsequentis. Honoris & virtutis. Fabritii & trium ararum omnes numero. ix.

Erat præterea ædes Martis. Mineruæ. Tempestatis & Camenarum Lacus promethei & Vipsani & Almo fluui⁹. Mutatoriū Cæsaris Arcus tris Drusii & Veri Parthici atq; traiani principum: erant & Thermæ Commodianæ & Seuerianæ & balnea Torquati. Mamerтини. Abascantiani. Vestii. Bolani. seu Volani. Aediculæ. x. Vico magistrorum. xxxvi. vel. xlix. Curatores duo. Denunciatores duo. Domus numero. cxx. Insulae duo mil. ccl. vel. iiii. millia. ccl. Horrea. xiii. vel. xvi. Pistrina. xv. Balnea priuata. lxxxiiii. Lacus vero. lxxxii. Regio ipsa continet ped. xxii. mil. ccxxvi.

Secunda Regio.

SECUNDA TERTIA ET QVARTA REGIO

Regio secunda Cælymontana dicitur: quæ continet templum Claudii. macellum magnum luparias/ seu lupanaria. Aratrum Cíclopis. Campum Martialem Castra peregrina. Caput Aphricæ/ seu Aphretæ. Arborem sanctâ. Regiâ Tulli Hostilii/ & Templū quod in curiam redegit patribus minorum gentium. Domum vectilānam & Philippi. Mansiones albanas. Micam auream. Armentarium. Spolium Samarium. Ludum matutinum & gallicum cohortes quinque vigilum. Erant præterea vici septem. Aediculæ. viii. Vico magistri. xxviii. Curatores. ii. Denunciatores duo. Domos. cxxxiii. siue. clx. Insulæ mil. dc. seu tria mil. Horrea. xxiii. Pistrina. xv. Balnea. xx. Lacus vero. lxxv. Regio ipsa continet in ambitu ped. M. cc.

Tertia Regio.

Regio. iii. ISIS ET SERAPIS MONETA dicitur quæ continet Ludum magnum & Dacicum/ Amphiteatrum/ Domum Bruti/ Samium/ Coragium/ p̄turam præsentissimā/ Thermas Titianas/ Traianas/ & Philippi Aug. Lacum pastoris/ Scolam Quæstorum/ & Capulatorum/ Porticum Liviæ/ Castra Misenatiū & Suburam. In qua regione erant Vici. x. Aediculæ totidem Vico magistri. xxiii. Curatores. ii. Denunciatores. ii. Domus. clx. Insule. ii. mil. dclvii. Horrea. xviii. Pistrina. xvi. Balnea. lxxx. Lacus vero. lvi. Regio ipsa in ambitu continet ped. xiii. mil. cccl.

Quarta Regio.

Regio Quarta Templum pacis dicitur/ quæ continet Templum ipsius Pacis & Remi/ Veneris. P. Faustinae & Telluris. Basilicam Constantini & Pauli Aemilii/ Forum transitorium/ Sacriportum/ Balneum Dapnidi/ Porticum Asidatam/ Aream Vulcani Buccinam auream Appollinem/ Vicū Sandalariū/ Horrea Cartarea seu Testaria. Collosum magnū radiatū/ Sororiū Tigillū/ Metā sudatē/ Carinas/ Domū Pompei & Ciceronis/ Viā sanctâ. In qua regione erant Vici. viii. Aediculæ. ix. Vico magistri. xl. Curatores. ii. Denunciatores. ii. Domus. cxxxviii. siue. clx. Insulæ. mil. dlvii. siue mil. dcccii. Horrea. xviii. Pistrina. xv. Balnea. lxxv. Lacus vero. lxxxviii.

Regio ipsa in ambitu cont. ped. xxiii. mil.

Quinta Regio.

Regio Quinta Exquilina dicitur / quæ continet Nym-
pheam Alexandri. macellū Liuiani. Lacū Promethei. Co-
hortes septē Vigiliū. Aedē Veneris Acricinae. Hortos
Plantianos & mecenatianos. Regiā Serui tull. Hercule
sullanū. Amphiteatrū castrēse. Campū Exqlinū & Viminalē sub
aggere. Lucū Exquilinū & Perelinū atq; Fugutalē. Tēplū Iuno-
nis Lucinae. Domū Aquilii & Q. Catuli. & M. crassi. Arā Iouis
Viminē. mīneruā medicā. Isidē Paraticā Lauacrū Agrippinae &
Thermas olympiadis. In qua regiōe erāt Vici. xv. Aediculae totē
dē Vico magistri. xlviii. siue. lx. Cur. ii. Denun. ii. Dom. clxxx. In-
sulæ mil. dlvi. seu. iii. mil. dccc. Horrea. xxiii. Pistrina. xv. Bal-
nea. lxxv. Lacus vero. lxxii.

Regio ipsa cont. ped. xxv. mil. Dcccci.

Sexta Regio.

Regio. vi. Alta semita dicit: q̄ cōtinet tēplū Salutis Quiri-
ni: Scapis: Apollinis: Clatræ & Flore Vicū mamurii &
Bellonæ: Circū & Floralia: Capitoliū Vet^o / Diuū Fio-
diū in colle / Forū fallustianū: Fortunam pub. in colle:
statuā plūbeā mamurii: domū atticā: malū punicū: tēplū & domū
gētis Flauiae: hortos fallustianos: senaculū mulierū: Thermas dīo-
clitianas & cōstātianas: Decē tabernas: balnea pauli & gallinas al-
bas areā callidii: & cohortes. iiii. Vig. i qua regione erāt Vici. xii.
siue. xvii. aediculae. xvi. Vico magistri. xlviii. cur. ii. Den. ii. dom.
cxlvi. seu. clxix. Insulæ. iiii. mil. ccciii. siue. iii. mil. dv. Horrea. xviii.
pistrina. xv. Balnea. lxxv. lacus. lxxvi.

Regio ipsa cont. ped. xv. mil. dc.

Septima Regio.

Regio septia Vía lata dī: q̄ cōtinet lacū Ganimedis co-
hortes septē primorū Vigiliū arcū nouū nympheū Io-
uis aediculā caprariā cāpū agrippæ / tēplū solis. tēplum
nouū spei fortunæ & Quirini sacellū genii Sangi ca-
sta gipsiana siue gētiana porticū cōstātini eq̄ ænei Tīridatis forū
suariū & archemoriū. hortos largianos pyla tyburtina ad mansue-
tos & lapidē ptusum: in qua regione erāt vici. x. siue. xv. aediculae.
xv. Vico magistri. xlviii. cur. ii. den. ii. dom. cxx. Insulæ. iiii. mil. ccc
lxxv. horrea. xxv. Pistrina. xviii. balnea. lxxv. Lac^o vero. lxxvi.
Regio ipsa cont. ped. xii. mil. dcc.

OCTAVA ET NONA REGIO.

Octava regio.

Regio octava Forum Romanum dicitur: quæ continet
 rostra comitium: ædem victoriæ Templum Iulii Cæsa-
 ris: ædem Opis & Saturni in Vico iugario: templum
 Castoræ ad lacum Iuturnæ: templum concordiæ & Ias-
 ni romuli Vestæ carmētæ Titi & Vespæ. deum pænatiū/ & Iouis
 optimi max. & templum vetus Minervæ & delubrum minervæ:
 ædem Iouis tonātis: ædiculam iuventæ: facellum pudicitæ pa-
 tritiæ: ædem Herculis victoris in Foro boario: ædem Maturæ:
 ædem Vortūni in vico Tusco: Ficum Ruminalem siue Romula-
 rem: & Iupercal virgīs: colūnam cū statua. M. Ludii gregostasi
 Senaculū aureum equū constātini: milliariū aureum: pila oratiæ:
 Equum æneum Domitiani: atrium Minervæ: ludum Acmilium
 porticum Iuliam: locum mercatorum: regiam Nummæ: Forum Cæ-
 saris: Stationes municipiorum: Forum Augusti: cum æde martis vi-
 toris: Forum Traiani cum colūna eius coelide & equo eius Ae-
 neo: Umbilicum Romæ: Lacum curtium: Basilicam argentariam
 Basilicam Pauli cum frigiis columnis: Apollinem triginta cubito-
 rum: capitolium: portam carmentalem: curiam calabram asylum:
 signum Iouis impatoris: Horrea germanica & agrippina: aqua
 cernentem scauros: Forum boariū & piscarium: vicum ligurum
 & iugarium & vnguentarium carcerem Tullianū porticum mar-
 garitariam elephantum herbarium & antrum cachi: in qua re-
 gione erant Vici. xxxv. ædiculæ totidem vico magistris. xlviii.
 Cur. ii. den. ii. domus. cxlv. Insulæ duo mill. cclxxxviii. siue. iiii.
 mil. dcccclxxx. Horrea. xxv. Pistrina. xx. balnea. lxvi. lacus vero
 cxx. Regio cont. ped. xx. mil. dcccclxi.

Nona Regio.

Regio nona Circus flaminius dicitur: quæ continet
 Theatrum balbi cum cripta eius Theatrum Pōpei &
 Marcelli/Thermas alexandrinas Hadrianas & Agrip-
 pinas porticum chorinthiam Gn. Octavii & Phillippi
 & argonautarum/ Templum Bruti/ Calliaci/ Templum diui Ant.
 cum colūna eius coelide/ templum boniuetis/ ædem Bellonæ &
 Iuturnæ ad aquam Virgineam/ ædem Vulcani in circo flammii:
 ædem antiquam Apoll. cū lauachro & ædem magni Herculis cu-
 stodis circi prædicti stabula. iiii. Factionum/ Mimitiam vetus &
 Mimitiam frumentariam/ Iouem Pompeianum delubrum/ Gn.
 Domitii/ Campū martis/ Villam publicam/ septa Trigaria/ Equis

riam/ Hortos lucullanos/Fontem Scipionis/sepulchrum Augustorum: Ciconias nixas/ Pantheon Basilicam Macidii & Martiani/ Insulam phelidii mineruium melcagricum serapeum Iseum & Mineruam calchidicam & carcerem Claudii.x.vir/ In qua regione fuerunt Vici triginta quinque/ ædiculæ triginta Vico magistrî quadraginta octo Cur.ii.Deu.Domus.cxl.Insulæ.ii.mill.cclxxxviii.sive.iii.mill.cccclxxxviii.Horrea viginti quatuor/ Pistrina.xx.Balnea.lxiiii.Lacus vero octuaginta. Regio ipsa cont. ped.triginta mil.D.

Decima Regio.

Regio decima Palatium dicitur/ quæ continet casam romuli prata Bacchi Aram febris & Aram palatinam Vicum padi & fortunæ respiciētis salutis Apollinis & curtarum ædem Iouis statoris & matris deum & Iouis victoris & dñi Iouis & ædem Apollinis: vbi Lychni pende bāt instar arboris mala ferentis. Templum fidei. Domum cæioniorum. Suelia. Cænationem Iouis. Aedem dex viriplacæ in palatio & Rannusæ & Bibliothecam. Pentaphilon Iouis arbitratoris. Domum Augustanam & Tyberianam. Dionysii. Q. Catuli & Ciceronis. Mammeam augurarium. Sedem imperii Romani. Velia. Curiam veter. Fortunam respicientem. Septironium Severi. Victoriam germanitanam: & lupercal. in qua regione erant Vici.xx. ædiculæ totidem. Vico magistrî.xxiiii.sive.xlviii.Cur.ii. Den.ii.Domus.lxxxix. Insulæ.ii.mill.dccxlii.Horrea.xlviii.Pistrina.xx. Balnea.xxxvi. seu. lxvi.Lacus vero. lxxxviii. Regio ipsa cont. ped.xii.mill.Dc.

Vndecima Regio.

Regio vndecima Circus maximus dicitur/ quæ continet circum maximum Templum Solis & Lunæ. Mercurii & Castoris. Aedem Ditis patris & Cereris. Veneris Portunni. Pompei. Mutiæ. Aedem Consii subterraneam. Pietatis in Foro olitorio: & Iunonis matutæ. Aram maximam portam Trigeminam Salinas Apollinem celispicientem Herculem oliuarium. Obeliscos duos. Forum olitorium & Velabrum maius. In qua regione erant Vici.viii. seu.xix. Aediculæ totidem.Vico magistrî.xxxii.Cur.ii.Den.ii.Dom.cxiii.insulæ.mil.Dc.sive.ii.mil.dcl.Horrea.xvi. Pistrina totidem. Balnea.xv.lacus vero.lx.seu.lxxxviii. Regio ipsa cont. ped.xi.mil.D.

DVODECIMA. XIII. ET. XIII. REGIO.

Duodecima Regio.

Regio duodecima Piscina publica dicitur: quæ continet Vicum alme Veneris & piscinæ pub. & Dianæ. Ceios. Triarii. Aquæ salientis: & Laci testî. Vicum Fortunæ mamosæ. Colopeti Pastoris. Portæ Rudusculanæ. Victoris: & portæ Neuiæ. Hortos asinianos. Arcæ Radicariæ. Caput viæ Nouæ Fortunæ Mammo sam. Isydem Anthenodoriæ. Aedē bonæ deæ Subsaxanæ Signū Delphini. Thermas Antonianas. Septē domos Parthorū. Campum Lannatariū. Domū Chilonis & Cornifici. Cohortes tres vigili: & priuata Hadriani. In qua regione erāt Vici. xii. seu. xvii. Aediculæ totidē. Vico magrī. xlviii. Cur. ii. Den. ii. Dom. cxxiiii. seu. clxii. Insulæ. ii. mil. cccclxxxvi. Horrea. xx. Pistrina totidem. Balnea. xliiii. Lacus vero. lxxx. Regio ipsa cõt. ped. xii. mil.

Decimatertia Regio.

Regio decimatertia Auētina dicitur: q̄ continet Armilustrū Templū Lunæ & Dianæ libertatis & Iunonis Reginae. Aedem bonæ Deæ in Auētino & atriū libertatis. For. Pistoriū Scolam Cassii. Porticū Fabariam Scalas Gemonias. Thermas Varianas & Decianas. Priuata Traiani. Dolacrū seu Doliolū. Mappam aureā & Aureā Platonis. & Horrea Anicetiana. Vicum Frumētarium / & trium viarū. Vicum Fidii & Valerii. Cæseti laci miliarii. Capitis cāteri. Trium alitum. Vicum nouū & Armilustrū & colūnæ lignæ. Fortunæ Dubiæ. Loreti maioris & Loreti minoris. Vicum mūditiæ & materiariū. In qua regione erāt. Vici. xlviii. Cur. ii. & Denun. ii. Dom. c. iiii. seu. clxii. Insulæ. duo mil. cccclxxxviii. Pistrina. xx. Horrea. xxvi. Balnea. lxi. Lacus vero. viii. Regio ipsa cõt. ped. xvi. mil. cc.

Decimaquarta Regio.

Regio decimaquarta & vltima Trāstyberina dicitur: quæ continet Ianniculū. Hortos Neronianos & Domitii & Gethæ. Naumachiā Neronis Vaticanū Gaianū. Insulam Iouis & Aesculapii Aedem Faunii. Balneū Ampe lidis. Sacellum Mamæ Balneum siue Balneū Priscillianæ. Statuam Valerianā & Siccianam. Sepulchrū Nummæ. Caput Gorgonis. Cohortes. vii. vig. Templū Fortis Fortunæ. Ianum Septimianum & Arcem Septimianam. Herculem cubātem. Campū codetanum / & Brutanum. Castra lecticariorum. Vicum censorium Gemini / Longiaquilæ / Rostrati / Quadrati / Siccinianæ /

Raciliāni maioris & racil. minoris. Vicum Ianuclensem/ & Larum Ruralium. Bruttanum/ Valerianum/ Salutare Pauli. Ploti. Saufei. Sergii & Iaci restituti Semipub. Patriatilli. Viberini & sex lucei/ qui omnes vici in dicta regione sunt numero. xxii. quāuis nonnulli. lxxxix. fuisse dicant. Aediculae totidem. Vico magistri xlviii. siue. lxxxviii. Cur. duo. Denun. ii. Dom. cl. Insulae. iiii. mil. ccccv. Horrea. xxii. Pistrina totidem. Balnea. lxxxvi. Lacus vero. clxxx. Regio ipsa in ambitu cont. ped. xxxiiii. mil. ccclxxxvi. Hæc de ipsis regionibus in superficie dixisse sat est. Alias vero domino concedente prædictas. xiiii. regiones in libros. xiiii. exponam publicatis prius opusculis duodecim diuersarum rerum circa honorem dei & salutem animarum: vt est illud de confessione & aliud de oratione & virtutibus/ nunc vero primo libello finem imponam.

De Sacerdotibus & magistratibus.

Omani habebant in vrbe Pontificem maximum super omnes pontifices & Sacerdotes vt nostro tempore Christiani habent Papam summum pōtificem super omnes episcopos & sacerdotes. Erat em̄ in maxima auctoritate & dignitate/ in cuius manibus erant omnia sacra cum libris ritualibus & lintheis atq; elephātinis/ quam dignitatem maiori cū potestate ac summa reuerētiā vere fidei tua Sanctitas adepta est: vt merito & numero populus Christianus augeatur/ ac in bonis operibus cōfirmetur. Primus em̄ Pontifex fuit. Martius martii. F. a Numma Rege institutus.

Erant & Flammīnes sacerdotes a Numma Pompil. instituti/ qui gestabant in capite lanæ filamen.

Erant em̄ sacerdotes Martis & Quirini. Primus eorū vocabatur Flamen dialis qui aliis superior erat/ atq; solus Ioui ministrabat.

Dialis aut̄ a potu dyos qđ est Iouis. Salii vero erāt. xii. sacerdotes Marti deo dicati/ qui per urbem cū ancillibus saltabāt.

Fecialis & pater patratus erāt sacerdotes/ qui cum hostibus belli tempore bellum indicebāt in feriēdo fœdere.

Erant & Augures/ qui captabant auguria velato capite lituum dextra tenentes.

Erant & sodales Titii sacerdotes extra Urbem habitantes in Tuguriis seruantes auguria.

Erāt & epulones pōtifices ve-

teres vt ludorū epul. sacrificiū facerēt. Septem viratus epulorum dicebatur; vt apparet in pyramide apud portam sancti Pau-

DE SACERDOTIBVS

li moenibus coniuncta: in quo adhuc literæ incise videntur de. C.
Cestio. vii. vir. epulorum: vt dicam inferius in Methis.

Erant præterea Virgines Vestales a Romulo ordinatæ postea vero (vt superius dixi) deæ vestæ a Numa institutæ/ quæ perpetuū ignem conseruare deberent. Reges Romanorū septē fuere: e quibus Romulus fuit primus/ & a regendo dicitur: spacium vero temporis a defuncto Rege vsq; ad creationem sequentis interregnum dicebatur: vt nos dicimus interpontificium a defuncto pontifice ad creationem vsq; sequentis pont. Erant Senatores/ qui primū a Romulo fuerunt instituti patres centum postea vero teste Gelio/ Mille fuere a nobilitate generis/ vel a senili ætate aut a sapientia: postremo vero patres Conscripti appellati sunt.

Quæstores semper duo fuerunt regum tempore: vt inquit Iuni⁹ lib. vii. ab inquirendo dicti. & habebāt curā ærarij. Erant & Quæstores vrbanī & prouinciales.

Consules duo ab Vrbe condita anno. cc. xliiii.

Primi. n. fuerūt. L. Iunius Brutus. & L. Tarquini⁹ Collatinus/ quibus datum erat a populo Ro. xii. fascibus vti totidemq; Liciorib⁹ cū securibus per annū & primus vocabatur maior qui talia insignia tenebat.

Proconsules vero habebant sex lictores & potestatem solummodo in prouinciis: functi. n. magistratu Cōsulat⁹ fiebāt procōsules in ædib⁹ dñi Petri de sancta cruce apud plateā iudeorū in lapide marmoreo adhuc videntur insignia sex cum his literis.

FASCES ET SECVRES CONSVLARES

Vt depictas ostendam in epithaphi. opusculo. Ioan. Annii Viterb. ait. Et vt recte noster Christophorus Laudī. florentinus eruditissime posuit super Oratii Odam illā. Quem virum aut heroa. Fasces erant fasciculi virgarum in quibus singulis singulæ secures inclusæ erant. Eas duodecim primas Ianus dedit in Olympo æthuriæ ad continentes recentes colonias in aureo officio & ad terredos & flagellados malos vt hic noster Fabius pictor in principi. insinuauit.

Romulus postea teste Liuiō ab æthruscis populis fasces. xii. cū liciorib⁹ assumpsit qui numerus cōformis erat duodecim auib⁹ auguri. Erāt aut. xii. fasces teste Annio Viterb. vt omnes cōcedunt cui⁹ princeps dicebat æthrusca lingua Baracel latine licior & percussor. Vnde & Barac percussorē interpretat⁹ diuus Hieronim⁹ inde interpretatiōe nominum a quo nomine Baracel Beatissime

pater/existimo dictū esse virum illū/quē vulgo appellam⁹ Baracello:nō autē a baronib⁹/vt nonnulli volūt.habet.n. iuuenes armatos cū insignibus punēdi vt ipsi lictores. Philip. Ber. ait. Lictores ministri sunt magistratuū a ligādo appellati quod cum magistratus populi Ro. virgis quēpiā verberari iussissent crura eius & manus ligari vinciriq³ a lictore soliti sint auctores sunt Valgius Rufus & Gellius.

Erant & Cēsores primī.n.fuerūt.L.papirius Mucillan⁹.&.L.Sēpronius Atractius anno vrbis.ccc.x.p quinquennū/quod tēpus lustrum appellabāt:postea vero annuatim creabantur.

Erant & dictatores primus fuit. T.Largius aduersus latinos post Reges

Tribunī plebīs erāt.x.postea.v.anno.xvii.post fugā Tarquiniorū.Erāt & tribunī militares in castris & Tribunī ærarij.Prætores xviii. qui sex lictores habebāt & sellom:in principio vnus fuit pretor.Erat pfectus vrbis & pfectus annonæ.Erant curatores.xiiii.vrbis ab Alexandro severo instituti/quos audire negocia vrbana cum pfecto vrbis iussit Spar.auctor.Erat & præfectus Vigiliū tempore Augusti institutus ad incendia reprimenda.

Præfect⁹ prætorius erat apud Imperatorem/qualis & magister equitum apud Dictatorem.

Erat pfectus regionis/qui et comes primī ordinis erat:quem primi pilum dicunt qui.clx.militibus præerat.

Erat & præfectus castrorū/cui obediebat præfectus Fabrorum.

Aediles plebei Currules erant/qui ludos faciebant.Erant & ædiles qui cloacas & ædificia curabant.

Aediles vero careales creati sunt a Iulio Cæsare/qui rei frumentarie præerant/vt nostro tempore tua.S.instituit.Duo viri sacrorum in legendis libris Sybillinis & duo viri quibus Tul.Hostil.rex potestatem fecit iudicandi de capite apud Varronem/Letum q³ Pomponium de scripta reperi de ipsis magistratibus.

Tres viri capitales / qui cognoscebant criminū causas teste Liuiolib.tertio.

Triū viri Coloniārū:sup colonias officiū habentes Triū viratus rei pub.vt fuit Marcus Antonius.Octavianus &.M.Lepidus.

Quinq³ Viri:vt inquit Cecili⁹ lib.ii.epistolarū erāt:qui promagistratibusfungi possent:cum Vespertinis horis magistratib⁹ in pub.venire nō esset.Septē viri epularū i sacrificiis & hi erāt ex genere sacerdotali pontificibus additi/vt æpularum Cærimoniis

curarent.

Decem viri legum pro consulibus creati fuere Anno Urbis conditæ. cccix. Tertioq; depositi libidine Appii Claudii.

Centum viri: nã cū essent Romæ. xxxv. tribus terni ex singulis tribubus sunt edicti ad iudicandum qui centum viri appellati sunt & licet. v. amplius q̃ centum fuerint a facilitate numeri centū viri dicti. Plin. in epistolis centum virales cās tractasse se scribit.

Erāt & procuratores Cæsarū & Iurisperiti/ & alii magistratus.

De Templis Urbis.

N Vrbe multa erāt templa & Aræ atq; ædiculæ: vt habetur in regionibus.

Templū Pantheon dedicatū erat Ioui vltori & Cybeli & omnib; diis: nūc vero deo æterno & Mariæ Virg. & omnibus Martiribus: vulgo sancta Maria Rotunda cum porticu pulcherrima. M. Agrippæ in frontispitio cui; vi

suntur cubitales literæ cum hac inscriptione. s.

M. AGRIPPA. F. L. COS. Tertium Fecit.

Sunt & aliæ minores literæ ibidem incise videlicet.

INP. CAESAR. L. Septimi; Seuer; Pi; Pertinax. Arabic;. Adiabemic;. Partic;. Pötif. Maxi. Tribu. Pot. xi. Cos. iii. P. P. Procos. Et

IMP. CAESA. Mar. Aurelius Anto. Felix Augu. Trib. pot. v.

Cos. Procos. Panthea vetustate corrupta cū oī cultu restituerūt.

Sunt & aliæ literæ corrosæ apud p̃dictas de instauratiōe facta ab Hadriano vt inqt Spartian;: postea vero a Lutio seuro & Mar.

Aur. Ant. imperatorib;. In quo tēplo erāt pauimēta pulcherrima

& colūne in capitibus e lapide syracusano: altitudo tēpli bracch.

lxxvii. latitudo vero totidē: tegmen testudinis fuit ex laminis/ nō

plūbeis (vt nūc) sed argēteis: quas laminas cū argenteis vasis sub

stulit Cōstātinus nepos Aeracliū veniens ad Urbē. Erāt præterea

in dicto tēplo incrustationes diuersorū lapidū & aureæ statuæ at

q; eburnæ. Inter alias erat statua Veneris in auribus/ cuius erat

vnio maximæ taxatiōis/ quæ olim Cleopatræ reginæ fuerat/ quæ

vno aucto cēties sextertiū in coena Antonii ebibit resolutis in va

se preciosis margaritis teste Plinio lib. ix.

Tēplū magnæ matris deū erat in palatio post bellum Macedoni

cum a. M. Iunio Bruto dedicatum in quo erant statuæ pulcherri

mæ & columnæ preciosæ cum pauimentis diuersorum lapidum.

Templū Victoriæ erat in palatio prædicto variis lapidibus & auro exornatū/ in quo statua magnæ matris deum e græcia aduecta posita fuit/ teste Liuius in octauo cum alia ædícula Victoriæ virginis a Portio catone constructa.

Templū pacis apud Forum Cæsaris edificatū fuit a Vespasiano deæ ipsi⁹ Pacis. in quo clarissima queq; artificū opera dicata fuisse mira celeritate ab ipso Vespasiano: vestigia cuius mirāda apud ecclesiam sancte Mariæ Nouæ conspiciuntur/ qui coronas ex cinnamomo in terrasilis auro inclusas primus omnium in templis capitolii & Pacis dicauit Vespasianus Aug. in quo templo erāt columnæ ingētes & statuæ pulcherrimæ preciosis margaritis adornatæ. Titus & Vespasianus vasa tēpli hierosolimitani cum vniuersis donariis in templo Pacis constituerunt.

Templū & sacellum Pudicitæ adhuc apparet integrum apud pōtem. s. Mariæ ad honorem beatæ Mariæ ægyptiacæ dicatum/ nō nulli volūt fuisse templū Fortune siue Dianæ. Hæc duo templa s. Mariæ ægyptiacæ & s. Stephani vnum in honorem Dianæ siue Auroræ. Alterū vero Fortunæ.

Erat & sacellū pudicitæ plebeæ cum ara in vico longo a Virgine plebea constructum.

Templū Vestæ nonnulli dicunt illud fuisse quod nunc dicatū est ad honorē. s. Stephani a Syxto. iiii. instauratū inter ecclesiā sanctæ Mariæ in Cosmedim & Tyberim/ videmus. n. in argēteis æneisq; nummis Mammæ genitricis Alexandri impera. & Liuiæ genitricis Aurelii Ant. Aedē vestem sculptam rotundam columnis in circuitu altare muniētibus/ vt est illud tamē a nōnullis putatur Matutæ siue Auroræ templum fuisse. Veste vero vt placet Modesto rotunda effigie erat inter Capitoliū & palatiū & in eo seruabatur perpetuus ignis. Credibile est Romulū/ qui in omnibus curis Vestam esse voluit separatim non posuisse: eadē affirmat Raph. Volaterranus qui dicit dictum templum fuisse vbi nunc est ecclesia sancte Mariæ libera nos a poenis inferni. Pomponius lætus eadem confirmat qui lib. ii. scribit. Romæ in templo Vestæ nuper reperi to ad For. ro. in quadam marmorea basi. DEDICATA. xiiii. kl. ian. Constantio. iiii. & Maximiano. iiii. Cess. Coss. Curante Vur. Miceta.

Templum minervæ vbi nunc est ecclesia sanctæ Nariæ super minervam/ vestigia cuius in ædibus fratrum apparent/ in quo erat statua ingēs marmorea ipsius minervæ & alia quā multa notāda.

DE TEMPLIS

Templū Salutis in colle Quirinali a Fabio maximo depictū / constructū vero a Iunio cēfore qđ cōsul bello Sānitic. vouerat.

Templū felicitatis a Nerone combustū vbi fuit domus aurea.

Templū Speierat in foro Holitorio variis exornatū marmorib⁹
quīs nōnulli dicāt extra Vrbem fuisse ad primū lapidē Vīa salaria
a sinistris exeūtibus: inter moenia em̄ esse nō poterat.

Templū pietatis in cāpo martio vbi nūc ecclīa sancti Saluatoris
de pietate seu de cupellis. Erat & templū Pietatis apud Marcelli
theatrū / teste Plī. C. Quintio & M. Attilio cōsulibus cōsecratū
fuisse in honorē Pietatis: in qđ erat statua aurea pietatis & in fo-
ro holitorio habebat aliud templū dea Pietatis: teste Pu. Vic.

Templū Cōcordiæ i arce a manilio p̄tore constructū / in porticu
cui⁹ adhuc extāt octo ingētes colūnæ cū inscriptiōe. S. P. Q. R.
Erat templum Aesculapii & cōcordiæ / quod Liuiā cōstruxit in-
ter ecclesiam sancte Mariæ Nouæ : & colloffeum : vestigia cuius
in hortis fratrum apparent in quo Sardonicem gēmam fuisse con-
stat cornu aureo August. dono inclusam.

Erat & templum concordiae in area Vulcani a Flauio constru-
ctum propter reconciliationem ordinis senat. & equest. variis pi-
cturis exornatum ex pecunia multatitia.

Templum bonæ deæ in Auētino a Claudia vestali / postea vero a
Liuiā restitutum fuit / non longe fuit a saxo Auētini ad honorem
Fatuae castissimæ sororis Fauni / vnde ingressus virorum prohibe-
betur / & ei foeminae tantum sacrificabant.

Templum Libertatis in Auentino ex pecunia multatitia constru-
ctum fuit cum Aereis columnis & statuīs pulcherrimis.

Templum Iunonis in Auentino variis marmoribus & picturis
exornatū. Erat & templū Iunonis Reginae in vrbe a camillo de-
dicatum captis Veis. Erat & templū Iunonis monetæ in capio-
tolio a monēdo dict. vbi nūc Aedes cōseruatorū: non lōge a quo
erat templū telluris: vbi nūc est ecclīa. s. Saluatoris in tellude.

Templum Vulcani apud lacum curtium: ante quod pēdebat Scy-
phus Romuli: non lōge a quo erat terræ hiatus in quo se demer-
sit curtius ornatus cum equo & pestis vniuersa vrbis euauit.

Templum Herculis in Auentino: vbi nunc est ecclīa sanctæ
Priscæ virginis.

Templum Hercu. victoris in Foro Boario erat rotūdum in quo
loco repertum fuit simulachrum Herculis deauratum tempore
Syxti. iiii. post ecclīam sanctæ Mariæ in cosmedin: vt apparet

in epythaphiis non longe a quo erat ara maxima.

Erat præterea templum Herculis victoris apud portam trigemina[m]: & in dorso Quirinalis montis aliud temp. Herc. a sinistris vero templū Quirini & adhuc vestigia ipsorū visuntur.

Apud circum maximum erat templū Herculis iussu Sybillæ constructum: in quo nec canes nec muscæ stabāt. Ouidius.

Altera pars circi custode sub Hercule tuta est.

Templum Iani in capitolio ubi nūc carcer Pub. claudebatur pacis tēpore: aperiēbaturq; fatiscēte bello. Vnum fuisse Ianum priscum Berofus lib. v. Antiquit. ait plures vero posteriores.

Ianum & Vertunum eūdem fuisse volūt id cōsonat & propria eorum epitheta & interpretationes demonstrāt auctore Annio Viterb. Ianus em̄ vt ait Cicerō & Macrobius lib. i. significat quasi canus ab eūdo dicitur quod eat & vertat cœlum & res omnes.

Apud Ianum em̄ solum est omne ius vertēdi cardines.

Erant multa loca Iani. vnde Ouidius.

Cum tot sint Iani cur stas sacratus in vnum?

In velabro sic dicto a pecunia quæ nautis ibidem soluebatur. Est moles illa marmorea quadrata Iano dicata statuiscq; dispoliata.

Erant em̄ iani ædificia fornicata & vndiq; peruia in oībus regionibus/ in qbus Feneratores & mensarii cōueniebāt. Oratius.

Postq̄ res mea Ianum ad medium fracta est.

Fabius pictor ait pricipio Ianum inuenisse vinū & far ad religionem & sacrificia magis q̄ vsum & ob id sibi farrata & vinū in sacrificiis prelibari. Berofus autem addit q̄ ipse dictus est a scythiis lingua eorū Ianus quia primus in armenia inuenit vinū. Aramea enim & hebreæ lingua Iain vinū dicitur teste Io. annio Viterb. a quo Ianus vinifer deriuatur. Ergo aramen ianus græcæ ænotrius: dicitur latine vinifer & ab Iano ianua dicta est.

Templū Fortunæ æq̄stris erat iuxta theatrū/ siue amphiteatrum.

In exquilis erat templum Fortunæ malæ.

Erat & templum Fortunæ virilis iuxta lucū nemorosum/ ubi virgines a sacerdotibus templi inspiciēbātur.

Templum Fortunæ primogeniæ a Gneo Domitio prætore Urbano constructum fuit.

Templum Fortunæ in domū auream inclusit Nero: q̄ ex lapide phegynide translucēte ædificatum erat foribus clausis claritatem diēi intus haberet. Erat & ædis fortunæ a Ser. rege cōstructa apud domum Auream quam Sciam appellāt.

DE TEMPLIS

Templū Floræ in Quirinali: vbi fiebāt floralia de quo Martialis
 Templum boni cuētus apud Pātheon variis colūnis exornatū.
 Templum Apollinis in Vaticano: vbi nunc est oratorium sanctæ
 Petronillæ virg. coniūctum ecclesiæ sancti Petri.

Erat & templum Apollinis in palatio a. C. Cæsare cōstructum/ &
 aliud prope a Cæsare Augusto.

Templum Castoris & Poll. in via sacra in foro Ro. sub palatio:
 vbi nunc est tabernaculum Vir. ad ponticulū in quo loco effossa
 fuere vestigia cum duabus tabulis marmoreis dedicatione ipsius
 teste Pompo. læto/ qui eas vidisse affirmat. Nonnulli volūt fuisse
 vbi nunc est ecclesia sancti Loy.

Templum Neptūni apud Tyberim ab Hadriano restitutum non
 longe ab ecclesia sancti Blasii de pan. fuisse. Raph. vol. scribit lapi
 des cum titulis ibidem effossos vidisse.

Templum Isydīs in quo loco Vespasianum & Titum Triūpha
 tores nocte illa/ quæ triumphum præcessit quicuisse dicūt/ vt Io
 sephus & alii vestigia cuius mirāda apparent in ædibus ornatissi
 mis Car. sanctæ Sabinæ/ quīs nonnulli dicāt apud ecclesiam san
 ctæ Mariæ in equiro fuisse/ vbi adhuc videntur tres colūnæ ingē
 tes in ædibus. D. Mauritiū de Capranica.

Templum Iuturnæ erat in cāpo Martio apud aquam virgineam
 vbi nunc dicitur corrupto vocabulo Treghino. Ouidius.

Te quoq; lux eadem Turni soror æde recepit.

Hic vbi Virginea campus obitur aqua.

Templū Faustinae vxoris Hadriani: quā in anno imperii Hadria
 nus amisit diuinis honoribus a Senatu colī delatis circēsis &
 flāmin. & tēplo cū aureis statuīs: vt adhuc vestigia nōnulla extāt
 in ecclesia. s. Laurētii in mirāda vbi ingētes colūnæ cum hac in
 scriptione apud ecclesiam sanctorū Cos. & Dam. videntur.

DIVO ANTONINO ET DIVAE FAVSTINAE EX.

S. C.

Templum Romuli in via sacra vbi nunc est ecclesia sanctorum
 Cosmæ & Damiani: Aliud habebat templum Romulus: vbi nūc
 est ecclesia sancti Theodori apud palatiū maius/ in quo loco Ro
 mulus & Remus expositi fuerūt in Alueolo qui locus dicebatur
 Germalum: teste Varrone/ non lōge a quo erat Ruminalis ficus
 a rumine lupæ/ nōnulli Romularem ficum appellāt: vt Frācisus
 noster Petrarcha in epistolis ad Io. Car. de Columna. Supra ve
 ro in capitolio e regione istorū fuit Lupercal / hoc est mansio lu

pæ/ quæ nutriuit pueros: eius vero antrum erat ibi prope tres columnas non longe a palatio.

Erat & templum Romuli in Colle Quirinali & ipse deus Quirinus appellatus est vnde & Quirites/ ex cuius spoliis facti sunt. cxxx. gradus marmorei apud ecclesiam sanctæ Mariæ Ara Celi & capitolii anno christi. M. cccxlviii. die vero. xxv. Octob.

Templum Aesculapii erat in Insula Tyberina/ quod kal. Ianuarii sacratum fuisse dicunt vna cum delubro Iouis ibidem propinquo/ teste Ouidio. Vt in lapide taxio adhuc nauis & dei Aesculapii apparēt vestigia sculpta. Marmora thasia nobiliss. erant in insulis Cicladibus: est enim maculosum marmor: teste Plinio & Papinio similiter & in templo diui Laurentii extra muros in pulpito marmoreo nonnulla prædicti Dei scalpita visuntur. habetur historia Aesculapii ab ipso Liuiio libro primo. & Valerio libro. xi. in dicto templo ponebātur infirmi: quoniam deus erat ipsius medicinæ. Compositionem aduersus animalia venenata incisam lapide versibus in limine ædis Aesculapii refert Plinius se vidisse. nostra vero ætate duo ibidem visuntur templa sup antiqua vestigia: vnū in honorem Ioan. Bap. alterum vero diui Bartholomei Apostoli. de quo Bapt. Leo ait. Aesculapio in insula Tyberina templum locarunt: quod ægrotos aqua in primis indigere arbitrabantur. Alibi extra Vrbein ædem huic deo ponere assuesse aiebat Plutharcus quod illic esset aer salubrior. Erat templum Rauenateum & taberna meritoria vbi nūc est ecclesia sanctæ Mariæ intrans tyberim de quo loco nonnulla scripsi in stationum opusculo.

Templum Consi: id est dei cōsiliorum vel Neptunni equestris fuit ante circum maximum sub terram versus forum Boarium. Duo numina subterranea solummodo habebāt templa Pluto. s. & Confus/ quia præest rebus inferis/ quæ sub terra sunt. hic consilio/ quod debet esse occultum: tamen templum Consi descendebatur pluribus gradibus. Antiqui em̃ in omnia templa ingrediebantur per gradus. iiii. ascendendo/ & in vnum tm̃ descendebant Consi templum vt placet Pom. læ.

Templum solis fundauit in vrbe Valerius Aurelianus Imp. non longe a turri Militiæ/ quāuis nonnulli dicāt in ampliatiōe vrbis fundatum apud moenia fuisse ab Aureliano: duoq; fuisse templa Solis. Volaterranus dicit quidam existimant eas esse ruinas/ quæ super ædes colūnensium apparent.

DE TEMPLIS

Templum Lunæ erat in Auentino perpulchrum nō longe a quo erat templum commune Dianæ apud Ecclesiam sanctæ Priscæ.

Templum Martis in Vaticano vbi nunc est oratoriū sanctæ Mariæ de Febris: tamen Cæsar Augu. extruxit ædem martis vltoris & ædem Iouis tonantis in capitolio parietes cuius erant incrustati numidico marmore.]

Templum Mercurii erat in regione. xi. cum statua eius pulcherrima preciosis exornata margaritis.

Templum Iouis Feretri in capitolio vbi erat Quercus pastoribus sacra primū omnium Romæ sacratum est auctore Lūio a Romulo ædificatū/ vbi nunc est ecclesia. s. Mariæ Ara cæli.

Templum Iouis optimi maximi erat vbi nūc est ecclesia. s. Saluatoris in maximis.

Erat & templum Iouis magni capitolini quadratū quoquo versu pedibus centum altitud. vero. cl.

Erat & templum Iouis capitolini veteris apud Hortos Sallustianos. Erat & templum Iouis statoris a Romulo cōstructū post pugnam & reconciliationem Sabīnorum vbi nunc est ecclesia. s. Nicolai in statera.

Templum Iouis custodis in capitolio a Domitiano cōstructū est Templum Veneris & Cupidis simul iuncta in loco vbi nūc est ecclesia. s. Crucis in Hierusalem.

Erat & templum Veneris apud circum maximum a. Q. Fabio ædificatum.

Templum Saturni in cliuo positum/ vbi erat ærariū Ro. vbi nūc est ecclesia. s. Saluatoris in ærario/ habuit postea aliud templū vbi nunc est ecclesia sancti Hadriani marty.

Erant & alia tēpla & aræ atq; ædiculæ in vrbe quæ omnia ne sim prolixior omitto.

Extra urbem vero erat templum Veneris Ericinæ extra collinam portam a. L. Portio dedicato vestigia cuius diruta adhuc extant. Erat aliud templū Veneris Aericinæ in capitolio a. Q. Fabio maximo ædificatum. Attilius vero teste Lūio ibidē tēplū Mētīdæ ædificauit/ ac multis muneribus ditauit.

Via labicana erat templum Quietis.

Templum Bacchi erat apud ecclesiā. s. Agnetis extra muros/ vt adhuc picturæ antiquissimæ emusiuo indicant.

Erat & templum Martis extra portam Capenam via Appia/ unde equites Romani nonis quintilibus trabeati holcarum ramos

dextera manu ferentes cum pōpa ibant ad templum Castoris & Poll. veluti ad Urbem cum victoriā redeuntēs.

Templum mercurii erat ibi prope in quo sacrificabant mercatores/ut perſuriis absoluerentur.

Erant & alia templa multa de quibus nullam facio mētionem breuitatis causa/de variis formis & locis templorum nonnulla scripsit Bapt. leo. lib. vii.

De Bibliotecis & Basilicis.

Bibliotecae in vrbe fuerunt numero. xxviii. variis marmoribus & picturis exornatae.

Augustus caesar in monte Palatino pulcherrimā extruxit bibliotecam Latinam. s. & Græcam cum porticu/ quæ Palatina dicebatur primaria inter omnes: in qua erat statua Numeriani imperatoris a senatu posita cum inscriptione. s. Numeriano oratori potentissimo

Erat & statua. M. Varronis viuentis teste Pollione.

In capitolio erat biblioteca pulcherrima maiorū cura seruata pulcherrimis columnis & marmoribus exornata. Gordian⁹ Imp. bibliotecam maximam extruxit in vrbe: in qua ad sexaginta duorum millia posuit volumina.

Hadrianus vero imperator fecit bibliotecam pulcherrimam marmoribus exornata columnis/ quæ Vlpia vocabatur apud thermas Dioclitianas auctore Pollione/ in qua libros lyntheos & elephantos principū gesta & .S. C. conscripta posuit.

Erat biblioteca Asinii Pollionis Romæ/ qui primus bibliot. dic. ingenia hominum rem pub. fecit.

Biblioteca Marcelli apud theatrum eius/ quā Octauia mater post mortem ipsius ad honorem eius construxit.

Biblioteca Pauli fuit magna & inter ingentia opera apud Forum alias vero bibliotecas/ ne sim prolixior obmittam.

Basilica loc⁹ erat ubi litigabant romani/ quæ ex binis costabat porticibus: in primo. n. porticu stabant causidici: in secundo vero plebei & serui.

Basilicae principales. xii. erant. videlicet.

Iulia. Vlpia & Pauli cū frigiis columnis. Nestini. Nætumi. Sicimini. Macidii. Portii. Flosellii. Constantini. Martiani & Væscellarii/ que oēs erant exornatae statuīs & columnis pulcherrimis/ vestigia quarū haud facile discernuntur. Papini⁹ de basilica Pauli ait Sublimis regia Pauli. M. Ant. sabel. expōit regiā id est basilicā latine.

Basilica Cōstātiana erat apud viā latā. Portia vero apud Fo. Ro.
a portio Catone.

Vlpia vero apud Thermas Dioclītianas/ vbi & Bibliotēca.

De Capitolio.

Capitolium Tarquinius priscus romanorum rex bello Sa-
bino ædificaturum se vouerat ieceratq; fundamēta/ po-
stea vero Oratius puluillus Cōsul dedicauit. Interiecto
deinde quadringentorum/ & quindecim annorū spacio
igni consumptū est. Cons. Appione & Norbano p bella ciuilia &
mariana refectiōis curā victor Sylla fuscipit. Dedicatio aut. p. Q.
Catulum celebrata est/ cuius nomē inter tāta Cæsarum opa vsq;
ad tpa Vitellii imp. māsit Plutarc⁹ & Tacit⁹ auctores. Vespasian⁹
aut imp. deformē Urbē ac dirutū Capitolium veterib⁹ incendiis ac
ruinis inueniēs/ vacuas areas occupare & ædificare:/ si possessores
cessassent/ cuiusq; permisit: restitutio nē Capitolii aggressius
ruinib⁹ purgandis man⁹ prim⁹ admouit ærearūq; Tabularū tria
millia/ quæ simul cōfragrauerāt restituenda suscepit: vndiq; inue-
stigatis exēplarib⁹/ in quib⁹ tabulis monimēta pub. cōtinebāt/ vt
inqt Polib⁹ lib. iiii. E qb⁹ vnā vidī affixā in ecclesiā lateranēsi apud
maiorē capellā vt inferi⁹ dicā de legib⁹. Tum Heluidi⁹ ptor præ-
eunte pōtifice lustrauit Areā capitolii precatus Iouem Iunonem
& Mineruam Capitolinos deos/ vt cepta prosperarent
Tertio fuit dirutū & icēsū Capitolium: a Domitiano refectū fuit
magnificēt⁹ & elegāt⁹ q̄ antea fuisset: cuius impēsā duodecim
millia Talētorū excedisse dicīt Plutarc⁹. Intelligēdū est de Talen-
tis Romanorū. Talētū. n. atticū magnū habet auri lib. lxxxiii. Ta-
lētū vero parū. lx. Romanū aut lib. habet. lxx. tegulæ ipsi⁹ capito-
lii erāt æreæ/ quas postea Catul⁹ deaurauit. Honorī⁹ vero prim⁹
postea ad ecclesiā. s. Petri in Vaticanū trāsportare fecit/ vt adhuc
mltæ ibidē visū sūt. In dicto Capitolio erat arx fortissima capitolina
variis exornata marmorib⁹ Erāt & tēpla deorū & sacella & aræ &
alia q̄ plurima ædificia pub. habuit. n. supra sexaginta tēpla & loca
deorū teste Valerio maximo. In æde Veneris genitricis Cæsar Di-
stator sex dactilotecas cōsecrauit teste Plinio. & in templo martis
Scyphos ferreos posuit a Liuiā vero Augusta dicatū fuit vas cri-
stalli magnitudinis amplissimæ lib. q̄nquaginta. Null⁹. n. existima-
re posset diuitias & p̄ciū atq; pulchritudinē ipsi⁹ capitolii ptopter
aureas statuas & gēmas cū aureis argēteisq; vasis tēploꝝ. Eutro-
pius ait nullā sibi nisi aureā & argēteā statuā in capitolio passus est

poni. Plini⁹ vero scribit regū Ro. statuas fuisse in capitolio Positas. Erat & argenteus anser: & Custos armorum Ianus. Erat præterea sedes & domus omnium triūphorū: in quo loco August⁹ tributarium orbem vidit.

Deinde vero. L. Ant. cōmodi tpe capitolium fulmine ictū vna cum egregia illa biblioteca maiorū cura parata cremat. Aedes quoque in pximo positæ eandē calamitatē sensere. Exortū est deinde aliud incendiū/quo & ædē Vestæ & palatiū bonaq; vrbis pars exusta est ac solo adæquata/ vt vestigia semivsta indicāt. Extāt in capitolio fornices duplici ordine nouis inserti ædificiis pub. salis receptaculū cum hac inscriptione vetustate consumpta.

Q. LVTATIVM. Q. F. ET. Q. Catulū Coss. substructionem & tabulariū de suo coerauisse. Post capitolium inter Septētrionē & Orientē est loc⁹ busta gallia dictus: vbi galli a Camillo interfecti fuerūt ibidēq; sepulti: nūc vulgo dicūt portugallo: Erat & capitolium vetus in mōte Quirinali multis statuis & picturis exornatum vestigia nonnulla fundamentorū adhuc visunt/ in quo loco effossum fuit marmor cum his literis fractis.

NIL ESSE difficilius q̄ bene imperare.

De asylo & turri militiæ.

Sylum nepotes Herculis Athenis sibi primū deæ Misericordiæ cōsecrarūt. Asylum quasi a Syleo quod est inde extrahi nullus posset: vnde Romulus Romæ aperuit asylum / quod confugientibus illuc seruis liberisq; ue tutissimum erat receptaculū asyli. Loc⁹ fuit in Vrbe inter auētinum & rupem tarpeiam apud saxū prædictæ rupis inter duos lucos. teste Dionysio. Ouidius.

Romulus vt saxo locum circūdedit alto

Quilibet huc inquit confuge tutus eris.

Nonnulli volunt Asylum fuisse templum illud quod nunc beatæ Mariæ ægyptiacæ dicatū est. Tamen. Pon. lætus diuidit Tarpeium montem in duos Colles in capitolium. s. & Arcem in medio erat vallis in qua fuit Asylum templū inuiolabile & templum v. Iouis id est darui Iouis/ in quo erat simulachrum eius cum sagittis. vt inquit Gellius lib. v.

Turris militiæ est apud palatiū Neruæ Impe. in qua milites Traiani principis continebantur: quæ plurimos habebat murorū circuitus: vt adhuc in aliquibus locis apparent vestigia: non longe a qua effossa fuere nonnulla marmora cum his literis incisis.

DE PORTICIBVS.

Potissima dos in principe Liberalitas & Clementia.
 Turrís Mecēnatis in Exqlis marmorea/quā nōnulli eā fuisse as-
 firmant: quam dirutā videmus apud domum Car. de colūna: sed
 ibi Flauie gētis aedes fuisse credo. Pōpo. lētus ac ipse Poggius
 noster flor. dicūt fuisse vltra thermas Dioclitianas versus orien-
 tem non lōge ab eo loco: quī vulgo Buttedi Thermi dicitur/ in
 quo loco hoc anno multa marmora cum Tyburtinis lapidibus
 effossa fuere in parte emīnētiōri/ vt inde facile totā vrbem quisq;
 videre potest. Petrus vero Marsus dicit eam Turrīm fuisse vbi
 prius erāt pub. Ostrinæ non lōge a templo diuæ Mariæ maioris
 vinitores huius memoriæ locum illum appellant foculum/ quas
 Mecēnas illic hortos suos cōstituēs salubres reddidit/ in quo lo-
 co adhuc apparēt vestigia Viuarii cū porta reclusa: nōnulli vo-
 lunt apud ecclesiam Petri ad vincula fuisse super quā turrīm cru-
 delis Nero spectabat Romæ incēdium. Suetonius ait: hoc incē-
 dium e turre mecēnarica prospectās & est quod ab ea parte circi
 ortum esse dicitur: quæ Palatino Celioq; mōtibus cōtigua erat.
 fuitq; tale incēdium. xiiii. kal. Sextilis q̄ die senones galli vrbem
 predictam incenderūt. Quem Mecēnatem increpabat. Oratius
 quod ædificando insaniret.
 Erant & aliæ turres multæ in Vrbe: vestigia quarū haud facile di-
 scernuntur.

De porticibus & labris porphireticis.

Aesar Augustus in monte Palatino fecerat porticum
 variis exornatam marmoribus atq; picturis/ quo lo-
 co iam senior sæpe etiam senatū habuit decuriasq; iu-
 dicum recognouit.

Erat porticus GN. Octauii in cāpo Martio non lōge a Circo flā-
 minio: quā duplicem fecerat: quæ qdem Corinthia appellabatur
 cum æreis capitulis colūnarū mirabile visu/ mille pedum spatio:
 & ex opposito. alia erat similiter mille pedum æqualiter/ vt scribit
 Iunius Capitolinus in rebus gestis. Gordianorū Augustum insti-
 tuisse porticum in cāpo martis sub colle pedū mille: ita vt ab alte-
 ra parte mille pedū porticus fieret atq; inter eas spatiū hinc atq;
 inde viridaria essent lauro mīrtho & bucco frequentata: medium
 vero licostratium breuib; colūnis intrinsecus positis: & singu-
 lis per pedū mille/ quod esset deambulatoriū/ ita vt in capite esset
 basilica ped. quingētorū. Cogitauerat præterea cum Misitheo: vt
 post basilicam, Thermas extiuas sui nois faceret: ita vt hyemna

les & alia q̃ plura sumptuosa ædificia, vestigia adhuc apparēt in radicibus collis Pincii.

Porticus Neruæ erat apud forum eius cum excelsis colūnis variis coloribus mixtis e quibus hoc anno effossas vidi nonnullas fractas. Porticus Liuiæ apud templum Pacis variis picturis & statuis exornata/de qua mentionem facit Ouidius lib. vi.

Erat & porticus Antonini & Faustinae pulcherrima non lōge a templo in foro variis exornata marmoribus.

Erat & portic⁹ ædis Mercurii/q̃ adhuc semidiruta apparet apud ecclesiam Michael. Archāgeli in piscaria cū hac inscriptiōe. f.

IMP. CAES. L. SEPTIMIUS SEVERVS PIVS PERTINAX Augu. Arabic. Adiabenic. parthic. Maximus pontifex. Trib. Pot. xi. Cos. iiii. Et IMP. CAES. M. Aurelius Ant. Pius foelix. Pont. Max. Trib. Pot. vi. Cos. procos. PP. incendio consumptam restituerunt.

Porticus ædis Concordiæ in Capitolio/ de qua Poggius Elor. ait. Capitolio contigua forum versus superest porticus ædis concordia: quam cum primū ad urbem accessi vidi ferme integram opere marmoreo admodum specioso/ cum inscriptione quæ adhuc super colūnas ingentes legitur.

S. P. Q. R. INCENDIO CONSUMPTUM RESTITUIT.

Erat & porticus Metelli pulcherrima cum statua Corneliae Gracchorum matris.

Erat & porticus Constantini & Philippi & Iuliae atq; Octaviae/ vt habetur in regionibus. Omitto porticū Pātheon a. M. Agrippa constructum cū admirabilibus colūnis vt dixi in tēplo eius / de qua port. Bap. Leo ait. Extāt in hāc vsq; diem ad porticū Agrippae contiguationes æneis tabulis pedum. xl. Opus in quo nescias impensam ne magis an artificis ingenium mirere.

In ecclesia & platea lateranēsi sunt nonnulla vasa porphiretica.

In platea sanctæ Mariæ Rotundæ est vas porphireticum cū alio paruo miræ pulchritudinis.

In ecclesia sancti Petri & Mariæ maioris & sanctorū aplorum & in plateis ipsarū sunt labra porphiretica maximæ pulchritudinis.

In platea. f. Saluatoris de Lauro & .f. Petri ad vicula & Eustachii & in Vaticano sunt vasa marmorea & mixta maximæ capacitatis simul cum pulchritudine.

Omitto ea quæ sunt in ædibus colūnensium fundatis a tua beatitudine. In ædibus Butii est vas porphireticum cum puteo maro

DE TROPHEIS

moreo variis coloribus mixto cum his literis incis. **CVR NESSIBVS** Algeo & Brumatepeo.

In multis ecclesiis sunt vasa diuersa & labra e lapide Porphiretico in quibus sunt reliquiae multorum sanctorum & sanctarum dei vt apparet in ecclesia. xii. apostolorum & sancti Marcelli.

Omitto labrum porphireticum in Vestibulo sancti Petri in quo iacet corpus Ostonis. ii. Impe. & in ecclesia sanctae Mariae maioris/ in quo fundator ecclesiae positus est / vt dicam in sepulchris memorandis.

Omitto praeterea vasa quae sunt in loco Beluidere nuncupato & aliorum locorum extra urbem ipsam.

De Tropheis & columnis memorandis.

Trophea Caesi marci de Iugurtha deq; Cymbris/ atq; Theutonibus apud ecclesiam sancti Eusebii semidivuta visuntur/ & Cymbria vocatur/ quae a. C. Caesare instaurata fuere cum a Sylla fuissent disiecta: teste Suetonio.

Ibidem in marmoribus vetustissimis adhuc appareret Galeae & Thoraces cum clipeis sculptae. Erant enim Romae in pluribus locis Throphae quae sunt spolia hostibus adempta/ quae quidem erant in potestate Iouis & figebantur in locis eminentioribus in stipitibus: teste Seruio.

In foro Traiani est columna coelidis marmorea mirae pulchritudinis pedum. cxxviii. quae vt melius circumspecteretur ipse Traianus Imp. partem Quirinalis montis/ vt patet in eius inscriptione/ solo adequauit: in qua sculptae sunt Victoriae & res gestae ab ipso Traiano: per medium columnae sunt gradus in eodem marmore sculpti. a base usque ad culmen/ qui gradus sunt numero. clxxxv. foramina siue spiracula. xlv. inscriptio vero talis est.

S. P. Q. R. Imp. Caesari diui Neruae. F. Neruae Traiano Aug. Germanic. Dagico. pont. max. Trib. pot. xvii. Cos. vi. p. p. ad declarandum quante altitudinis mons & locus sit aegestus.

Super columnam praedictam Traiani ossa in urnam auream collocata fuere anno christi. cxviii.

Senatus postea elapsis annis duobus Traianum in pecos refert.

Est & alia columna maior Coelidis in capite Martio quae Antoniana vocatur altitudo pedum. clxxvi. cum gradibus marmoreis intrinsecus. ccvi. & spiraculis. lvi. in qua victoriae & res gestae Antonini imp. sculptae visuntur miro artificio.

Erat & columna porphirica coelidis: quam M. Flavius Val. Constantinus ex urbe Roma Constantinopolim transferri iussit/ & locari in foro super

quā Colloſſum æneum admirandæ magnitudinis poſuit: necnon & clauū ſaluatoris mūdi. ſtatua poſt multos ānos regnāte Alexio cognomēto Comeno cecidit violētia vētorū deiecta teſte Pō.læ. Erat in foro colūna ſolida marmorea numidie lapidis.xx. pedū in qua ſculptū erat a popu. Ro.in honorem Iulii Cæſaris.

PATRĪ PATRIÆ.

Non longe erat ab Auguſta martis campī alia columna cumea dem inſcriptione.

Erat & columna menia in foro prædicto quæ menio conceſſa eſt/ vnde ludos ſpectaret.

Erat præterea in foro colūna milliaria Milliariū proprie ſignum erat/vnde principiū itineris ad oēs portas vrbis capiebatur.

In circo maximo erat colūna bellica: ad quam Romani ad bella proſecturi haſtam proiciebant eam partem verſus in quam ituri erant. Ouidius.

Proſpiciat a tergo ſummum brevis area circum

Est ibi non parua/parua columna notæ.

Hinc ſolet aſta manu belli prænuntia mitti

In regem & gentes: cum placet arma capi.

In foro Holitorio erat columna lactaria(quīs Torteliū dicat in foro Boario) ad quā infantes lacte alēdos deferūtur.

Erant in Vrbe aliæ multæ columnæ ingentes & memorande: vt extat adhuc in Thermis & monte citatorio & tēplo pacis & porticu Mariæ rotundæ.

Omitto eas quæ ſunt in Lateranenſi baſilica & ſanctorū Petri & Pauli & aliarum eccleſiarū Vrbis cum aliis columnis paruis miræ pulchritudinis/vt apparet in eccleſia Mariæ nouæ & Hadriani Grifogoni & ſanctæ Sabinae & Euſebini & Coſinæ & Damiani & Ioan.& Pauli & Agnetis extra urbem.

Omitto præterea duas ingētes colūnas Eccleſiæ ſancti Petri: quas Paulus.ii. Venetus aiebat plus valere q̄ tota Venetiæ ciuitas.

Sunt præterea in eccleſia ſanctæ Mariæ de Ara cœli nōnullæ colūnæ miræ pulchritudinis. In tertia vero colūna dictæ eccleſiæ apparent literæ cubitales incisæ. s.

A CVBICVLO AVGVSTORVM.

Erant in Vrbe aliæ multæ colūnæ maximæ exiſtimationis & pulchritudinis: quæ hodie ſemiſtæ dirutæ q̄ plurimis in locis viſuntur maculis diuerſorū colorum exornatæ.

De Arcubus Triumphalibus.

Nvrbe erant arcus marmorei triūphales appellari numero. xxxvi. qui fiebant imperatoribus seu ciuibus redeuntibus cum victoriā: in quibus erant sculptæ victoriæ & statuæ ipsorum triumphantium/ quos arcus. S. P. Q. R. e marmore cum literis ad perpetuam rei memoriā & semperpiternam famam triumphantium extruxerat.

Arcus veteres lateritios Romuli/ nunq̃ passi sunt/ florentes postea opibus Romani in marmoreos mutari ne conditoris Urbis memoria deperiret/ quos collapsos vidi apud ecclesiam. s. Mariæ Gratiarum.

Erat arcus triumphalis marmoreus Oratii Coclidis quem a fundamentis Io. Blodius excidi se vidisse dixit ad radices auētini cū inscriptione dirupta.

Erat arcus pulcherrimus multis statuīs & columnis marmoreis exornatus ad honorem Iulii cæsaris non longe a templo pacis.

Erat præterea triumphalis arcus Diui augusti non longe ab arcu Domitiani in quo erant sculptæ victoriæ & res gestæ per eum.

Tres. n. habuit/ teste Seruio/ triumphos.

Diuus autē Hieronymus Doctor Ecclesie scribit. augustum celebrata de. M. antonio Victoria Romā repedasse ducentem secū in finitum captiuorum numerum & antiquorū Tholomeorum omnium gazas/ vt nec ante nec postea tanta copia auri/ argenti/ gemmarumq; Romam aduecta fuisse noscatur.

Arcus Domitiani est apud ecclesiam. s. Laurentii in Lucina/ qui marmoreis lapidibus erat incrustatus cum. iiii. pulcherrimis columnis in prima facie variis coloribus naturalibus mixtis: vt vestigia adhuc indicāt cū statua Domitiani vt inquit Suetonius. Statura procerū. Nō lōge a quo erat arcus. C. Marii quīs nonnulli velint supradictū arcū Domitiani fuisse postea disiectum cū tropheis a Sylla siue Sulla/ vt placet pomp. lxx. tempore cuius inter augustā & ecclesiam. s. Thomæ in vinea fratrum. s. Mariæ de populo positam effossa fuere multa marmora cū statuīs & columnis dirutis. cum lapide marmoreo & semidiruta inscriptione videlicet.

Vgur TR. Mil. Extra
Iugurtha Rege numid.
Triumphans in
Ante currum suum
SVL. apfens creatus.
Norum exercitum

imbros fugauit ex in eis. &
hauit. rem pub. turbatam.

In fine lapidis est fractura cum apicibus literarum. quē lapidē vidi in Quirinali in ædibus Pompo. læti a lapicida quodā flor. emptam auctore Andrea Fuluiō prænestino viro doctiss. Pōponiūq; amiciss. auditori. fragmenta cuius repperi in alio loco: ex quo facile coniecturā facio illi⁹ dictiōis Sul non pro sylla/ vt pomponio placet: cui fragmenta erant incognita/ sed pro Con. dictiōe saluo semper iudicio aliorū: nullū vnq; reprehendi authorem nec Pom. ipsum cui gratias infinitas ago reprehēdo: qui dixit Sullam non syllam scribere debemus/ in qua opinione semper ante fragmenti reperti noticiam fui: Literæ fragmentorum hæ sunt.

C. Marii.

C. Marius.

Cos. VII.

PR. PL.

Q. A.

Vrbem cum

Cos gestis cum cepit.
duci iussit.

in secundo consulatu.

III. Con.

IIII. Consul. Theuto

deleuit. V. Consul. C.

Theutonīs iterum triumph.

Seditionibus ex. P. L. & prætor. V. Q. armati.

Capitolium occupauerunt. VI. Consul.

vindicauit post. lxx. annū. patria per arma ciuilia. pulsus armis restitutus. VII. Cōsul fact⁹ est de manubiis cimbricis & Theutonīs.

Erāt & alia fragmēta e quibus nil certi cōprehēdere potui/ quas quidē literas per ordinē in epyth. opusculo cōnectam. Quintiliānus lib. primo scribit Sullā mathematicū doctore subtilē origines

mille nominum scrutaturū vnde fullæ dicti sint.

Hæc de sylla & fulla dixisse volui redeamus ad inceptū. In predictis arcub⁹ erāt sculpta ornamenta triumphalia. i. coronæ aureæ.

Sella curulis & patera aurea cum toga picta & palmata tunica: de quibus apud Liuium.

Est arc⁹ marmore⁹ Titi & Vespasiani apud ecclesiam. s. Mariæ nouæ/ in quo sculptæ sunt victoriæ cum arca foederis & candelabro & arca foederis spolia ciuitatis Hierosolymitanæ: ab altera pte visunt insignia Romanorum cum fascibus. xii. & securib⁹ cōsulum in quo arcu est hæc inscriptio.

SENATVS POPVLVS. Q. ROMANVS. Diuo Tito Diui Vespasiani. F. Vespasiano Augusto Quæ oīa fuerūt tpe Cleti pri

DE ARCVBVS

mi. PP. Consulibus Domitiano & Ruffo/nam capta Hierusalem euerſiſq; hieroſolymis ad ſexaginta millia hominū interfecta re-
feruntur. licet Iosephus iudeus hiftoricus vndecies centena mil-
lia ferro ac fame eo bello periſſe ſcribat: captaq; ad centū mil. ac
pub. venundata/vt autem tanta multitudo hieroſolymis reperire
tur cauſam azimorum fuiſſe refert. ex omni enim gēte iudea ad tē-
plum confluētes Vrbem quaſi carcere ſunt incluſi. oportuit enim
diebus paſcæ illos pati/in quibus ſaluatorē mūdi cruci affixerūt.
Arcus Galieni Imp. eſt apud macellū Lydiæ vulgo arcus. ſ. Viti
ob propinquitatem eccleſie ſanctorum Viti & Modeſti. eſt. n. con-
ſtructus e lapide Tyburtino cum hac inſcriptione.

GALIENO Clementiſſimo Principi.

Cuius inuicta virtus ſola pietate ſuperata eſt.

Marcus Aurelius Viſtor dedicatiſſimi. Numini maiſtatiq; eius.
Eſt & arcus marmoreus Triumphalis pulcherrimis Seueri impe-
ra. ſub capitolio: in quo ſunt Viſtorię ſculptæ ipſius Seueri cum
arietibus & bellorum machinis illius ætatis cum hac inſcriptione

IMP. CAES. LVCIO SEPTIMIO. M. FIL. SEVERO.

PIO PERTINACI AVG. PATRI Patriæ. Parthico Ara-
bico & parthico Adiabeno Pontific. maximo. Tribun. poſt. xi.
Imp. xi. Cos. iiii. Procos. Et.

Imp. Cæs. M. Aureli. L. Fil. L. Antonino augu. pio Felici tribu-
nic. poteſ. vi. Cos. Procos. IP. P. optimis fortiſſimiſq; principib?.

Ob rem publicā reſtitutā imperiumq; populi romani propagatū
inſignibus virtutibus eorum domi foriſq; S. P. Q. R.

Apud Colloſſeum eſt arcus marmoreus triumphalis Fl. Conſtan-
tini imp. cum ſtatuīs & Tropheis miro artificio ſculptis & ferculis
quibus nunc vtuntur in triumpho ſaluatoris in vigilia aſſumptio-
nis Diuæ Vir. Mariæ cum hac inſcriptione.

Imp. Cæs. F. Constantini maximi. P. F. auguſto.

S. P. Q. R. quod inſtinctu diuinitatis mentis magnitudine cum
exercitu ſuo tam de Tyranno/q̃ de omni eius factione vno tpe iu-
ſtis rempub. vltus eſt armis Arcum triumphī inſignem dicauit.

Sunt & nonnullæ breues iſcriptiōes i circulis ſculptis cū hiſ literis
VOTIS. XX.

SIC. X.

In introitu ipſius arcus eſt hæc inſcriptio.

FVNDATORI Quietis.

Ab alia parte eſt altera cum hiſ literis.

LIBERATORI Urbis.

Est arcus marmoreus Gordiani imper. apud portam inter aggeres non longe a Viminale porta vestigia cuius dispoliata visuntur cuius marmora Reuerendissimus Rap. Car. s. geor. detulit ad suas ædes conficiendas Est præterea arcus Camilli in platea vulgo camilliana dicta non longe a minerua statuis dispoliatus atq; marmoribus nō lōge a quo erat & alter arcus ex tyburtino lapide constructo. Dicunt præterea Romæ in arcu marmoreo iussu sybillæ infra scriptas literas fuisse.

P.P.P.P.s.s.s.V.V.V.V.V.V.V.E.F.F.F.

Quas Beda declarauit.

Erant & alii arcus triumphales in Via lata & flamminea vestigia quorum haud facile cognoscuntur.

Erāt p̄terea arcus triumphales Theodosii & Gratiani & Valerini & Pauli æmilii & Fabiani & aliorū fūdamēta quorū nō tpe/ptim in nouis fabricis partim vero lachrymabile dictu in coquēda calæ translata sunt. Vidi præterea infracto lapide cuiusdam lapidicæ has literas incisas.

Misithco Parenti Principum. P.R. Tutori Reip. S.P.Q.R.

De Colloſſis.

N Capitolio erat Colloſſus Appollinis. xxx. cubitorū cxi. Talentis factū/quē Lucull⁹ ex Apollonia pōtīm vrbē trāstulit. Talis in cāpo martio Iuppiter a claudio Cæs. dicat⁹/q & Pōpeian⁹ vocabat⁹ a vicinīate thea. Visus est & Romæ Apollinis colloſſus in bibliotēca templi Augusti quinquaginta pedū a pollice non minus pulchritudine q̄ ære spectabilis.

Est p̄terea ppe porticū mineruæ i horto cuiusdā ciuis Ro. statua fracta/caput cui⁹ adhuc itegrū apparet tātæq; magnitudis/vt oīa signa Urbis excedat: Patron⁹ horti strepitū adeūtū ptesus super imposuit humū. Poggius auctor.

Erat & colloſſus magn⁹ in regione. iiii. habens radios octo singulos ped. xxi. & semis.

Erat in foro colloſſus Domitiani æneus.

Erat & colloſſus cōmodi Anto. augu. altitudo cuius erat cubitū tricenum: vt adhuc marmoreum caput cū pedibus in Cōseruato rum ædibus apparet.

SP. Coruilius victis samnitibus fecit iouis statuā in capitolio collocare amplitudinem cuius cernebatur ab ioue Latiaro cum statua sua ante pedes prædicti iouis posita.

DE STATVIS

zenodorus statuarius fecit statuam Mercurii aluernis in ciuitate Galliae per annos. x. ped. cccc. Romā deinde accitus est a Nerone: vbi destinatū illius principis colossium fecit. cx. pedum: quibus Traquillus. cxx. dicat/ quem posuit in vestibulo domus aureae.

In via Cornelii apud equos Tyridatis regis armeniorum visuntur duae ingētes statue Saturni. s. & Bacchi quibus Neptūni nonnulli velint iacētes corpore capitaeque sustentantes ac manu dextra copiae cornum tenētes/ vt inquit Apollodorus.

Erant in vrbe multae aliae statue ingētes vt adhuc in capō Martio apud ecclesiā sanctae Mariae & in aedibus Reuerendissimi Car. sancti Georgii: nonnullae integrae visuntur.

De Statuis & picturis.

N Vrbe tot erāt statue in pub. locis & priuatis quot ciues. Nec tamen potuit inhiberi quo minus Romae poneretur statue mulierum: sicuti Corneliae Gracchorum matri: sedēs em̄ huic posita statua insignis in metelli publica porticu/ & in summa sacra via: teste Liuius fuit posita Coclīs virginis statua insidēs equo. Strabo dicit. posterī vero & hī praesertim qui nostris fuere tēporibus innumerabilibus & praclarissimis urbem Ro. impleuerūt insignibus.

Polycletus sycionius Agelidis Discipulus Diadumenum fecit molliter inuicem centum talentis nobilitatum. Item & Dorifolū viriliter puerum: fecit & quem canona artifices vocāt liniamentum artis ex eo petentes velut a lege quadam: fecit & distringentem sequen. M. Agrippa ante Thermas suas dicauit / multa quoque alia in atrio Titī imp. quo opere nullum absolutius plerique iudicarūt: fecit & duos pueros nudos ludētes & Mercurium atque Herculem antheum a terra sustententem/ quem puto fuisse truncum fracti marmoris illius statue marmoreae in Vaticanum a tua sanctitate translata. fecit & alium Herculem/ qui erat in aede Pompei apud circum maximum. Visuntur & nostro tēpore celebres equi marmorei cum aurigis vetustate consumpti a Fidia & praxitele sculptoribus praclarissimis: vt apparet in literis ibidem incisis.

OPVS FIDIAE.

OPVS PRAXITELIS.

In vrbe. xxii. principales equos marmoreos fuisse fertur e quibus caput cum collo vnus vidi fractum apud ecclesiam sancti Thomae non longe a platea iudeorum.

Fecit & Proserpine raptū Praxiteles & aere & Bacchū & satyros

rum miro artificio & alia q̄ plura signa posita in porticu Octauiae primus Romae fecit speculū argenteum mirae pulchritudinis.

In aede Iunonis erat imago ipsius Iunonis a Dionysio & policleto facta & pana & olympum luctantes eodēq; loco.

Heliodorus Venerem fecerat lauātem se & Dedalum astantem miro artificio.

Quid dicā de pulcherrima statua Apollinis/q̄ viua (vt sic dicā) apparet: quā tua beatitudo in Vaticanum trāstulit: apud quā est Veneris statua cum alato cupidine paruulo in eodem marmore sculpto cum his literis.

VENERI Felici.

SACRVM

SALLVSTIA

HELPIDVVS. DD.

Non tacebo Lacohtonis statuā pulcherrimam/quam p̄priis oculis aspexi inuētam anno. iiii. tuæ sanctitatis in loco Beluideri collocatam: de qua Plinius lib. xxxvi. cap. v. circa finem dicit.

S. cut in lacohtë/quæ est in Titī imp. Domo opus oībus & picturæ & statuariæ artis præponēdum ex vno lapide cum & liberos: draconum ve mirabiles nexus de cōsiliū sentētia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodii.

Nec obmittam aliam statuam Paulo post inuentam apud campum flore/a plebe Herculis cum puero vocata: quam tua sanctitas in ædibus palatinis collocauit apud Ianuam porticus super Viridarium cum Epitaphio.

PROCVL ESTE PROPHANI.

Quæ quidem est statua Cōmodi imp̄atoris imitātis Herculem Hylam puerum tenentem cum pelle Leonis. Craterus vero cum Pithodoro Domos Palatinas repleuere p̄batissimis signis.

Est p̄terea in ædibus Conseruatorū Herculis ænei simulachrum cum aliis nōnullis statuīs æneis/& lupa ænea cū Remo:& Romulo/& alia q̄ plura ro. monimenta cū duobus pulcherrimis tabulis lucētibus mirae pulchritudinis & artificii ibidem videntur.

Obmitto caput Aeneum colloſſi cū pede & manu ibidem positū & caput æneum turrītū in viridario palatii sancti Marci.

Omitto p̄terea marmora & lapides porphiretic. diuersorū colorū septaq; in statuīs pictorū more reducta vt apparet ī porticu. s. Petri & .s. Matiae trāstyberinæ & in ecclīa. s. Andreæ miro artificio incrustata vt dixi ī stationib⁹ vrbis/& ī ecclīa. s. Lucie in silice/ in qbus ecclesiis picturæ aialium auiūq; ac si e musiuo & pictura essent depictæ videntur. spolia tēploꝝ & thermarū Ro.

DE STATVIS ET PICTVRIS

Inter Capitoliū & palatium erant. xiii. Columnæ marmoreæ cum statua equestri aurea Domitiani sub cuius pedibus erat Rheinnus fluuius Germaniæ de qua triūphauit.

Erat Traiani equus Aeneus in atrio cui⁹ instar alterum sibi fieri Constantinopolim Constantinus petebat ab Hormisda architecto/ quem secum duxerat/ cui Hormisda/ stabulum quoq; tale cōdas oportet/ si voles equum late succedere.

Erat in vrbe equus aureus Constantini apud fo. ro. vt apparet in regione. viii.

M. Aelius aurelius Ant. educatus fuit in monte Cælio apud Lateranense palatium/ in quo loco fecit statuam eius pacificatoris equestrem: vulgo equus Constantini dicitur in platea sancti Ioannis lateranē. quam Syxtus. iiii. cum ingēti base marmorea variis insignibus sculpta instaurauit cū hac inscriptione.

Syxtus. iiii. Pont. max. equum hūc Aeneum vetustate quassatum collabentem cum assessore restituit.

In vrbe fuerūt equi Aenei deaurati numero. xxiiii.

Eburnei vero. xciiii. Tabulæ & signa sine numero.

Omitto statuas deorum numero. lxxx. Dei vero eburnei. i. statuae eburneæ numero. lxxiii. marmorei vero sine numero margaritis & vnionibus exornati.

Nunq̃ Iulius cæsar/ beatissime pater Iulii/ In illud gloriæ culmen ascēdisset nisi mirari & imitari Mariū ab adolescētia didicisset: qn & Alex. pfuit imago in tēplo Herculis ghadibus cōspecta: quā mox ad cupiditatem magnas res agēdi/ non exarsit modo/ sed vt ait Trāquillus igemuit. pfecto si statuae illustriū possunt (vt inqt Fran. Petrarcha) nobiles aīos ad imitādī studiū accēdere. Quod

Q. Fabiū max. & **Q.** Corn. Scipionem dicere solitos/ Crispus refert. Quāto magis ipsa virtus hoc efficit: claro dum pponitur/ non marmore sed exemplo: Quæ qdem oīa sanctitas tua/ vt alter Iulius cæsar virtuti ppria immēsoq; labore ad summū imperiū deuictis hostibus potētissimis puenit: sed vt cepta psequar beatissime pater. In ædibus colūnēsium & vrsinorū fabellorūq; sunt multæ statuae. Omitto multas in ædibus cæsarinis & medicis. Diac. Car. & in palatio Pauli Veneti in quo multa signa marmorea posuit Reuerēdissimus Do. de Grimanis vir doctissimus.

In domo faxea apud parionem sunt statuae pulcherrimæ marmoreæ & porphiretico lapide sculptæ cum capite & titulo magni Pompei. Sunt præterea in ædibus Laurētii manili & sanctæ Cru

cis & de branca & ciampolinis non longe a platea Iudeorū statuae insignes. Sunt deniq; in ædibus de maximis & de valle atq; porchariis, mellinis & mapheis atq; butiis non longe a Minerua statuae cum epithaphiis ro.

Omitto orologium & menses duodecim in lapide marmoreo cum signis zodiaci & festis deorū sculptum apud domum Vall. & in domibus Palauiciū. in cāpo Martio: maximo artificio incisa visuntur festa & alia notāda.

Omitto nonnullas statuas apud aquam Virgineā in regione Triuii in ædibus Fricapan. & turris Rosciae & Iulii de thomais apud ecclesiam. s. Eustachii: & de Capharellis & aliorū Ro.

Vidi p̄terea in ciuitate Viterb. statuas vetustiss. repertas in colle cybelario. Cybelis. Iasii. Armoniae. Vestalis & Electrae de quibus a Ioan. Viterb. satis dictum est: vt in codice Hieronymi carbon. de Viterb. vidi cū postillis manu p̄pria Io. annii Viterben. de quibus nonnulla dicā in epitha. opusculo.

De picturis pauca scribā nonnullae adhuc apparēt picturae in thermis & hortis fallustianis & Mecen. & in mōte Quirinali plurib; in locis multa visuntur vestigia historiae depicta ī ipsīs ruinis.

Omitto loca diruta apud ecclesiam Petri ad Vincula variis picturis exornata.

Fabius maximus e clarissima gente Fabioꝝ ædem salutis pinxit anno vrbis cōditæ. ccccl. teste Plinio. Pacuui; vero poeta ædem Herculis in fo. bo. miro artificio depinxit. In mōte Palatino in vinea phedrae volaterr. viri doctiss. oratoriae & artis peritiss. nonnullos vidi parietes antiq; depictos variisq; colorib; exornatos.

Extra Vrbem vero via salaria p̄pe portā est sepulchrū quoddam in vinea ad similitudinē tēplī cōstructum/ ī quo careris & Bacchi picturae cū vitibus & vasibus hydriae depictae visuntur mirō artificio quae oīa Petrus Paulus de Symeonibus ro. mihi ostēdit apud vineā suam non lōge a porta Salaria.

Omitto templū Bacchi apud ecclesiam sanctae Agnetis depictū opere musiuo cū vitibus & piscibus.

De Coemiteriis sacris.

Coemiteria loca erant sacra in quibus corpora sanctorū Martyꝝ sepeliebātur/ & scribitur p̄ oc. Coemiteria fuerūt multa diuersis ī locis vrbis & extra. Coemiteriū ad cliuū cucumeris ī laterano. Coemiteriū vrsi pileati/ in q̄ loco erat imago Vrsi habētis pileū. in capite apud eccliam sanctae

DE SEPVLCHRO

Balbinæ & sex millia martyrum: antiquitus ad verbum pilearum vel palearum dicebatur.

Coemiterium Priscillæ Via salaria apud ecclesiā sancti Siluestri.

Coemiterium inter duas lauros via labicana.

Coemiterium Trasonis Via salaria apud Ecclesiam sancti Saturni in qua erat coemiterium Amproniani & Babillæ.

Coemiterium Prætextati Via appia apud ecclesiam sancti ianuarii.

Coemiterium Domicillæ via Ardeatina apud ecclesiam. s. Petronillæ. Erat & coemiterium Damasi & basilici atq; Balbinæ i dicta via.

Coemiterium Calcopodii Via Aurelia apud ecclesiā sancti Calixti.

Coemiterium calixti in vrbe apud ecclesiā sancti Sixti/erat & aliud coemiterium calixti ad cathecumbas extra urbem vbi nunc est ecclesia sanctorum Fabiani & Sebastiani mar.

Coemiterium comodillæ via hostrensi.

Coemiterium ad insalatas via portuensi apud ecclesiam sancti Felicis. Erat & coemiterium Pontiani/ & Amproniani.

De sepulchro augustorum & mole hadriana.

MN valle martia Octavius augustus Mausoleum extruxit/ vt adhuc apud ecclesiam sancti Rocchi vestigia ipsius antiquæ celsitudinis demonstrat: in quo sepulchro erant statuæ æneæ atq; marmoreæ cum inscriptione pacis & victoriæ & P. P. ad honorem ipsius Augusti: quod quidem mausoleum non sibi solum sed posteris commune posuit: de quo suetonius. Reliquias mausoleo cōdiderunt: id opus inter Flamineā viā ripamq; Tyberis sexto cōsulatu suo extruxerat. cassiodorus vero ait. sed mundi dñs ad potētiam suā opus extollēs mirādam Romanis etiā erigēs fabricā in Vallē martiā tetēdit Augustus immensa moles firmiter præcincta mōtib; cōtinet: vbi magnarū rerū iudicia clauderentur: bisseña quippe hostia ad. xii. signa posuerūt. strabo autē dicit. Commemoratione dignissimum est: quod Mausoleum appellāt: in excelsis fundatū molib;. lapide niueo & perpetuæ viriditatis arborib; coopertū: i summū vsq; verticē ad fluminis ripā exaggeratū: in summo aut positū est Cæsaris Aug. simulachrum ex ære fabricatū: sub aggere ipso sunt eius oculi & cognatorū & necessariorū: a tergo vero lucus est murifica continēs ambulacra: in medio aut cāpi spacio busti extat ambit; & hic ipso niueo pfectus lapide ferreos in circuitu cancellos habēs: & plātas interitus per se ferens populos. Erant ibi pater beatissime circuniectæ siluæ atq; ambulationes in vsum populi Romani.

Stabāt præterea apud dictum locum Obelisci duo & columnæ ingentes pulcherrimæ cum parietibus marmoreis porphireticisque lapidibus incrustatis.

Arthemisia regina fecerat mausoleū monumentū mausolo Regi Cariae marito: quē amasse fert supra oīs amorū fabulas teste Celio sepulchrū memoratissimū dignūq; numerari iter septē omnīū terrarū spectacula. Erat mausolus nomē Regis & Tragediæ Higinus author.

Hadrianus Imp. Augustum prædictum emulatum non longe ab ipsa mole augusta in Vaticano aliam pulcherrimā de suo nomine excitauit: in qua erat duplex ordo colūnarū superposit²/vt in nūmis Hadriani apparet/quas colūnas postea Cōstantin² imperator ad ecclesias apostolorum Petri & Pauli transferri iussit. Apud quā molē erat pōs præstātissimī operis: fuerat. n. illic testū columnis excitatū quadraginta duob² marmoreis opere trabib² fabricato tectura ænea ornatu mirifico vt ipsa vestigia demōstrāt. In dicta mole sunt nonnullæ inscriptiōes imperatorum. s.

IMP. CAES. DIVI TRAIANI PART. F. Diui Neruæ Nepoti Traiano Hadriano Aug. Pont. Nax. Trib. pot. xxi. ip. Cæs. Cutaleus Hadrianus Ant. Aug. pius Pont. max. Trib. potes. ii. Cos. Desi. iii. PP. parētibus suis.

Alia inscriptio ibidem.

IMP. CAESARI. L. Aurelio Vero. Aug. Armeniac Med. Parthic. Pontific. Tribun. Pot. viii. impe. v. Cos. iii. P. P.

Est & alia inscriptio ibi prope.

IMPERATORI Cæsari Diui Marci Antonini Pii Germanici Sarmatici filio Diui pii nepoti Hadriani pronepoti Diui Traiani part. Abnepoti Diui Neruæ Abnepoti Lutio Aelio Aurelio Cōmodo Augusto Sarmatico Germanico Maximo Britannico pontifici Maximo Tribunitiæ potestat. xviii. imperat. viii. Consul. VII. patri pater pat.

Sunt & aliæ inscriptiōes vt dicā in epithap. opu. In qua mole videntur Boum capita & alia q̄ plura mirabili artificio sculpta: de instauratione eius nonnulla dicam inferius de noua Vrbe.

Apud ecclesiam. s. Mariæ populi est moles quadrata dispoliataq; marmoribus non longe ab Augusta vulgo sepulchrū matris Neronis: quæ moles fuit sepulchrum Marcelli. F. Augusti. Non longe ab ipsa mole erat sepulchrum Neronis Ebore exornatum.

Quod Aegloge & alexandria nutrices & Attia concubina gen-

DE SEPTIZONIO

tili Domitiorum monumento condiderunt/quod prospicitur/vt inquit Suetonius/e campo martio impositum colle Hortulorum in quo solium porphiretici marmoris superstanti lunensi ara circumsetum erat lapide Taxio: eadem confirmat Spartianus vestigia cuius extant in vinea contigua ecclesie sanctæ Mariæ populi in quo loco bis fuit cū Iacobo ceccharinis Vghubini. possessor vineæ. Non longe ab ecclesia sanctorum. xii. apostolorum in lapide marmoreo putei apud ecclesiam. s. Andreæ visuntur incisæ literæ infra scripte.

OSSA.

TI. CAESARIS Diui Aug. F. Aug. Pont. Maximi Trib. Pot. xxxix. imp. viii. Cos. v.

Ante ædes Conseruatorum in lapide marmoreo.

OSSA.

NERONIS Cæs. Germanici Cæsaris. F. Diui Aug. Pron. Flamin. Augustalis Questoris.

In alio lapide ibidem propinquo marmoreo.

OSSA.

AGRIPPINAE. M. Agrippæ Diui augusti Neptis vxoris Germanici. cæsaris matris. C. cæsaris augu. Germanici principis.

Omitto multa sepulchra cum epithaphiis quæ sunt in Vaticano & via flaminia salariaq; & appia vt dicā in opusculo epithaph. nō nulli faciebant sepulchra in modum saceli alii extruebant pyramides & moles nonnulli vero columnas memorādas de quibus mentionem facit Bap. leo. lib. viii.

De Septizonio & nonnullis epithaphiis.

Septizonium est inter palatium & ecclesiam sancti Gregorii/vt adhuc tris ordines columnarum superpositi cernuntur non longe a Circo maximo. apud quem locum sepulchrum seueri aphi imp. fuisse dicunt: de quo Iulius capitolinus in vita ant. zete. F. seueri scribit. illatus est maiorum sepulchro/hoc est seueri/quod est in appia via cūtibus ad partem dexteram septizonii quod ille sibi viuens ornauerat.

Spartianus vero dicit. Cū septizonium faceret nil aliud facere cogitauit q̄ vt ex aphiica venientes suum opus cernerent & mediū simulachrū eius locatum additum palatinis ædibus. is regium arcum ab ea parte facere voluisse perhibetur: & ab aurospicibus prohibitus apud quod erat templum, alloquētis in via noua teste Cicerone in quo loco fasciolæ petri ceciderunt.

Septizonium templum conditum a seuerio imperatore: qui cum vidisset in Vrbe omnium deorum esse templa hoc voluit ad honorem septem planetarum: qui per hebdomadae dies exprimuntur condere/ & appellauit illud septizonium a septem/ zonis. Nonnulli septodium vocant a septem viis legimus Eliogabalum latiores & digniores vias strauisse saxo macedonico & porphyretico teste bap. leo.

Fuitq; hoc vnum inter seueri opera pub. numeratum. Seuerus. n. imp. aedificiis pub. urbem ipsam multis in locis exornauit/ vt legitur apud spartianum/ in quo loco adhuc visuntur nonnullae curbitates literae dirutae.

Aug. trib. Pot. vi.

Cos fortissimus nobilissimusq;.

Apud domum coruinā in loco qui corrupte dicitur macellū coruorum sunt infra scriptae literae in lapidibus Tyburtinis incisae.

C. POLITIO. L. F. BIBVIO AED. PL. Nō. Virtutisq; Causa Senatus e consulto populiq; iussu locus monumēto. Quo ipse posteriq; eius inferrentur publicae datus est.

Ab alia parte sunt literae praedictae iterum incisae.

In lapide fracto apud columnam Cocl. ant. vidi has literas.

NON Enim Quicquam Est quod imperatorem ro. melius commendet gentibus quā clementia.

Hæc caesarem deum fecit. hæc augustum consecrauit. hæc ant. Pii nomine ornauit.

De aliis epythaphiis antiquorum Ro. nullam nunc facio mentionem: vidi naq; libellū Io. Vettori clerici. Vulnerani in quo nonnulla collegi vt dicam in opusculo Epytaphiorum.

De obeliscis & methis.

St autē Obelisc⁹ lapis asperim⁹ maculisq; circū ornatus in figurā methæ cuiusdā sensim ad proceritatē confurgēs excelsam: vtq; radiū imite⁹ glaciū paulatim specie quadrata in verticē product⁹ angustū manu leuigat⁹ artificis in nonnullis vero innumeræ formarū notæ apparēt vndiq; incisæ. De qb⁹ Corneli⁹ Tacit⁹ ait. Primi per figuras animalū ægypti sensus mētis effingebant & antiquissima monumēta memoriæ humanæ impressa faxis cernuntur.

Octau⁹ at aug. teste añiano ab Helipolitana ciuitate ægypti duos trāstulit obeliscos/ quorū vn⁹ i circo maxio a rege Sēneferreo excisus/ & alter q a sesostride factus fuit in cāpo locatus est martio. Obeliscus constitutus in circo maximo erat ped. cxxviii. præter

DE OBELISCIS

basim eiusdem lapidis: qui adhuc ibidem in hortis prædicti circæ fractus in duas partes terra obrutus est.

Obeliscus vero cāpi Martii erat ped. ix. minor p̄dicto: cui diuus Augustus addidit mirabilē vsum ad dephendēdas solis vmbas dierūq; ac noctium magnitudines: teste Plī. Mālius mathematicus apici auratā pilam addidit/ cui⁹ vertice vmbra colligeretur in semetipsam: adhuc fract⁹ iacet apud eccliam sancti Lau. in lucina. Obeliscus aut Vaticanus in circo Neronis a. C. Cæsare calicula positus ex oībus vnus eo tpe fractus in mollitione eius: vt nūc videtur: aliis vero iacētibus solus erectus stat super Basim eiusdem coloris altitudo cuius est pedum. lxxii. in quo semideletæ literæ ab vna parte visuntur.

DIVO Cæsari Diui Iulii. F. Augusto. F. Cæsari diui Augusti. F. Augusto Tyberio Sacrum.

Est & alia inscriptio ab altera parte. s.

DIVO Cæsari Diui Augusti. F. Augusto Tyberino Sacrum.
In cuius summitate pila deaurata posita est.

Erant præterea Obelisci duo apud Mausoleum augusti longitudine ped. xlii. e quibus vnus adhuc in Vineabusalorū iacet con fractus nō lōge a porta pinciana.

Erat Obeliscus maior oībus/ quem Diuus Augustus miraculi gratia aduexerat/ puteolisq; naualib⁹ perpetuū dicauerat. Diuus vero Claudius p aliquot annos asseruatum eum/ quem p̄dictus C. importauerat: oībusq; nunq̄ in mari visa sunt per ductū Hostiæ portus faciēdi gratia mergi: quo hesperimēto palam fuit/ non minus aquarum huic anni esse q̄ Nilo. Tamen isdem Tyber est/ sed tot aquæ ductus ubi nam sunt/ ad quem superabundantes aquæ confluebant.

Erant p̄terea in vrbe ipsa Obelisci minores variis figuris & carath. exornati nūero. xlii. vt i multis locis nōnulli adhuc apparēt. Non lōge a mole Hadriana erat Metha/ quā Alex. sextus Pont. destruxit/ vt viā aperiret: vestigia cuius adhuc extāt apud ecclesiam sanctæ Mariæ trāspontinæ (quam vt Plutarchus ait) Scipionis fuisse sepulchrū in Pyramide sub Vaticano/ quīs nōnulli sepulchrum æpulonū fuisse cōprobent ab vulgo Romuli Metha dicitur: alia vero apud Auentinū Remi appellatur.

Est & Metha seu Pyrrhamis ppe portam sancti Pauli moenibus Urbis inserta/ nobile sepulchrum. C. Cestii. vii. viri æpulonum. Quod opus absolutum ex testamēto. C. corn. diebus. cccxxx. in

qua sunt sculptæ infra scriptæ literæ ab vna parte.

C. CESTIVS. L. F. POPVLO. PR. TR. PR. VII. VIR. EPV
LORVM.

Sunt & aliæ literæ minores incisæ cum supradictis ab alia parte: videlicet.

Absolutum Ex testamento Diebus. cccxxx.

ARBITRATV.

Ponti. p. E. Clamelle heredis Et pothi. L.

Tamen tua beatitudo vt alter Cæsar in ampliando imperio/exornandaq; vrbe gloriarî potest. Gloriarî em̄ solitus erat Diuus Augu. Cæsar vrbe[m] se marmoream reddere: quam Lateritiâ[m] accēpisset: cuius: suâsu cum gener Agripp. Asiniûs pollio. Plautius & Cornelius balbus reliquiq; amici eam variis operibus exornassent: vt nostro tempore Syxtus fecit & tua beatitudo cum Dominico Ruero & Raphaele Riario / Fatioq; Viterb. Cardinalibus additis Francisco sotherino & Ioan. de medic. flor. & aliis amicis tuæ sanctitatis ad ornamentum & vtilitatem Urbis nouæ & sanitatem corporis non em̄ quotidie pestis in Vrbe: vt prius / passim auditur / purgatis viis ac delatatis gr̄a domini nostri Iesu christi: qui Iulium pastorem. ii. conseruet cum oibus suis.

De carcere pub.

Arce[r] a cohercendo quod exire prohibetur.

Erat carcer a Tullio rege in radicibus capitoliî super for. Ro. versus septētrionem cōstructus & ab ipso Tullio carcer Tullianus dicitur quîs & Mamertinus postea a mamertinis populis appellatus sit in quo loco postea fabricata fuit ecclesia quæ hodiæ sancti Petri in carcere nominatur: supra porta cuius sunt literæ cubitales Tyburtino lapide incisæ cū hac inscriptione: scilicet.

C. Vibius. C. F. R. Enius. M. Cocceius. M. F. Neru. Sequentes literæ sunt calce & pictura coopertæ ex altera parte capitoliî versus meridiem vbi nūc est ecclesia sancti Nic. in carcere fuit postea ædificatus carcer & a Claudio. x. viro: quem appellauit carcerem plebis Romanæ / in quo loco erāt Latomiæ & lapicidinae & atrium Titium a Catone censorino extructum / quî & Martium ædificauerat / teste Liuius de bello Macedonico. Latomia locus erat in carcere Tulliano: teste Varrone. Liuius lib. xxxvi. scribit. Triū viri carceris Latomiæ intētiorem custodiam iussi. & Sabiniū in Latomias fuisse damnatū scribit, Seneca li. ix. erat & car

DE LEGIBVS ET TABVLIS AENEIS

cer apud eccliam sancti Laurētiī ī fontana & ī aliis locis Urbis.

De legibus & tabulis æneis.

N vrbe multæ fuerūt leges vt inquit Pom. læt. in opusculo de magistratibus.

Lex aquilia ab ipso aquilio lata de dolo & fraude.

Lex Cynthia a cythio ne quis pecuniam ob causam orandam acciperet.

Cornelia lex a cornelio lata.

Fabia lex a fabio producta.

Lex frumentaria a Sempronio Graccho lata.

Erat & Flauia & Iulia. Manilia. Papia. & Gabinia. & aliæ leges q̃ multæ a latoribus nominate.

In ærario & in tēplo Iouis capitolini: vt supra dixim⁹: multæ extabāt æræ tabulæ affixæ: e qbus vnam tm̃ nro tpe in Lateranēsi basilica p̃spexi apud Tabernaculū sacratissimī corpis xpī. latitudo cui⁹ ped. iiii. lōgītudo vero. vi. in qua cōtinētur infra scripta.

Fœdus ve cum qbus volet facere liceat ita vt licuit diuo Augu.

Ti. Iulio cæsari Aug. Tyberioq; Claudio cæsari Aug. Germanico Vtiq; ei Senatū habere relationem facere remittere senatus consulta p̃ relationem discessionēq; facere liceat ita vt licuit diuo Aug. Ti. Iulio cæsari Aug. Ti. Claudio cæsari Aug. Germanico.

Vtiq; cum ex volūtate auctoritate ve iussu mādatu ve eius p̃sente ve eo Senatus habebitur. oīum rerum ius p̃inde habeatur seruetur ac si e lege senatus edictus esset habereturq;.

Vtiq; Cos. magistrum potestatem imperiū curationem ve cuius rei petētes senatū populūq; Ro. cōmendauerit. Quibus ve suffragationem suā dederit promiserit corū comitis quibusq; extra ordinem ratio habeatur.

Vtiq; ei fines Pomeriī p̃ferre p̃mouere cū ex re publica censebit esse liceat ita vt licuit Ti. Claudio cæsari Aug. Germanico.

Vtiq; quēcūq; ex vsu rei publicæ maiestate diuinæ humanæ publicarum priuatarūq; rerum esse cēsebit ei agere facere ius potestasq; sit ita vti diuo Augu. Tiberioq; Iulio cæsari Aug. Tiberioq; Claudio cæsari Aug. Germanico fuit.

Vtiq; quibus legibus plebei ve scitis scriptū fuit ve. Dauus Augu. Tiberi⁹ ve Iulius cæsar Aug. Tiberiusq; Claudi⁹ cæsar Aug. Germanicus tenerentur iis legibus plebisq; scitis Impe. Cæsar Vespasianus solui iussit quæq; ex quaq; lege rogatione diuum Aug. Tiberium ve Iulium cæsarem Aug. Tiberiū ve Claudiū

Cæsarem Aug. Germanicum facere oportuit ea omnia imp. cæsa-
ri Vespasiano Aug. facere liceat/
Vtiq; quæ ante hanc legem rogatam acta gesta decreta imperata
ab imperatore cæsare Vespasiano Aug. iussu mādatum ve eius a-
quoq; sunt ea perinde iusta rataq; sint ac si populi plebisve iussu
acta essent. Quæ quidem oīa beatissime pater in rigis lineatis seu
prosarum versibus. xxxii. incisa cōtinētur.
Sunt & alia verba in eadē tabula sculpta in lineis qnq; videlicet.

SANCTIO.

Siquis huiusce legis ergo aduersus leges rogatiōes plebis ve sci-
ta senatus ve cōsulta fecit fecerit siue quod eū ex lege rogatione
plebisve scito. S. ve. C. facere oportebit. non fecerit huius legis er-
go id ei ne fraudi esto neue quīt ob eam rem populo clare debe-
to neue cui de ea re actio neue iudicatio esto neue quis de ea re
apud. ci sintio.

Omittitur particula ex anguli fractura.

Io. an. Viterbensis in. iiii. eius institutione de excisis memoriis
mentionem facit de sex tabulis dicens.

Sex tabulæ memoratu dignæ excisæ marmoribus extant de anti-
quitate & rebus Ethuriæ Duæ sunt Lybiscillæ. Duæ cybelariæ.

Vna tuscaniēsis & altera vrbana. & q sequuntur.

De laudibus nonnullorū Ro.

Nimi præstātissimum arbitror inquit Plinius. C. cæsar-
em dictatorem. Nec virtutem cōstantiāq; nūc cōme-
moro: nec sublimitatem oīum capacem q̄ cœlo cōtinē-
tur: sed propriū vigorem celeritatēq; quodā igne vos
lucrum scribere/ & legere simul dictare & audire solitū accepim⁹
epistolas veru. tantarum rerum quaternas pariter librariis dicta-
re aut si nihil aliud ageret septenis. Idem signis collatis quinqu-
gies dimicauit. Solus em̄ Marcū marcellum trāsgressus/ q̄ vnde-
quadragies dimicauerat. Nam p̄ter ciuiles victorias vndecies cē-
tum & nonaginta duo milia occisa plīs ab eo nō quidem in glo-
ria posuerim. Tantam etiā cohaētā humani generis iniu-
ria/ quod ita etiā confessus est ipse: bellorum ciuiliū stragem
non prodendo: vt iustius Pompeio Magno tribuatur: octingen-
tas quadraginta sex naues pyrihatis ademisse cæsari propriū &
peculiare fuit præter iam supradicta clementiæ insignia: cui cōpa-
rari nō possit aliud. Spectacula em̄ edita effusaq; opes aut ope-
rum magnificētia in hac parte enumerare luxuriæ fauētis est: illa

fuit vera & incomparabilis inuicti animi sublimitas captis apud pharsaliam Pompei magni scriniis Epistolarum: iterumq; apud Tapsum Scipionis ea optima concremassé fide atq; non legisse. Sequuntur verba Plinii in pompeii magni laudem: Verum ad decus imperii Ro. non solum ad viri vnus pertinet Victoriam: Pompei magni titulos omnes triumphosq; hoc in loco nuncupare/ æquato non modo Alexandri magni rerum fulgore: sed etiā Herculis prope ac liberi patris. igitur Sicília recuperata: vnde primū Syllanus in rei pub. causa exoríes auspicatus est. Aphríca vero tota subacta & in dictionem redacta: magniq; nomine spoliū inde capto eques Romanus id quod antea nemo curru triumphali reuectus est: & statim ad solis occasum transgressus excitatis in pyreneo tropheis oppida octingenta. lxxvii. ab alpibus ad fines hyspaniæ vltioris in dictionem redactā victoriæ suæ ascripsit/ & maiore animum certiorum domuit belloq; ciuili: quod omnia concutiebat externa extincto: iterum triumphales currus eques Romanus induxit totiens imperator anteq̃ milles. Postea ad tota maria & deinde solis ortus missus hos rettulit patriæ titulos more sacris certaminibus vincientium: neq; enim ipsi coronantur sed patrias suas coronant. Hos ergo honores Urbí tribuit in delubro Mineræ: quod ex manubiis dicabat Gn. Pompeius magn⁹ imp. bello. xxx. annorum confecto fufis fugatis occisis/ in dictione acceptis hominum centies vinctis semel octoginta tribus millibus Depressis aut captis nauibus. dcccxlvi. Oppidis/ Castellis mille quingentis. xxxviii. in fidem receptis. Terris a Meothis lacu ad rubrum mare subactis votum merito Mineræ. Triumphí vero quem duxit. iiii. kal. Octob. M. Messala. & M. Fisone consulibus. præfatio hæc fuit. Cum oram matutinam a prædonibus liberasset & imperium maris popu. Ro. restituisset ex Asia Pontho Armenia Paphlagonia Capadocia Cilicia Sitia Scythiis Iudeis Albanis Hiberia insula Greta Basternis & super hæc de regibus Mitridate atq; Tigraue triumphauit summa summarum in illo gloria fuit vt ipse in conditione dixit. cum de rebus suis differeret Asiam vltimam prouinciarū accepisse: eandemq; mediam patriæ reddisse. Siquis e contrario simili modo velit percensere Cæsaris res/ qui maior illo apparuit: totū profecto terrarum orbē enumeret/ quod infinitum esse conueniet.

Sequunt & verba Plinii ubi agitur de Fortitudine. L. Dēstati qui Tribunus plebis fuit. Sp. Tarpeio. A. Thermo Coss. haud multo

to post exactos Reges innumerossima suffragia habet centies vi-
 cies preliatus: octies ex prouocatione victor. xlv. cicatricibus ad-
 uerso corpore insignis nulla in tergo. Item spolia cepit. xxxiiii. do-
 natus hastis puris duode viginti: phaleris. xxv. torquibus tribus
 & octoginta. armillis. clv. coronis. xxxvi. Cuneis. xiiii. Aureis. vii.
 Muralibus tribus. Obsidionali vna. Fisco æris. x. Captiuis. xx. mil-
 libus. Imperatores nouem ipsius maxime opera triumphantes se-
 quutus. Prætereo quod optimum in operibus eius reor vno ex
 Ducibus. L. Romulo ex consultatu ad populum conuicto male-
 acti imperii rei militaris: haud maiora foret Manlii Capitolini de-
 corani perdidisset illa exitu vitæ: ante. xxii. ānos bina ceperat spo-
 lia. primus omnium equus Coronam muralem acceperat. vi. Ciui-
 tas. xxxvii. Dona. xxxiii. cicatrices aduerso corpore exceperat. P.
 Seruiliū magistrum equitum seruauerat. si non regno suo ser-
 uasset. Verum sunt in his quidem virtutis opera magna: sed ma-
 iora Fortunæ. M. Sergio vt equidem arbitror nemo quemq̃ ho-
 minum: iure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam non de-
 rogarit. Secundo stipendio dextram manum perdidit. Stipendiis
 duobus ter & vicies vulneratus est: ob id nam manu neutro pede
 satis utilis vno tantum seruo plurimis postea stipendiis debilis mi-
 les bis ab Hannibale captus: neq̃. n. cum quolibet hoste res fuit.
 bis vinculorum eius profugus. xx. mensibus nullo non die in ca-
 thenis aut compedibus custoditus: sinistra manu sola quater pu-
 gnauit: duobus equis suffossis. Cremonam ab obsidione exemit.
 Placentiam tutatus est duodena hostiū castra in gallia cepit/ quæ
 omnia ex Oratione eius apparent habita cum in prætorio sacris
 arceretur a collegiis vt debilis. Quos hic coronarum acervos cō-
 structus hoste mutato. Etenim plurimis refert inique cuiusq̃ vir-
 tus tempora inciderit: quas Trebia Ticinusq̃ aut Trasimenus ci-
 uicas coronas debere? Quæ cannis corona merita: vnde fugisse
 summum opus fuit. Cæteri profecto victores hominum fuere Ser-
 gius vicit etiam fortunam. Ingeniorum gloriæ quis posset agere
 delectum per tot disciplinarum genera/ & tatarum rerum operum
 q̃ varietate? nisi forte Homero vate græco nullum feliciorem ex-
 titisse conuenit siue operis fortuna siue materia extimetur. De vi-
 ris peritis & excellētissimis Ro. longū esset narrare. Opera enim
 illorum adhuc extant.

De diuitiis Ro.

Arcus Crassus negabat diuitē nisi qui redditu annuo legionē tueri posset. scribit. n. plinius lib. xxxiii. C. Asinio Gallo. & C. Mario Cyrino Cos. vi. kl. Feb. Caius cecilius claudius Isydorus testamēto suo edixit/ quis multa ciuili bello perdidisset/ tamē relinquere seruorum quatuor millia centum sexdecim. Iuga bouum tria millia sex cēta: reliqui pecoris. cc. quinquaginta septem millia in numerato pondo sex centa millia/ qui funerari se iussit sextertiis vndecim millib⁹. Caluus vero orator querebatur vasa coquinaria ex argento fieri: at nos dicit plini. Carrugas ex argēto celare inuenimus/ & lectos mulierū iam pridem totos operiri argento & Triclinia quædam quibus argentum addidisse primus traditur Caruilius folio eques Ro. Idē & aureos fecit lanceasq; e centenis lib. argēti/ quas tunc sup quingentas numero Romæ fuisse constat & alia multa incredibilia.

Narrat deniq; plinius lib. xxxvii. Auctoritatem Catulli poetæ videntis consulem ciuem dicens Auusq; Seruili Nouiani quem cōsulem vidimus illeq; proscriptus fugiens hunc e fortissimis suis omnibus Annulum abstulit secum/ quem certum est sextertiis viginti millibus extimatum.

Quid prætere a dicendum est de. p. Clodio/ quem Milo occidit sextertiis centum quadraginta septem millibus domo empta habitasse. Itaq; & ipsum Milonem sextertia septingenta millia æris alieni habuisse.

Omitto multa de Cæsare Aug. de quo Suetoni⁹ ait. Aedes sacra vetustate collapsæ aut incendio assumptas refecit: easq; & cæteras opulentissimis donis adornauit/ vtpote qui in cellā capitolii Iouis sexdecim millia pondo auri gemmasq; ac margaritas quingentes sextertium vna donatione contulerit.

Quid dicam de nobilissima & potentissima Fabiorū familia/ quæ propriis sumptibus bellum contra Veientes sumens in vno conflictu sex supra trecētos eiusdem familiæ milites patritii ordinis viros amisit.

Dīes apud Romanos habebat: q exercitū Ro. poterat ex propriis alere sumptib⁹/ put. M. crassus aluit & alii q plures fecere. Quis prætere in Italia est beatissime pater Iuli nostro tpe princeps seu ciuis tam potēs tantaq; præditus suppellectili. vt erat Lucull⁹ ipse Roman⁹ quē cicero Xersem appellauit/ qui ad viginti quinque mil. hominū honorifice suscipere poterat: nec tñ Lucull⁹ sol⁹ ea in Vrbe diues habebatur teste Plinio/ cū etiā viginti ciuiū millia & co

amplius in Vrbe Romana fuissent/qui cū Lucullo de diuitiis cōtendere potuissent. Clodi⁹ vero Aesopi tragedi filius Romæ singulos vniones ac preciosissimas margaritas in conuiuio magnificentiæ causa ad sorbendum dedit.

Ancus autem Martius salis modios sex millia in congiario dedit Po. Ro. qui primus salinas instituit.

T. petroni⁹ iuris cōsultus moritur⁹ inuidia Neronis principis/vt mēsam ei⁹ exheredaret Trullā mutinā trecentis sextertiis emptam fregit. Sed Nero (vt par erat) p̄cipes vicit omnes. cccc. sextertiis fragmenta emit/& cupidinem vnā parauit qua potaret.

Omīto Trullam cristallinam centum quadraginta millib⁹ empta a matre familias nec diuite. Opera ipsa ædificiorum diuitias Ro. ciuium demonstrarunt.

De nonnullis triumphantibus.

Vilius Cæsar quinquies triumphauit.

Primus excellentissim⁹ triūph⁹ fuit gallicū. Sequētem vero egit Alexādrinū. Deīde pōticū. Proximū Aphricanū. Nouissimū vero Hyspaniēsem diuerso quēq; ap

paratu: ascēditq; capitolīū ad lumina. xl. Elephātis dextra atq; sinistra Lychnos gestātib⁹/teste Suetonio/Pōtico Triumpho iter pōpæ fercula triūverborū pretulit titulū. VENI. VIDI. VICI.

Quid dicā de Pōpeio Magno: q prim⁹ triūphās Myrrhina vasa inuexit sexq; pocula ex eo triūpho capitolino Ioui dicauit/ quæ primum ad hominū vsum transiere. Abacis etiā escariisq; vasis inde expetitīs. Excreuitq; in dies eius rei luxus Myrrhino. lxxx.

sextertiis tres Pompeius ipse magnus in tertio Triumpho trāstulit aluceum cum texaris lusorium e gemis duabus latū pedes tres longum vero ped. iiii. & lunam auream pondo. xxx. milliū tactos

triclīnares tres vasa ex auro & gemmis abacorum nouem. Signa aurea tria Mineruæ matris & Apollinis/coronis ex margaritis. xxxiiii. Montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus

& pomis omnis generis circundata vitæ aurea. Museum ex margaritis in cuius fastigium horologium erat cum imaginē GN.

Pompeie margaritis/& alia q̄ plura spolia aurea.

Omīto triūphū Scipiois Aphricani: qui teste Lūio lib. xxxii. in triūpho suo argenti pōdo centū millia. xxii. in pub. ærario posuit ad urbemq; statuas pulcherrimas & infinitam predam perduxit.

Paulus Aemilius ex vetustissima Aemiliorum patritiorū familia post victoriā de hugubris habitam profectus est cum exercitu

DE NONNVLLIS

contra Perseum Macedonum Regem: ipsum tandem cum filiis ac filia captum cū vniuerso thesauro Macedoniæ Romam deduxit: cui. S. P. Q. R. Præparauit triūphum. Omnia templa Urbis apertis erāt fertis & floribus exornata / & in oībus locis Urbis / per quæ trāsiturus erat arcus lignei triūphales fabricati variis ornamentis erecti fuere.

Prima em̄ die vix Signis Figuris Colloſſis Tabulis transmittendis suffecit.

Secunda vero die Macedonum arma multis curribus delata fuisse sicut erāt scuta galeæ Thoraces Ocreæ oīa ex auro adornata. Post hæc autem in curribus sequebātur viri qui nūmismata ferebant argētea in vasis. cccl. Quodlibet em̄ vas erat triū talentorū quatuorq; viri singula vasa regebāt. alii vero crateras / phialas argenteas / ornatissimosq; calices aureos deferebāt. Tertia vero die stabāt Tibicines classicū & bellicū sonum dātes / post quos. cxx. boues albi deauratis cornibus victis & fertis ornatī ducebantur cum patenis & vasis sacrificādī. Postea vero sequebātur & viri vt supra portātes aurea nūmismata in vasis / numerus vasorū triū Talentorū fuit. lxxxiii. cum aurata fiala decem Talentorū pretiosis Margaritis exornata cum aliis q̄ pluribus vasis aureis magni ponderis lapis p̄tiosis adornatī. Post hæc erat ornatissimus Persei regis deuicti curr⁹ cū spoliis & diademate cū armis eius in altum extensis. Postea vero Darius & Alexāder regis filii cum pedagogis & alumnis fortunium suū pro ætate non intelligentes: quos pulcherrimos paruulos ad lachrimas Senatus populusq; vniuersus præ gaudio cōmotus est: omnisq; turba regis filios & filiam ad misericordiam cōuersa est. Ipse vero Perseus rex post filios demissa facie trepidus ac turbatus incedebat: post quem amici eius & duces & potētes & familiares ibāt moesti & lachrimātes vt spectaculū letitiæ & doloris visum est: victores & victi lachrymabātur. Post eum aureæ coronæ deferiebantur: quas a ciuitatibus Græciæ Aemilius dono acceperat: numerus em̄ coronarum erat. cccc. Postremo vero Aemilius ipse triumphās victor ornatissimo curru inuectus sequebatur purpurā auro contextā indutus laureatus lauricq; ramusculū manu dextra gerēs: quem trahebant quatuor equi cādore certātes cum niue. Milites vero subsequebātur in ordine canētes patria carmina salibus pmixta: nonnulli vero Aemilii laudes & virtutes: currū subsequebātur captiuitate liberati raso capite & pileati deinde equites laureati. Erāt

bídem & arma victorꝝ laureata in triumpho/qui triumphabant coronam Lauream cum peruenisset ad capitolium post sacrificia ponebat in Iouis gremio.

Julianus impator Romam cū triumpho via Flāminia ingressus aureo carpento ciues obuiā factos mira benignitate inspexit & veneratus est dictitās illud Cyneæ Pyrrhi legatī verum esse tot se videre Reges in vrbe Roma/quot ciues populum Romanum ad risum concitauit: q̃ porta vrbis ingrediēs celsas & fastigatas: arcusq; triūphales p̃altos & latos/homo parue staturæ/caput incur uaret more anserum/lesionem veritus. Is p̃terea cāpum Martiū cum admiratione inspicies sepulchrum Aug. cæsaris tot simulachris marmoreis & æneis ornatum. Forꝝ Ro. Iouis Tarpei delubra. Thermas. Porticus in puīciæ modū auctas Amphiteatrum Tyburthino lapide extructum variis picturis & statuīs adornatū tantæ altitudinis. Pātheon. Templū pacis circum maximum tot aquæductus. tot Arcus triūphales. tot statuas p̃ urbem ad ornatum positas obstupuit ac tādē dixit. Naturā vires oēs in ynam Urbem effundisse. eadem verba in noua Vrbe cæteris paribus vt alter Julianus dicere potest. Si em̃ inspiciamus palatia Pontificū & ædes sumptuosissimas Cardinaliū adornatasq; vineas maximis ædificiis picturis/& statuīs exornatī. Omitto pulcherrimas Domos & vias amplissimas/& tēpla ipsa instaurata tēpore Syxti cum pontibus & tuæ beatitudinis: tamen vt ad inceptū redeam prædictos triūphātes oēs tua sanctitas superauit. deuictis Potētissimis hostibus fidei Christianæ expulsisq; tyrannis Ciuitates ecclesiæ occupantibus.

Prim⁹ triūphus tuæ sanctitatis fuit de victoriā recuperatæ Bononiæ: quā urbem ingressus more triūphātium sanctitas tua triūphali curru iuecta iccedebat cū hymnis & canticis p̃cedētibus p̃cessionibus & magistratibus toti⁹ ciuitatis & vicinorꝝ oppidorꝝ. Post quē exornatū triūphum subsequēbātur Cardinales Reuerēdissimi numero. xx. cum ep̃is. xlii. & multis p̃latīs & curialibus.

Erant & milites ipsi variis armis exornati vestibusq; sericei auro contexto circū ornatī cū insignib⁹ ruereis. Inter q̃s erat p̃fectus vrbis & Senogal. nūc vero dux Urbini nepos tuæ sanctitatis cū exercitū eccl̃iæ variis armis exornat⁹. Erat & nobilissim⁹ Marc⁹ Anto. colūna capitane⁹ Po. florētini cū multis romanis viris expertis. Erāt & alii milites Flor. Bononiēses/& Perusini/Pistoriēses vniuerso pp̃lo spectāte cū plausu & lætitiā cōclamātes. Iulij

DE MAGNI. IMPE. ET TRIVM.

II. Pater patriæ & conseruator libertatis & po. Bononiensis.

Omitto Temploꝝ ornamēta & Arcus triūphales p̄ vniuersam ciuitatem erectos auro/serisq; exornatos cū epythaphis de liberatione patriæ a Tyrānica seruitute. Omitto p̄terea laudes & carmina plurib⁹ in locis affixa & recitata: audiebatur vndiq; Clāgor tubarū & classicū sonitum & belloꝝ instrumentorū.

Erant p̄terea nōnulli ministri tuæ sanctitatis/qui publice iter plebem ipsam spargebāt aureā pecuniam & argenteā in signū liberalitatis & magnificētiæ quod ipsi Romani triūphātes in corū triūphis nunq̄ fecisse legitur/mirabilæ dictu/donec ad Templū sancti Petri ventū fuit/in quo pactis solēnibus sacrificiis ad palatiū postea ventū est: vbi & pecunia multa aurea in publica platea militibus sparsa fuit spectaculi grā dataq; benedictione vnusquisq; gaudēs ad propriā remeauit. die. xi. mensis Nouemb. M. D. VI. quo anno & flores rosarū & poma / & tēpora extiua fuere e mēse decēbrīo. Et omnes Bononienses dicebāt vere Iulius pater est cœlorum & Planetarum.

Secūdus triūphus fuit recuperatis ecclesiasticis rebus in īgres-
su magnæ vrbis Romæ: vt tēpla oīa Vrbis aperta variis seris & floribus exornata erāt viæq; ipse arabicos odores spirabāt: in quibus erāt erecti continui arcus lignei auro exornati/colūnisq; de argētatis suffulti. Erat p̄terea ipse arcus Domitiani in cāpo Martio adeo exornatus ac variis statuīs & picturis instauratus a bona memoria Georgii car. Vlixbonensis & ep̄i portuensis ac si nō uiter ipse Domitianus iterum triūphasset.

Omitto magistratus & officiales ac totā curiam Ro. cū p̄cessionibus & Clero totius vrbis/qui oēs in die palmarū/occurrerūt obuiam dicētes. Bñdictus qui venit in noīe dñi liberator Vrbis & ampliātor imperiī cōseruatorq; libertatis ecclīæ donec ventū est ad Vaticanū in tēplo diui Petri apostoli/vt alias deo dāte maiora de tua sanctitate scribā/ac Tertium triūphum duobus p̄dictis in meliorem formā redactis addā/quod erit maximū de infidelibus ipsis ac p̄fidis inaumethanis.

De magnitudine imperiī & triūphis.

Riūphus nō idē valet qđ ouatio teste Pōponio laeto qui dicit: Domitis multa cæde hostib⁹ habebat triūphus/& boues cornib⁹ auratis mactabātur; cum vero hostes sine pugna & sanguīe cū ducib⁹ nris cōuenissent/qm̄ res/pacta sine cæde esset ouatio erat. pedes īgrediebāt

Imperium sine fine dedi.

De laude ipsius Urbis.

M ii

DE LAVDE

Et qualiter Cāpaniæ ora per se foelixq; illa ac beata amenitas/ vt palam sit vno in loco gaudentis opus esse naturæ. Iā vero tota vī talis ac perhennis salubritatis coeli temperies est tam fertiles cāpi: tam aptici colles/ tam innoxii saltus: tam opaca nemora. tam munifica siluarum genera: tot montium afflat⁹/ tāta frugū & vitiū olea rūq; fertilitas: tāta nobiliū pecorū vellerā: tot optima thauris colla: tot lacis/ tot amnium/ fontiuq; vbertas totā eā pfundēs tot maria/ portus: gremiūq; terrarū cōmertio patēs vndiq; & tāq; ad iu uandos mortales ipsa auida in mare pcurrēs: neq; ingenia/ ritusq; ac viros & ligua manuq; sepatas cōmemoro gētes: ipsi de ea iudicauere græci/ genus in gloriā suā effusissimū quotam partē ex ea Græciā magnā. Scribit præterea. lib. vii. gētē in toto orbe p̄stātissimā, vna omni vīrtute haud dubiæ romana extitit.

Strabo ait. Hos quidē prosperos rerū euētus ipsa regiones natura præbet adiecit ei Romanus populus quicquid ex prouidentia consultandum erat.

Nā cū in cōdēdis ædificiis græci acuti maxie ac solertes fuisse vī deātur/ cū pulchritudinē & munimētū īgeniose prospicerēt/ portusq; & agri feracitatē. hī ea maxie animaduērterūt: quæ illi parui fecerūt. Hormisdas a Cōstantino imp. quid de Vrbe Ro. sentiret Id tātū placere respōdit. quod didicissent ibi quoq; homines mori (vt philosophū decebat) loquutus est. Quid dicā beatissime pater de ciuib⁹ & populī ro. numero? Censu Romæ agitato iuuenta sunt ciuium ro. lxxix. centena & c. xliiii. mil. Olympiade. ccvi. salutis vero Christianæ an. xlviii. Hæc est illa Roma/ que genuit Scipiones & Fabios/ Metellos/ & Lucullos/ Sullā & Mariū/ Oratiū & Mutiū/ Fabriciū/ & Dētatū/ Macellos/ & Pōpeios/ atq; ipsum Cæsare & Augustū. Hæc est illa præclara Vrbs quæ tot excellētes ingenio viros edidit Varronē. s. atq; Catonē: Sallustiū/ Tulliū. & Hortēsiū. Omitto Gracchū: & M. Antoniū/ aliosq; multos prudētissimos viros. Hæc tādē illa est æterna & potēs aureaq; Roma q̄ perdomito orbe terrarū genuit Sanctissimos pōtīfices videlicet. Cletū & Clemētē Marcellū & Syxtū Gregorios & Leones atq; Syluestrū & alios multos: & ad id summi culminis fastigiū. peruenit vt omniū populorū regna: omniū gentiū imperia magnitudine/ potentia/ vīrtute superauerit. Iuuēc⁹ hyspanus in euāgeliorū opusculo heroicis carminibus aureā Romā nominat. Pompo. vero læ. terrarū deā & gentiū Reginā appellat/ quā Urbē Franc. Petrarca mundi caput & vrbiū reginā vocat. Hic christus profu

go Vicario fuit obuius hic petrus in crucē actus: hic trācatus est paulus: hic affatus Laurentius. hic sepultus venientī Stephano Prothomar. locum fecit: hic spreuit feruens oleum Ioannes. hic Agnes post obitum viuens suos flere prohibuit. Sed quo pergo possum ne tibi in hac parua papīro Romā designare? Profecto si possim/nō oportet: nosti omnia/nō quia Roman⁹ ciuis: sed quia taliū imprimis rerū curiosissimus ab adolescentia fuisti/ qui. n. hodie magis ignari rerum romanorū sunt: q̄ romani ciues inuitus dico. Nusq̄ minus Roma cognoscit/ q̄ Romæ: qua in re nō ignorantia solā fleo (q̄q̄ quid ignorantia peius est?) sed virtutū fugam exiliumq̄ multarum. Quis enim dubitare potest quin illico futura sit: si ceperit se Roma cognoscere? Forliuensis autem scribit Propria quædā habet Vrbs Roma adeo præclara excelsa & admiranda: vt nedū alibi in orbe inueniātur. sed nec etiā transferri liceat optari: qui Romā ipsam rerū caput & Domina nō viderit temere quicquā alicubi admirabitur. Quid plura beatissime pater? Quæ nam est illa vrbs in toto terrarū orbe sub aureo sæculo fundata nisi roma in Latīo & Ethruria posita? Plinius. n. libro tertio ait. Saturnia inquit est vbi nunc Roma. Antipolis vero vbi Ianiculū in parte Romæ. Habet enim sancta Vrbs limina apostolorū petri & pauli & terrā sacro matyrum cruore purpureā & alia loca deuotissima cū indulgentiis & reliquiis sanctorū & sanctarū dei de qbus in sequenti libro nonnulla dicam: secundoq̄ finem imponam.

Bartholomeus Gyniscus Francisco Albertino.

Qui cupis euersam iam per tot secula romam

Primeuam in faciem cernere: nostra legas:

His namq̄ inspicies fora cuncta: Theatra: Cloacas:

Aelogyæ: Eurypos: Balnea: Tempia: Vias.

Quicquid quale & vbi septē sub regib⁹: & quid

Induperatorū tempore: & ante fuit.

Hæc mælius nemo est qui concinauerit vnq̄

Quæ vatū mille vix monumenta canunt.

Bart. prædicti Tetrasticon.

I/ liber impavidus domini subiturus amici

Iudiciū/ hic musas/ hic heliconā colit.

Non est quod timeas si tu laudaris ab illo.

Spernere tunc ronchos inuidiamq̄ potes.

DE NOVA VRBE

De noua Vrbe.

Sextus Quartus summus & maximus Pontifex cepit Urbem instaurare. Primus, n. obscuras porticus destruxit. ac vias & plateas urbis dilatauit & lateritio opere strauit: ecclesiasq; multas dirutas a fundamentis in pristinam formam redegit. Successores vero ipsum imitari conati sunt. Porremo sanctitas tua & sextum ipsum ceterosq; breui temporis spatium superauit: opera enim ipsa dilucide veritatem rei demonstrat. vt noua urbs merito appellari possit. Multum tamen differt ab illa prima antiquitate: Nam quanta Roma fuit ipsa ruina docet. Pompo. laetus lib. ii. Ro. hy. scribit. Badulam qui & Totila flagellum dei appellatur: post euersam italiam Urbem ipsam solo adequasse dicit enim Gotthi duce Totila Urbem romam proditione Isaurici militis. xvi. kl. Ian. porta celimontana ingressi imperio potiti sunt: nec eo contenti bona diripiunt. Moenia bona ex parte solo aequat: domos aliquot igni absumunt: incolas omnes cuiusq; gradus atq; ordinis rex potissimum Totila ab Vrbe abire praecipit: ducturus alio in loco coloniam. Multitudo omnis in propinquas Vrbes se recepit/ sine habitatoribus urbis relicta est: mansitq; in ea solitudine amplius. xl. diebus.

Hæc sunt tua monimenta parens romule: hæc est illa æterna Vrbs terrarum dea gentiumq; Roma/ cui par est nihil/ & nihil secundum quæ vndiq; victo pene orbe ad vestros triumphos recepit: cuius imperium occidentis oceano & trans tygritanis regnis terminatum: tu ne illa Roma ad quam tot sunt sub cælo gentes conuenire ius erat? Tu ne illa/ quæ innumerabiles colonias emisisti? Sed iam ciuili intestinoq; odio eo lapsa es: vt honorificentior habere ris: si nomen tuum tantummodo extaret. Scribit præterea incendium in Vrbe surgentibus flammis diebus. xiiii. emicuisse. sed non omnia ædificia in cineres iuisse. Verumtamen tres regiones Portam. s. Capenam. Piscinam pub. & Auentinum ipsum adeo consumpsisse vt neq; tunc neq; postea restitui poterit/ scribit præterea. Hoc in loco digredi non ineptum putemus/ vt scilicet ostendamus episcopum ro. caput catholicæ fidei semper fuisse. Roma ipsa terrarum dea & gentium regina poscere videtur dei sedes & imperii generis humani/ sed ubi noua roma presentibus Aug. lacertos extulit absentia principum nostra Roma paululum immuta vtracq; tamē

Vrbe principatum sibi vendicante & quæ sequuntur. De origine Urbis & nomine satis ab Igino & Fabio pictore & Berofo dictum est & perpulchre ab Io. An. Viterb. viro Clariss. Fabius pictor ait. Denominare. n. aut imponere gentibus & locis noua nomina: tantum regiam ducumq; ius est. Suscepto igitur italicae imperio: tum filiam suam Romam nomine: Siculis & aboriginibus in latio praefecit. Que relicta capena medium palatinum tenuit/ & in vertice ubi haeret exquilio Romam oppidulum condidit quod Valentiam sonat. post eius obitum ob paludes neglectum oppidum fuit usq; ad aduentum Aueandri/ qui cum oppido simul restituit nomen. Quæ quidem Vrbs Syxti & tuæ sanctitatis tempore instaurata & in nouam formam redacta est/ & quotidie diuersis in locis ædificiis amplissimis exornatur.

De nonnullis ecclesiis & capellis.

OE primaria basilica lateranensi mentionem non faciam: in stationum opusculo satis dictum est ac etiam in palatio Constantini in laterano: tamen pater beatissime: iterum atq; iterum praedictam basilicam cum baptisterio appenditio pene collabente Sanctitati tuæ plurimum commendo antequam corruat.

Basilica diui petri apost. principis in Vatic. a beato Siluestro patris eiusdem nominis primo fuit. quæ centum marmoreis est sustentata columnis: quam quidem nunc tua beatitudo amplificat. excedit enim admirationem & magnificentiam Græciæ in edificatione Templi Aephesiæ Dianæ ducētis viginti annis factum a tota Asia. Templi. n. longitudo. ccccxxv. pedum Latitudo vero. ccxx. Columnar. cxxvii. a singulis regibus factæ. lx. pedum altitudine ex his. xxxvi. cælatae. teste Plinio. lib. xxxvi. Nil mirandum est Beatissime pater Nam templum cathedralis ecclesie sancte Mariæ floris nuncupatum/ ciuitatis nostræ Florentinæ e septis quadratisq; lapidibus constructum cum nonnullis capellis e musuo adornatis marmoribus diuersorum colorum totum incrustatum excedit praedictæ Dianæ templum. Latitudo. n. ipsius est ped. ccciiii. in parte crucis/ corporis vero. cxlviii. Longitudo totius ecclesie ped. ccccc. Altitudo vero. cxi. Altitudo autem marmoreæ testudinis in medio positæ ped. ccciiii. Turris vero campanarum marmorea variis statuīs exornata pe. cclxxx. omitto pavementum marmoreum inceptum & sepulchra pulcherrima ipsius Templi celeberrimi/ quod omnia deo dante sanctitas tua vult superare in supradicta basilica: quod preclara

DE NONNVLLIS

rum & admirabile opus iam ad sydera tendit fabricæ/cui sanctitas tua **Fatium**. s. R. E. Car. tit. s. Sabinæ instituit.

Omitto turrin campanarum: quam tua beatitudo plumbeis laminis exornauit.

Basilica diuæ Mariæ maioris a diuersis pōtificib⁹ ampliata: quā fundauit Ioānes patrīt⁹ roman⁹ tpe Liberii. PP. quā postea Syxtus. iiii. ampliauit & musiuo exornauit vt in stationum opusculo dixi. Alexāder vero. vi. laqaria aurea posuit supra q̄ hoc āno tua beatitudo tectum cū trabeis istaurauit: omitto organū & turrin pulcherrimam cāpanarū: quam tua beatitudo plūbea teca & Aurata pila cum cruce exornauit.

Ecclesia sancti Laurentii extra muros quam nuper Reuerendissimus Oliuerius carrapha. Card. Neapolitañ. exornauit & laquearia aurea variis picturis adornata restituit. De aliis ecclesiis principalibus & antiq̄s satis in opusculo stationū dixi.

Ecclia. f. Crucis in hier. in nonnullis locis cū pulcherrima capella e musiuo a reuerēdissimo Bernardino hispano ti. car. istaurata est cū imagine p̄dicti viri doctissimi ac sacrarū ceremoniarū erudiss.

Ecclia. f. Mariæ de pplo a Syxto. iiii. fuit ab ipsis fundamētis cū claustro istaurata: quā hoc āno tua sanctitas nō degenerās a patruo Syxto āpliauit pulcherrimisq̄ picturis & sep̄lchris cū nouis capellis & cœmeterio Iulio exornauit vt dicā inferi⁹ de capellis.

Ecclesia sanctæ Mariæ de pace a Syxto. iiii. fundata postea vero ab Oliuerio carrapha car. neap. exornata.

Ecclesia. f. Mariæ in dñica vulgo ī nauicula antiqua & deuota/ quā nup Reuerēdissimus Ioānes de medicis flor. primarius Diacon⁹ Card. S. R. E. eiusdē tit. collapsam ī pristinā formā restituit.

De p̄clarissima familia medicorū satis in stationib⁹ dixi: q̄ q̄dem in locis piis oēs alias familias n̄ri t̄pis supauit: vt opa ipsa nō solum in Italia multis in locis apparēt sed in ipsis ecclesiis & locis terræ sanctæ visunt in laudem p̄dictæ nobilissimæ familiæ auctores multi p̄clarissimi diuersa opuscula publicarūt.

Ecclesia sanctæ Mariæ de Loreta vrbis & ecclesia sancti Rocchi ex elemosinis pub. fundatæ sunt tpe tuæ San.

Ecclesia sanctæ Mariæ de aīa apud ecclesiam pacis a natione almanorū instauratur & amplificatur.

Ecclesia indiuiduæ trinitatis in colle hortulorū a rege Frācorū incepta & a reuerēdissimo Guliermo maclouienſe presbytero card. & ep̄o præneste. exornata qui lapides maioris capellæ ex gallia ad

vrbem propriis sumptibus transſerre iuſſit.

Eccleſia ſancti Saluatoris cum eccleſia ſancti Ludouici ibidem contigua fundata eſt a natione Galloꝝ.

Eccleſia. ſ. Barbaræ ppulchra cōſtructa eſt a natiōe Anglicoꝝ.

Eccleſia ſancti Ioā. baptiſtæ cum frater nitate Floren. ab iſſis florentinis cōſtructa.

Eſt & alia eccleſia ſancti Io. bapt. de miſericordia cum hoſpitale in qua ſepeliūtur corpora qui poenam capitalem merētur a natione Florentinoꝝ fundata apud Velabrum.

Eccleſia ſancti Petri in monte aureo ſiue Ianiculo perpulchra a fundamētis reſtituta a regina hiſpanioꝝ.

Eccleſia. ſ. Iacobi in circo flammino a natione hiſpanoꝝ diuino officio ſolēniter quotidie veneratur maxima cū reuerētia.

Eccleſia. ſ. Stephani i cēlio mōte & alia eccleſia. ſ. Theodoli marty. apud palatiū maius a Nicolao papa. v. inſtaurata.

Eccleſia. ſ. Saluatoris de pede mōtis i trās Tyberim cū alia ecclia ſancti Ioāns. ſ. Coſmæ & Dam. cū monaſterio & ſ. Stephani i columnis tipæi cū alia ecclia ppinqua ad radices Auētini.

Et eccleſia ſctoꝝ Quirici & Iulitæ cū eccleſia ſancti Vitalis mar. & ſanctæ Suſannæ & Viti & Modeſti marty.

Et eccleſia ſctoꝝ mar. Nerei & Archilci cū eccleſia ſancti Stephani in Vaticano cū nonnullis capellis quæ oēs collapsæ a fundamētis Syxtus. iiii. anno Iubilei reſtituit.

Omitto extra Vrbem eccleſiam ſancti Pancratii cum aliis multis/ quibus addidit reliquias & indulgentias.

Eccleſia ſancti duodecim Apoſtoloꝝ cum porticu & veſtibulo inſtaurata fuit a tua beatitudine/ vt apparet in epithaphio marmoreo cum his literis: ſcilicet.

SEDENTE Syxto. iiii. Pont. maxi. Iul. Car. ſancti Petri ad vincu. nepos hāc baſilicam pene collabētem reſtituit.

Eccleſia ſancti Petri ad vinc. cū habitationibus fratru a tua beatitudine maxima impenſa inſtaurata eſt.

Eccleſia ſancti Blaſii de pānetta apud Iuliani palatium a fundamētis incepta eſt a tua beatitudine: cui quidem gratiam concedat dñs perfinitam videre.

Eccleſia ſancti Laurēti in damaſo a Damaso. PP. cōſtructa: quā poſtea collapsam Raphael Riarius Reue. Card. tit. ſancti Georgii a fundamētis reſtituit.

Eccleſia ſctoꝝ Sergii & Bacchi inſtaurata fuit a Reuerendiſſi

mo Gabrieli Card. Agriensi.

Ecclesia sanctorum Petri & Marcellini a reuer. Philippo card. Cœnoman. collapsa in pristinam formā restituta est.

Ecclesia. s. Marci ab ipso marco. P. P. fundata postea a Paulo. ii. in staurata postremo vero a reue. card. de Grimmanis exornata.

Ecclesia. s. Augustini cū habitationib⁹ fratrū constructa fuit anno Christi. M. cccclxxiii. a reuerendis. Guliermo de Estouteuil la epo Ostiensi card. Rothomacensi & S. R. E. Camerario.

Ecclesia. s. Anastasiæ deuotissima/ quā collabētem partim vero dirutā reuerēdissimus Robertus vir doctissim⁹ eiusdem tē. p̄sbyteri. card. Nanteñ. in pristinam formā restituit ampliavitq̃.

Sunt & aliæ multæ ecclesiæ instauratæ de quibus ne sūm prolixus mentionem nō faciam.

Capella Nicolai. v. & aliā secreta Eugenii. iiii. quas frater Ioan. flor. ord. p̄di. per pulchre depinxit in palatio ap̄lico sunt a tua beatitudine picturis & marmorib⁹ ac porta pulcherrima exornatæ.

Capella. P. P. Syxti. iiii. in palatio apostolico perpulchra in q̃ sunt picturæ noui & veteris testamēti cum pontificibus sanctis/ manu & arte mirabili nobilium pictorū concertātum videlicet. Petri de castro plebis & Alexātri & Domīnici & Cosinæ atq̃ Philippi floren. quam tua beatitudo ferreis catenis muniuit; ac sup̄iorem partem testitudinē pulcherrimis picturis & aura exornauit opus p̄clarum Michaelis archāgeli flor. statuariæ artis & pictura p̄clarissimū. Omitto sacrarum locum ab Innocentio. viii. fundatum ampliatum vero a tua beatitudine: in quo sunt ad honorem dei & ornatum prædictæ capelle paramenta gemmis & auro cum vniōibus contexta. sunt & vasa multa aurea & argentea cum pulcherrimis Candelabris deauratis: quæ omnia tua sanctitas donauit.

Sunt ibi præterea reliquiæ & cruces & calices & aliā ornamenta a Paulo Syxto & Innocentio/ atq̃ Alexādro Pontificibus instituta. Omitto pluuiālem ditissimū/ quem magnus p̄sbyter Ioannes indian⁹ dono misit Syxto pont. max. Omitto regnū triū coronarum preciosis margaritis a diuersis p̄tificibus exornatū. Omitto p̄terea aliud regnum ditissimū id est insulam pontificalem cum aliis ornamentis/ & indumētis pont. a tua beatitudine.

Quid dicam de. xii. Apostolis argenteis deauratis a tua beatitudine largitis. Plura; prædictos omnes Pontifices quas sanctitas superauit.

In ecclesia sancti Petri est capella cum choro & pulcherrimis co

lumnis porphir. spolia thermarū Domitiani quæ vocatur Syxti capella: in qua est sepulchrum æneum Syxti. iiii. quæ omnia tua sanctitas in minoribus constituta benemerenti patruo posuit: vt dicam in Epithaphiorū opusculo.

Est & alia capella parua sed pulchra in ecclesia sancti Petri ad vincula cum ferreis cathenis beati Petri apostoli/ quā tua beatitudo æneis intrinsecus & extrinsec⁹ sculptis exornauit tabernaculis.

In ecclesia sanctorū. xii. aplo^r est capella maior pulcherrime depicta cū tabernaculo marmoreo. iiii. porphireis colūnis substatato cum alio tabernaculo marmoreo corporis xpī & apostolorū Philippi & Iacobi simulachris cū sepulchro Raphael. germano/ quæ oīa posuit tua beatitudo āno salutis Christianæ. M. cccclxxvii. vt apertius dicam in Epytha. Omitto marmoream aquilam inter antiq̃s ruinas reptam/ quā sup. portā ecclesiæ. S. tua collocauit.

In ecclesia sanctæ Mariæ de pplo sunt multæ capellæ variis picturis & marmorib⁹ exornatæ maiore vero capellā tua btitudo fundauit/ ac variis picturis exornauit manu Bernadini perusini in q̃ sunt sepulchra pulcherrima vt dicā inferi⁹ de sepulchris. Omitto coronationem Virgīnis argēteam cū Angelis pōdo lib. cl. quam tua sanctitas dictæ capellæ donauit cū aliis muneribus.

In basilica sancti Petri in Vatic. est tabernaculū marmoreum. iiii. porphireis suffultum columnis: in quo sunt. xii. Apostoli sculpti cum passione martyriū apostolorū Petri & Pauli: manu Mathei pullarii flor. sculptoris præclariss. quod quidem opus mirādum. Syxtus. iiii. restituit auroq̃ exornauit.

In Basilica. s. Mariæ maioris in capella maiori est pulcherrimum tabernaculū marmoreum manu Mini flor. impensauero reuerendissimi Guliermi de Estouteuilla Camerario.

In ecclesia sancti Laurēti in Damaso est tabernaculū & capella sacratiss. Corporis Xpi variis marmoribus & picturis/ qd̃ opus societas eius cū domīna Theresia Hispana fundauit.

In ecclesia. s. Mariæ sup. mineruā est capella in honorem Virgi: Mariæ & beati Thomæ de agno cōstructa ac dotata a reuer. Oliuerio carraphe. card. Neapo. epus Hostien. quā Phillipp⁹ alteri⁹ Philippi de Lippis pictor excellētiss. Flor. mira arte depinxit vt opera eius Flor. in tēplo diuæ Ma. Nouellæ demonstrāt.

Est & alia capella de Tornaboniis florenti. depicta a Dominico Girlandario floren. vt opera eius flor. in templo trinitatis & Mariæ nouellæ demonstrāt.

DE PALATIIS PONTIFICVM

Est ibi alia capella Vir. depicta a fratre Io. flor.

Sunt in Vrbe aliæ multæ capellæ ornatissimæ: vt est in ecclesia. s. Mariæ de ara cœli & de pace & .s. petri in monte aureo & .s. Marci & honorii & aliarum ecclesiarum.

De palatiis pontificum.

Alatium lateranense a veteribus pont. instauratū est/ in quo nonnullæ antiquitates ro. apparent.

Palatiū apostolicū. s. petri in Vaticano instauratū fuit a Nicolao. iiii. Vrsino deinde a Nico. v. & Eugenio. iiii. postea vero a paulo pio. ii. & a Syxto. iiii. qui artiū & bibliothecas & capellā extruxit. ac vt dicā a fundamentis ipsi totum restituit. Deinde vero ab innocentio & Alexandro ampliatum est. Postremo vero quantū a tua beatitudine ampliatū & instauratum sit res ipsa est in promptu. Plus enim tua. S. hucusq; fecit quā omnes alii prædicti per annos centū nō fecere: in quo sunt portæ variis marmoribus cum statuīs adornatæ a tua beatitudine. Sunt præterea aulæ & Cameræ adornatæ variis picturis ab excellētiss. pictoribus cōcertatib? hoc anno instauratæ. Præterea faciles ascensus ad cōmoditatē ædiū palatinarū cōtile opus ex laterculis & lapide Tyburtino: vt ad summitatē vsq; tecti facile possit equitari. Omitto laquearia pulcherrima auro & picturis exornata in ipsis aulis variis marmorib? & porphireticis lapidibus stratis.

Palatium. s. Mariæ maioris a Nicolao. v. inchoatū opus sumptuosiss. & imperfectum quod quidem prout erat tua beatitudo exornauit ac portis ac valuis & fenestris & aliis necessariis rebus munuit: ecclesiamq; ipsam imagine argentea Virginis exornauit tectumq; super laquearia instaurauit.

Palatium sanctorū. xii. apostolorū a Martino quinto Colump. inchoatum quod qdē postea tua beatitudo a fundamentis sumptuosissimo ædificio restituit ac statuīs variisq; picturis & marmoribus exornauit vna cū ecclesia ibidem inclusa quod quidem Reuerē. F. Sotherinus flor. vult perficere.

Palatiū. s. Marci a Paulo. ii. inchoatū. postea vero a Laurētio Cibo Car. bencuētano exornatū. postremovero a Reuerēdiss. Domi. Grimanno cū ecclesia exornatū est.

Palatiū. s. Sabinae in quo Honorius. iiii. & alter. iiii. Eugenius. ii. Pōtiffes habitarūt & antiquum ac deuotū: quod quidē reuerē. Car. montis regalīs instaurauit: postea vero a Fatio Sancto. Viterb. eiusdem tit. Cardī. cū Viridario in nonnullis locis instaurat

tum in quo loco erant ædes sabinae ro.

Palatiū cōseruatorū & Senatoris Urbis in mōte Tarpeio ampliā tum est a diuersis pontificibus. s. a. Bonifacio. ix. Martino. v. Syx to quarto. & Innocentio. viii. multisq; in locis tēpore tuæ. S. pulcherrimis picturis exornatū. In quo sunt monimēta q̄ plura Ro. S. statua Herculis ænea cum hac inscriptione.

SYXTO. IIII. PONT. NAX. REGNANTE. Aeneum Her culis simulachrum aurea mala secundum viuente Tropeum sinis tra gerentis in ruinis Herculis Viēt. fori boar. effosum cōseruato res in monumētū gloriæ romanæ heic locandum curarunt.

Est ibi caput Collosi fracti cum hac inscriptione.

Tempore innocentii Pont. Max. viii.

Caput ex colosso Cūmodi Ant. Aug. Alt. tricenum. cubitū inter ruinas templi pacis in multa frusta reperto cōspiciūdū conserua tores Urbis ro. heic iussit. Palatiū nouū iulianū cū ecclesia. s. Bla sii de pannetta ibidē inclusa habet tures & loca fortissima pro cō moditate & vtilitate pub. quod quidē præclarū opus a fundamē tis ipsis tua sanctitas extruxit cum ampla & recta via noua. Omī to aliud palatiū apud ecclesiā sancti Petri ad Vincula nuper ince ptum a tua beatitudine. Sunt & alia multa ædificia diuersis in lo cis Urbis a Syxto & tua sanctitate constructa/ que ad vtilitatem pub. & ornatum vrbis pertinet. vt alias deo dātē copiosi? scribā.

De domibus Cardinalium.

Omnes reuerēdissimi car. s. Georgii cū statuīs ac pictu ris colūnis & multis marmorib? suffulta cū ecclesia ibi dē inclusa est perpulchra: quā Reue. Rap. riar? saonē sis. S. R. E. Camerarius a fundamentis crexit.

Domus Vrsinorum propinqua cum orologio campi Flo. quam eximius Franciscus Venetus Vicecancell. fundauit/ postea vero a Reueren. Petro Rhegino siculo præbytero Card. intus & ex tra variis exornata est statuīs atq; picturis.

Domus reue. Francisci Piccolomini car. senensis non longe est a predicta in qua erant statuæ gratiarum positæ.

Domus cācellariæ/ quā Rhoderic? Borgia vicecācellari? repaust Galcott? vero nepos tuæ sanctitatis. Vicecancell. multis in locis āpliauit ac statutis marmoris ac pulcherrimis picturis exornauit

Domus sancti Laurentii in lucina apud arcū domitiani a plurib?

DE DOMIBVS

card. āplīata. f. a Io. morinēsi & a Philippo Calēdrino summo pe
nitētiario: postremo vero a Io. bap. Cibo & a Georgiovlis bonēsi
patria portugall. cardinalibus/ cui quidē Fatius car. sanctæ Sabi
næ nōnulla p cōmoditate addidit prout eius insignia indicant.
Domus. f. marcelli fuit constructa a reue. Io. Veneto epō Pont.
card. ti. f. Angelī.

Dom^o. f. Mariæ in via lata a Reuerēdiss. Gabriele Agriēsi Car.
ti. f. Sergii & Bacchi fundata fuit. Postremo vero a Reueren. Fa
tio de sanctoriis Viterbenſi Card. titu. f. Sabinae sumptuosiss. ædi
ficiis ampliata cū atrio & porticu & capellis & aula pulcherrima
depicta. Omitto viridaria/ in quibus sunt vasa marmorea sculpta
cū sacrificiis & raptu Sabinarū. Omitto aquarū cōseruationē sub
terraneā/ & cameras variis picturis & statuīs exornatis vt eius
insignia palmae indicāt. Dom^o Cardinalis Columnensis apud ec
clesiam. f. xii. Apostolorū quā Io. ii. Diac. Card. Colum. pluribus
in locis instaurauit.

Domus Francisci Portii nō lōge a predicta. quam Reueren. Pet.
Fuscherus car. ampliāuit.

Dom^o reue. Oliuerii carraphæ in Quirinali solatii gratia constru
ctæ est ab eodē Reue. Oliuerio card. Neapo. cū vinea & hortulo
& aliis locis multis picturis & epīha. exornatis cū epigrā. multis.

Dom^o Reue. Io. Stephani Ferr. Pedemōtani car. Bononiē. apud
equos marmoreos cū hortulo/ & pulcherrimis habitationib^o. nō
lōge a qua est vinea dñi Vlixis de Fano cū domo pulcherrima/ in
quo loco effossa fuere multa marmora cū statuīs e quibus vnā ha
bet in ædibus suis fractā. Cupidinis vero dormiētis miro artificio
sculpta est in palatio mātux.

Dom^o cū vinea & plurimis hortulis apud ecclesiam sanctæ Aga
thæ reue. Federici Diac. Car. s. Seuerini: in qua sunt Viridaria per
pulchra nō longe a qua est vinea noua reuer. car. de medicis flor.

Dom^o Anthonioni Ianuensis epī pñest. & card. S. R. E. tit. f. Pra
xedis apud ecclesiā tituli pñicti quāquidē Reue. Gabriel de fano
eiusdē tituli præsbyteri car. ampliāuit.

Dom^o sancti Anto. abb. nō lōge a prædicta quā Reueren. Fati^o ti.
f. sabinae collabātē restituit cū ecclesia sancti Andreæ penitus desti
tuta ac pauimētū cū tecto renouauit & alia q̄ plura cū hospitāli/ &
horreis addidit in augmentum & ornatum dictæ ecclesiæ.

Domus reue. Ioannis de medicis flor. primarij Diaconi card. est
apud Alexandrinas & Nerionianas Thermas nō longe ab eccle

ſia ſancti Euthachii/ in qua ſunt nonnullæ portæ marmoreæ mix-
tæ: cum pulcherrima Bibliotheca ſtatuīs & picturis exornata.

Domus ſancti Auguſtini Reuerendiſſimo Dominico Card. Fir-
miano titu. ſ. crucis fuit conſtructa quam poſtea Reueren. Fran-
ciſcus Cuſentinus car. exornauit.

Domus ſancti Apollinaris ædificata fuit a reueren. Guliermo de
eſtouteuilla Car. Rothomacenſi poſtea vero ab Hieronimo reuer.
epo ſabin. & a Leonardo Agē. cardinalibus exornata.

Domus cum turri de Flisco apud puteū albū/ quam Urban² La-
uanie comes fundauit: poſtremo vero a Nicolao Lauaniae comi-
te Card. de flisco ampliata eſt ac variis picturis decorata.

Dom² reue. Iuliani de Cælerinis Diaconi Card. cū ſpecioſa por-
ta exornata/ quam Iulian² eiufdem domus Diac. Car. patru² fun-
dauit/ in qua ſunt ſtatuæ Ro. ſuper portā vero viſuntur inſignia
reuera cum hiſ carminibus literis aureis.

Iulius auratas reuerenti in robore glandes

Pollicitus pacem iuraq; remq; dabit.

Domus reue. Io. Iacobi apud tinctam Tyberis.

Domus Farnesia ab Alexandro reue. de Farnesio tit. ſancti Eusta-
chii amplificata eſt atq; exornata.

Dom² ſ. Mariæ trās Tyberinæ: quā reuer. Marc² Saonēt. doctiſſ.
vir eiufdē titu. Card. cum horto & aliis habitationib² iſtaurauit.

Domus. ſ. Crucis apud plateam iudeorum ſite viſuntur cum mo-
numentis priſcorum ro.

Dom² reue. car. Sabelli ro. non longe ab eccleſia ſancti Nicolai
in carcere in qua ſunt duo ſepulchra marmorea cum ſtatuīs ſcul-
pta & Herculis erumnæ ibidem viſuntur. Sub ædibus prædictis
eſt Theatrū Marcelli dorico Ionicoq; more pulcherrime coſtru-
ctum prout exiſtunt veſtigia.

Domus Laurentii manili in platea iudeorum variis epithaphiis
& picturis Ro. exornata.

Domus buſalorum nō lōge a colūna antonina. Dom² Hierony-
mi de picis apud eccleſiā ſancti Laurentii in damaſo nonnullis pi-
cturis exornata/ atriū cui² lapidib² tyburt. & marmorib² adorna-
tū eſt. Dom² de valle & ſaxolis atq; butii & Mapheis nouæ ſunt
variis picturis & ſtatuīs adornatæ.

Eſt & dom² epī. N. apud turrin argentīnā cum ſcala pulcherrima
apud quam Reue. Iulian² ſi. de Ceſarinis Diac. car. ſ. Angeli por-
ticum pulcherrimam cum columna precioſa conſtruxit.

DE HOSPITALIBVS

Domus Vrsinorū in monte Iordano & alijs locis posita.
Domus Bernardini de monte Faleo in Aghonis platea cum puteo pulcherrimo.

Domus Mellinorū est apud eccliam sanctæ Mariæ de aia.

Domus Ciuium ro. de sancta cruce cum pulcherr. statuis.

Do. Io. de mōte mirabili epī Vasion. apud eccliam sancti Aug.

Do. cum vinea apud portā Septi. Augustini de Chigis Senēsis.

Domus Hadriani ab ipso Hadriano car. fundata.

Domus de Finario: quam Carolus card. construxit.

Domus de Sotterinis a reueren. Frācisco florenti. card. vulterae no constructa.

Domus pulcherrima sancti Clemētis a reueren. dñico cōstructa / in qua sunt infra scripta carmina in lapide pario sculpta.

Stet domus hæc donec fluctus formica marinos

Ebibat / & totum testudo perambulet orbem.

Quam postea. R. Frāc. de Rio card. papien. exornauit.

Do. in platea sancti Petri a. R. Marco Veneto constructa.

Sūt & aliæ multæ dom⁹ in vrbe. de qbus breuitatis causa tacco.

Nullam facio mētionem de Turribus: vnaquæq; em domus reueren. cardinalium turres habet.

Est turris subura in Subura: quæ corrupto vocabulo appellatur turris secura pro subura.

De hospitalibus.

Hospitale sancti Spūs in saxia ædificatū fuit ab Innocē tio. iiii. postea vero a fundamētis cū ecclesia ope sumptuoso instauratū fuit a Syxto. iiii. Pont. max. in quo Carolam reginā Cypriam recepit a qua munera multa cum sanctis reliquijs accepit vt dixi in stationum & Epythaphiorum opusculo: & dicitur in saxia a vico saxonum: qui saxones tēpore Hadriani primi pontificis in dicto loco ob vrbis & ecclesiæ defensionem recepti fuere.

Est & hospitale digniss. sancti Saluatoris in Laterano.

Est & hospitale. s. Saluatoris & Mariæ de cōsolatione apud capitolium ex elemosinis cōstructum cū hospitale Ianuēsium a camera aplica ampliatum. Omitto hospitale Almanorū / Anglicorūq; & Gallorū / atq; Hispanorū / Florētinorūq; & aliarū nationū. Tamen pater Beatiss. nullū ex p̄dictis iuenio / vt est illud. s. Mariæ nouæ de floren. ab Eugenio. iiii. cōmendatū / eccliam cui⁹ cōsecrauit / in quo loco ad min⁹ sunt. ccc. infirmi / totidēq; mulieres in hospiti

tali coniuncto cum omnibus medicorum subuentionibus. Omitto hospitale præclarum sanctæ Mariæ de misericordia a Pio. iiii. maxime cõmendatum. Omitto præterea hospitale sancti Saluatoris de congregatione presbyterorum/ ac sancti Ioan. bapt. de Bonifacio & alia quæ quidem oia sunt nu. xxxviii.

De Bibliotecis nouæ Urbis.

N Palatio apostolico in vaticano est illa p̄clara biblioteca a Syxto. iiii. cõstructa cū eius imagine/ ac pulcherrimis picturis exornata cū his Carminibus.

Templa domum expositis: vicos fora moenia pontes

Virgineam triuū quod repararis aquam.

Prisca licet nautis statuas dare commoda portus

Et Vaticanum cingere Syxte iugum.

Plus tamen Vrbs debet/ nam quæ squallore latebat

Cernitur in celebri biblioteca loco.

Sunt picturæ doctorum & alia carmina vt dicā in opusculo Epitha. Est & alia biblioteca apud prædictam/ quæ græca dicitur ab eodem Syxto cõstructa cū camera custodū. Est & tertia biblioteca pulcherrima/ in qua sunt codices auro & argēto sericinisq; tegminibus exornati a p̄dicto Syxto cõstructo: in q̄ loco Vergilii opa vidi literis maiusculis cõscripta. Omitto strumēta geometriæ & astronomiæ & alia q̄ in liberalibus disciplinis ptinent auro & argēto picturis exornata. Est p̄terea biblioteca noua secreta ppulchra (vt ita dicā) Pefilis Iulia: quā tua beatitudo cõstruxit signisq; planetarum & celorum exornauit/ additis aulis & cameris ornatiss. atq; deambulatoriis auro/ & picturis ac statuis exornatis nō longe a capella syxtea. Omitto bibliotecam sancti Petri a diuersis pont. cõstructa & a tua btitudine exornata. In ecclia sc̄torum. xii. Apostolorum & sancti Petri ad vīc. sunt bibliothecæ a tua btitudine cõstructæ atq; picturis exornatæ. Præterea sunt in vrbe aliæ multæ bibliothecæ antiq̄ vt apparet in ecclia. s. Mariæ ara coeli & mineruæ & s. Augustini & Sabinæ & aliorum locorum. Est p̄terea in ædibus Reueren. Io. de medicis flor. primarii diaco. Card. biblioteca pulcherrima codices cuius magnificus Laur. pater eius ex græcia nōnullos p̄ angelū Politianū trāsferre ac multos Flor. transcribere fecit: in q̄ sunt nōnullæ statuæ marmoreæ cū Satyro pulcherrimo. sunt ibi p̄terea opa multorum philosophorum & poetarum/ oratorumq;. Omitto opuscula infinita diuersorum auctorum in laudē præstātissimi Cosmi de medicis/ qui Venetiis bibliothecā pulcheram

DE CASTRO SANCTI ANGELI

rimam construxit in ecclesia sancti Georgii. Vidi præterea nonnulla opuscula in laudē Petri & Laurēti de medicis q̄ oīa Guerinus vir doctiss. mihi ostēdit. sunt p̄terea opa multa super Platonem a Marfilio ficino flor. Extāt & opa baptiste Leonis de albertis flor. exq̄sitiſsimæ doctrinæ: qui libros. x. de architectura cōposuit: q̄s Bernardus eius frater doctiss. vir emēdauit/ ac Laurētio medicī (vt erat volūtas auctoris mortui) p̄sentauit cum aliis opusculis: q̄ oīa noster Romulus aretin⁹ efflagitauit vt īprimeretur: & accepta copia illi⁹ architecturæ lib. Sigismūdo viro doc. & secretario sanctitatis tuæ donauit. in q̄ biblioteca p̄ cōmodo suo q̄sq; studere pōt non obſtāte p̄ntia reuerē. Card. viri doctissimigræcarū/latinarūq; l̄ræ & musicæ p̄tissimo. Lilius em̄ Vicētinus ait. Diuoq; Laurētio basilica ornatissīma eximio ope/ac magno impēdio a deuotiss. Cosmo medico cōstructa cū biblioteca qui & celebrari monasteriū beatī Marci euāgelistæ or. s. Dñici a solo ædificauit cū pulcherrima biblioteca latina & græca atq; hebreæ: aliudq; apud Fesulas canonīcorum Regu. vbi bibliotecis adeo pulcherrimis & libroꝝ copia refertis: vt oēs suparent: quas suo tempore habuit Italia.

De Castro sancti Angeli.

CAstrū. s. Angeli vt supra dixim⁹ in mole Hadriana ab ipso Helio hadriano ipe. constructū fuit. molesq; Hadriani dicebat. postea vero turris Crescētii. Postremo aut castrū. s. angeli ppter apparitionē angeli tpe Gregorii pa. ob quā cām est ibi capella cū picturis miraculī dedicata vt ī stationib⁹ dixi. & a Bonifacio. ix. cepta muniri. deinde ab Alexan. vi. postremovero a tua btitudine multis ī locis īstaurata: ī qua mole sunt portic⁹ cū viridario & fortiss. turrib⁹ in q̄ loco pōtiffices ipsi tuto se defendūt. Sed conq̄ror de fortuna btissime p̄/ob grām vero lætor. sum nāq; p̄re Sancto m̄re vero āgelica noīeq; Frācisco a michael angelo patruo educat⁹ sub tutelavero Xāctæ viduæ nat⁹ florētī. patria iūdi fortuna mihi erūnas & inopiā tribuit cū seruitute volūtaria q̄uis patiētia/ duce virtute/sit victrix fortunæ (vt tuæ sæpe accidit sanctitati) quā deprecor vt seruulū Albertinū respiciat/ ac semper defendat.

In dicta mole vidi affixa in die coronationis carmina infrascripta aurelii Sereni Munopol.

Oraclo vocis mundi moderaris habenas

Et merito in terris diceris esse deus.

Te nemo superat sancta pietate / fideq;
 Religionē graui / moribus / atq; probis.
 Tanta tibi est animi probitas / quod Iulius alter /
 Inter pontifices nemo repertus adhuc.
 Nullus adhuc fuerat tanto iam nomine dignum
 Tu solus Iulii diue secundus ades.

De Beluidere.

Inter Palatiū apostolicū & palatiū Innocētiū. PP. viii.
 in loco / q' Beluidere dicī. tua. S. cōstruxit ædificiū po-
 pertuū ope sumptuoso variis lapidib; & æneis / mar-
 moreisq; statuīs exornatū. Omitto loca pulcherrime
 depicta / in qbus ciuitates Italiæ celeberrime depictæ visuntur.
 Omitto p̄terea loca aplissima & amena dorico more cōstrueta cū
 turrib; & balneis / & aq̄ductib;. Sunt ibi nemora ferarū & auīū
 cum Viridariis & hortulīs / qbus in locis hoīes solatiū causa vaga-
 ri / debacchariq; possūt. Omitto loca sūptuosissima thermarū mo-
 re cōstrueta : adeo q̄ eq̄ster p̄ latū & altū parietem tripl'r ab vno
 palatio ad aliud facile puenitur maxia pontificū / cardinaliūq; cō-
 moditate vna cū vtilitate & pulchritudinē. Omitto locū p̄ cōcla-
 uī designatū a tua btitudine & mōtes ipsos ad æq̄tos / & valles ad
 impletas & alia multa ibidē maximis sumptib; / breuiq; curriculo
 tp̄is cōstrueta : q̄ quidē oīa aliā urbem demōstrāt. Omitto deniq;
 latū / & altū parietē recto tramite designatū a palatinis ædib; ad
 molē vsq; Hadriani cū amplificatiōe Leoninæ ciuitatis & alia q̄
 multa ibidē designata a tua sanctitate.

De Porticibus.

Nvaticano ē portic;. s. Pet. duplex : i parietevni ē nauis
 fluctuās cū aplis e musiuo depicta ab Ioſto flor. pictore
 excellētiss. simul cū architectura : vt apparet in p̄clara
 turri marmorea ecclīæ florētina. Opa cui; p̄ Italiā mul-
 tis in locis extāt : fuitq; a Bñdicto. xi. pont. max. in Auinionem ad
 pingendum marty; historias accit; ingēti p̄cio / morte iterueniē-
 te opus omisit. In sepulchro marmoreo cui; sunt Car.

Ille ego sum per quem pictura extincta reuixit.

Vt aperte dicam in epitha. opusculo.

In prædicta porticu. s. Pet. visuntur carmina incisa.

Quem liquidos pelagi gradientem sternere fluctus.

Imperitas fidumq; regis trepidumq; labantem

Herigis : & celebrem reddis virtutibus alium.

Hoc iubeas rogitante deus contingere portum.

DE VIIS ET PLATEIS

Apud gradus marmoreos plateæ. s. petri est porticus pulcherrima a Pio. ii. fundata. vulgo Benedictio pontificis dicitur: postea vero ab Alexan. postremo autem a tua Beatitudine ampliata: opus quidē necessarium oportet enim ceptū principiū cum plateæ latitudine adimplere quod quidem esset opus præclarum.

Est porticus claustralis palatina a Syxto fundata.

Est porticus. s. xii. apostolorum a tua Beatitudine fundata.

Est porticus sancti petri ad vincula a tua. S. cōstructa/ in qua depicta fuere carmina infra scripta. literis aureis apud insignia ruera.

Astra palatinis quæ tangit ab ædibus hospes.

Hac primum nata est Iulia quercus humo.

Sunt in Vrbe & aliæ porticus diuersis in locis construc.

De viis & plateis.

Via pontificum notissima/ per quam pont. ad Lateran. incedit a Syxto. iiii. ampliata/ deinde ab innocētio. viii. Postremo a tua Beatitudine multis in locis ampliata. Via iulia noua a ponte Iulio ad Syxti vsq; pontē quā tua Beatitudine incohauit ad vtilitatem totius vrbis.

Via Alexandrina in ciuitate Leonina ab Alexan. vi. inchoata tuæ vero beatitudinis tempore perfecte cum alia via propinqua non longe a porta viridaria/ quam tua Sanctitas hoc anno ordinauit. Apud pontem. s. Angelī est via Syxtina cum his carminibus in lapide marmoreo incisis.

SYXTI. iiii. Pont. Max. Iussu.

OPT. AC PIIS

Quam bene Xystina hæc quæ propter fluminis vndas Actoris meruit nomen habere sui.

Hæc Mariæ quo templa dedit via tramite recto

Fecit vt a petri sedibus esset iter

Xyste tuum munus iam nunc Xystina vocati.

Roma potes: minus est condere quam colere.

Via. s. Celsi a Syxto instaurata & a tua Beatitudine ampliata.

Via iudeorum cū aliis duobus propinquis a tua. S. ampliata.

Via. s. Lucie in pōticis obscuris cum alia ibidem propinqua hoc anno ampliata fuit a tua beatitudine.

Omitto vias multas in cāpo Martio & apud ecclesiam apostolorum & Mariæ super mineruā atq; Nicolai & trans tyberinæ regionis quas qdē sanctitas tua dilatauit ac lateritio opere strauit.

Sed miror cū tui p̄decessores beatissime pater. minime aliquid p

cōmoditate viatorū ac etiā curialiū & viarū ausi fuerint proster-
nere vel ampliāre Bonum esset: vt tua. S. cum tot & tanta in vrbe
fecerit in itinere ab vrbe ad Bacchanum vsq; pro vtilitate cōmu-
ni vt perpetua sit tuæ sanctitatis memoria iter sit tutū prostrata
via nemore in parte deleta curare. Platea. s. Petri a syxto & Pio &
tua beatitudine ampliata est cum platea sancti Celsi & Mariæ Ro-
tundæ & iudeorum & Agonis. Platea. s. Eustachii & martii cam-
pi & piscinæ & Laurentii in damaso atq; Marcelli & .s. xii. aposto-
lorū & plurib; pōtificib; institutæ ac tpe tuæ. S. lateribus stratae
fuere editis Cloacis. in platea iudeorū vidi lapidē marmoreū cū
his literis sculptis.

IVLII. II. Pont. Opt. Max.

AVSPICIIS.

Iacobus Albertinus & Hieronym; picus Aediles. Angustia viæ
ad forum iud. offensi coactis regredi domib. ampliand. coerauer.
idemq; probauerunt anno Christi. M. ccccviij.

Omitto plateas transtyberinas & aliorum locorum Urbis/ quas
omnes tua. S. exornauit amplificauitq;.

De sepulchris memorandis.

N Basilica lateranēsi est sepulchrū æneū variis marmo-
ribus exornatū Martini. P. v. Columnnēsis non longe
a quo est lapis marmore; cū inscriptiōe. R. Alberti de
albertis flor. Car. titu. sanctæ Crucis. āno xpī. Mcccclv.
cū alio sepulchro porphiretico miro artificio sculptū. In ecclesia
beati petri in Vaticano i medio capellæ syxti est perpulchrū æneū
sepulchrū variis statuis exornatū: quod qdē tua beatitudo patruo
syxto summo pōt. B. M. Pos. an. xpī. Mcccxciii. Nō lōge a quo
est aliud æneum sepulchrū quod quidē Laur. Cibo Car. posuit pa-
truo innocētio. PP. viij. B. M. Omitto sepulchra duo Pii. ii. & .iii.
senē. marmorea manu. flor. statuis & picturis exornata.

In ecclesia Diuæ Mariæ maioris est sepulchrū iō. Patthii Fūdat.
ecclesiæ in labro porphiretico cū aliis sepulchris memorandis.

In ecclesia. s. Mariæ de populo sunt multa sepulchra Cardinaliū
variis picturis & statuis exornata.

In maiorī vero capella sunt duo sepulchra marmorea pulcherri-
ma q̃ tua sanctitas Ascanio mariæ Vicecācellario/ & Hieronymo
saonensi Card. ben. Mer. Pos. manu Andreæ sanfuini flor. excel.
statuarii. In ecclesia. s. Mariæ Nouæ est sepulchrū marmoreū ad
sinistrā maioris capellæ vnionib; exornatū: in quo requiescit cor

DE VALVIS ET COLVMNIS AENEIS

pus Reuerē. ac sapientiss. Alemanni de admirariis florētini card. titu. s. Eusebii. Omitto sepulchra ecclesiarū multarū vt est in ara coeli & sanctæ Mariæ super mineruam & Augustini & s. Pauli & Agnetis vir. extra Urbē. Tamē beatissime pater in ciuitate flor. vi di sepulchra multa ænea/ & marmorea miro artificio sculpta: de quibus mentionē faciam vt sanctitatis tuæ aliquātulum delectationis dem. vt est in ecclesia diui Laurentii sepulchrū magnifici cosmæ de medicis marmoribus & lapidib⁹ porphireticis exornatū cum æneis craticulis & hac inscriptiōe. s. **DE CRETO** Publico pater patriæ. Nō lōge a quo est aliud præclarissimū sepulchrū æneum variis marmorib⁹ porphireticis exornatū quod qdē Laur. & Iul. de medicis posuerūt patri patruoq³. Omitto alia sepulchra medicea ibidē posita variis marmorib⁹ & picturis exornata.

In ecclesia. s. Io. bap. est sepulchrū æneū Io. cosmæ quondā. PP. variis picturis & marmorib⁹ exornatū. In ecclesia sanctæ Crucis sunt multa sepulchra marmoreavt dicā in opusculo epitha. Omitto sepulchra Abbatic & s. Mariæ nouellæ & Trinitatis cū lapidibus marmorib⁹ ac porphireticis variisq³ picturis exornata. Omitto præterea nōnulla sepulchra e lapide indice cōstructa vulgo peragone maxie existimatiōis & pretii auro exornata. In ecclesia sancte Mariæ de Carmīno ē sepulchrū marmoreū statuis & picturis exornatū quod qdē Reue. Franc. Car. Vulterr. & magnific⁹ Pet. de Sotherinis ei⁹ frater prim⁹ & ppetu⁹ dux & Cōsalonari⁹. S. P. Q. F. Viri doctiss. atq³ ditiss. Thomæ eqti deaurato p^{ri}. B. M. posuerūt. Omitto sepulchrū excell. maxie existimatiōis ad honorem sancti Io. gualberti in ecclesia indiuiduæ Trinitatis cōstructum. Omitto sepulchra multa extravrbē vt est in ecclesia. s. Miniatis sepulchrū marmoreū Reue. Iaco. car. ti. s. Eustachii vt dicā i epitha. Est & aliud sepulchrū marmorib⁹ & porphireticis lapidib⁹ exornatū i ecclesia mōtis Oliueti a Guliermo de capponib⁹ flor. epō corton. cum capella & aliis ædificiis cōstructum.

De valuis & columnis æneis.

N basilica lateranēsi stāt quatuor igētes colūnæ æneæ q̄ tpe Titi (vt circūferē) & vespasiani ad Urbē trāslatæ fuere/ aliq̄ aut credūt eas fuisse colūnas quas Vergili⁹ i tertio Geor. lib. memorat.

Fulgētes ære columnas sub Aug. p^{ri}ncipe.

Erant & aliæ columnæ multæ in Vrbe.

In baptisterio & sancta sanctorū sunt portæ æneæ vt in stationib⁹

dixi. Omitto portas æreas. s. Adriani & Mariæ Rotundæ & Ora-
torii. s. Petri i Vaticano & aliorū locorū vt i capella. s. Petri ad vin-
cula cū inscriptiōe Syxti & Iulii. In basilica. s. Petri est p̄clara por-
ta ænea. quā Eugeni⁹. iiii. fabricare fecit a præclariss. Anto. flor.
erario sculptore. Tñ pater beatiss. portæ baptisterii diui Io. bapt. i
ciuitate flor. posite multū a p̄dictis differunt: in qb⁹ inenarrabili
sculpti æris opere noui ac veteris testamēti hystoriæ apparēt: vtra-
rūq; sculptor fuit Lau. cinon⁹ flor. statuarie qdē mirabilis artifex
quod opus nō minore tamē spacio quā quinquaginta annorū tē-
pore absoluit. Omitto portas æneas cū duob⁹ suggestis & aliis re-
bus in ecclesia diui Laurēti manu Donati florē. q & æneū sepul-
chrū Io. pp. in bapt. fabricauit. In Cathedrali est porta ænea ma-
nu lucæ de Rubea sculptoris p̄clarissimi. Omitto statuas pl̄cherri-
mas pub. in locis positas: vt apparet in cathedrali & turri Campa-
narū & palatio priorū libertatis & s. Michæ. & i ædib⁹ medicis
ac patianis ab ipsis flor. fabrefactæ.

De officina cudendæ pecuniæ.

On lōge ab ecclesia. s. Celsi tua sanctitas officinā pecu-
niæ cudendæ cōstruxit: i quo loco Aurū & argētū de ar-
gētātūq; Aes florētīnorū more pducere facit. Fuit em̄
argēti nūmī Iulii appellati cū apostolorū ac Ruereæ
familiæ insignib⁹ cudūturq; mediū iulii ac diuersarū pecuniarum
genera imprimūt / quæ nūq; huiusmodi Romæ nec in terris eccle-
siæ visa sunt. Omitto aureos nūmos variis caracterib⁹ impressos cū
æneis triētib⁹ de argētatis: q̄ oīa ad Urbē ipsam florētini transtule-
rūt mutatis insignib⁹. Aure⁹ nūm⁹ florētix extēsus fuit anno xpī
Mccccxxiiii. quia lucri gratia / qdā aliæ ciuitates illū extēdētes fi-
gurabāt: in quib⁹ nūmis ab vno latere Christ⁹ cū Io. Bapt. bapti-
zan. ab alio vero liliū: i æneis vero de argētatis Ioā. Bap. sol⁹ ab
altera pte liliū p̄dictū. Omitto alias officinas & pōticas multas di-
uersarū rerū a tua Bea. cōstructas ad vtilitatē & ornatum vrbis.

De fontibus & pontibus.

N Vrbe plures sunt pōtes vt supra enarraui inter pon-
tē Syxti Aelii Hadriani erat pōs triūphalis / quē nunc
tua beatitudo vult iſtaurare & iā Iulii pōs a pp̄lo Ro.
appellat fundamēta cui⁹ extāt diruta nō lōge ab eccle-
sia sancti Spiritus. de aliis pontibus nullā facio mentionem q̄uis a
tua beatitudine multis in locis iſtaurati sint.

Pōs scī Bartho. a Bñdicto iſtauratus vt apparet i lapide marmoreo.

DE CLOACIS

BENEDICTVS Almæ vrbis summus Senator restaurauit hūc pontem fere dirutū. Pons. s. Mariæ a martino. v. colūnensi in-
 stauratus. In platea diuī Petri in Vat. est fons variis marmoribus
 ab Innocētiō & Alex. & a tua Beatī. instaurat⁹. Est & fons in lo-
 co/ quī Beluidere dicitur cū puteo & aq̄ ductibus subterraneis
 miro artificio cōstructus milliario. ii. ad Vrbem pductis a tua. S.
 Est & fons aq̄ Virgīnis in triuio Fonte in cāpo martio a Nīco-
 lao. v. & Syxto. iiii. restitut⁹: in q̄ loco. D. Bartholome⁹ de doxis
 aduocat⁹ cōsistorialis ppulchras ædes fundauit cū Viridario/ &
 fonte marmoribus exornato/ vbi dicta sapientū sculpta sunt: in
 parte vero anteriori ædium legitur inscriptionem cū his literis.
VIRGINFM Aquā ad. viii. ab vrbe lapidem via pnestina col-
 lectam. M. I. F. C. Sētio. Sp. Lucretio Coss. adduxit. Prædictam
 aquā hoc anno nō sine maxio dispēdiō tua. S. instauratis aq̄ du-
 ctibus restituit. Est & fons marmoreus apud eccliam. s. Mariæ
 trāstyberinæ/ quē Lupe Car. fundauit/ vt carmina sculpta deno-
 tant/ & cū deficcāt⁹ fuerit Reueren. Marcus Vigerius Saonēsis
 vir doctiss. eiusdem titu. Car. in pristinam formam restituit.
 Sunt & alii fontes in Vrbe in campo Martio diuersis in locis vt
 est in domo Ioan. piccinini & in vinea eiusdem.

De Cloacis & purgatione Anienis.

In vltis i locis Vrbis sunt Cloacæ a diuersis pōtificibus
 cōstructæ: vt eorū insignia demōstrant: nouissime ve-
 ro plurib⁹ in locis nōnullas instaurauit ac nouas con-
 struxit tua btitudo. Quæ qdem alueū Tyberis & Anie-
 nem ipsum purgare fecit/ vt nauigabilis fieret. Opus qdem p̄clare
 & vtile vrbī Ro. Tyburtinæq; ciuitatī: quæ qdem oīa miro artifi-
 cio & īgenio a tua sctitate adinuēta sunt/ vt naues ipse facillime in
 Tyberim ipm pducātur onuste/ maxia cōmoditate simul cū vtili-
 tate toti⁹ vrbis. De Tybride flumine regali nullā facio mētionem
 quī sæpe vrbē ipsam inundauit: vt fuit tpe Alex. vt apparēt in la-
 pidibus marmoreis apud ecclesiam minervæ & Mariæ trāspōti-
 næ & sancti Eustachii: in radicib⁹ Apēnini oritur ab alia vero p̄-
 dicti mōtis parte nascitur Arnus fluuius Regalis.

De ædificiis a Iulio secūdo diuersis in locis cōstructis.

In vrbe ipsa magnū & admirabile opus basilice. s. Pee-
 tri in Vat. Sactitas tua īcepit āno xpī. M. dvii. die. xv.
 mēsis April. in fundamētis cui⁹ tua btitudo primū la-
 pidem marmoreum cū aureis nūmis solēniter posuit

manu ppria presentibus. xxxv. Cardinalibus & tota curia & po.
Ro. cū hymnis & canticis post missam de Spū sancto a re. Frācisco
sotherino flor. card. Vulterano ibidē solēni pōpa celebratā/ ī quo
lapide erāt incisæ infra scriptæ l̄ræ a Dñico antonio de chiarellis.
IVLIVS. II. PONT. MAX. AEDEM DIVO Petro dica
tam vetustate collabētem in digniorem ampliorēq; formā vt cri
gat fundamēta iecit anno Christi. M. D. VII.

Omīto cerimonias multas quas eodem die ibidem fieri vidi a
Pontifice & Cardina. & Prælatīs.

Quid dicā de ecclīa. s. Mariæ de pplo & sctōr. xii. Aplōr. & s.
Petri ad vinc. & s. Blasii & s. Agnetis extra Vrbem ac s. Mariæ
de cripta ferrata: q̄s collabētes. S. tua restituit cū ædibus fratrū.

Omīto palatiū. s. Petri tot in locis instauratū & gīmnasium pu
blicū apud ecclīam. s. Iacobi apostoli ac palatiū nouum Iulianū
& aliud palatium. s. Petri ad vīcula hoc anno inceptum.

Quid p̄terea dicā de sumptuoso Palatio. s. xii. aplōr. cū Virida
rio pulcherrimo/ qd' qdem opus reuerē. Frāciscus sotherin⁹ flo.
vult p̄ficere & iam īcepit: Omīto p̄clarū opus cū aq̄ductib⁹ in
loco q̄ beluidere dicī/ ac multa alia ædificia extra vrbem cōstru
cta/ vt apparet ī ciuitatib⁹ Hostiæ Tyberinæ ac Portuen. & ciui
tatis Veteris & Viterb. & aliarū ciuitatum ecclīæ in qbus palatia
Pontificū. S. tua cōstruxit. Omīto arcem ipsam Surrianā & alio
rum locorum ædificia.

Quid dicam de ecclesia sanctæ Mariæ de Loreta instaurata:
Omīto palatium magnum in ciuitate propria Sao. construc.

Quid dicā de arce inexpugnabili Bononiēsis ciuitatis a tua bea
titudine fundata: Omīto palatiū ep̄ale sancti Petri cōstructū &
palatiū pontificis instauratū cū capella pōtificis a tua sanctitate.
Omīto statuā æneam cubitoꝝ. xx. quā Boñ. populus tuæ sancti
tati posuit manu Mich. archāgeli flor. Quid plura: in galliā vsq;
ædificia pluribus in locis construxit sanctitas tua vt apparet in
Auinionensi ciuitate quotidieq; nouas incipit fabricas.

Beatissime pont. Iul. grās agam⁹ dño Deo nro/ q̄ fecit victoriā
& dedit potestātē humilibus: deposuitq; sup̄bos ac potētes **VE**
NETOS de sede ciuitatū ecclesiæ & aliorū principum tpe tuæ
sanctitatis/ quæ qdem nunq̄ tpe aliorū Pontificū ea pace & trāq̄
uillitate/ qua nūc viuūt/ extitere: in quibus tēpla ad honorē dei
& palatia ad vtilitatem Pontificū & ornāmētum ciuitatis ædifi
canda fore in ipsis vīitationibus a tua beati. creditur.

DE LAVDIBVS CIVITATVM

De laudibus ciuitatum Florentiæ & Saonenfis.

Q E ipsa Italia beatissime pater nullam facio mentionem
ait em Plin. Hæc est illa Italia diis sacra: q. L. Aemilio
P. C. Statilio Regulo cōsulibus nūtiato gallico tumultu
sola sine externis vllis auxiliis atq; etiā sine trāspadani
nis: equitū octogita mill. armauit: & q sequūtur. Est em Italia p
uincia Europæ & oīum totius orbis celeberrima numine diuino
electa: q vt orbem ipm clariorem faceret: sparsa cōgregauit im
peria / in qua est æthuriā cuius caput est Florentiæ pulchra /
de qua: vt in prohemio dixi nonnulla scribam.

Florētia initū habuisse videt ante dñi nři Iesu xpī aduētum an
nis octogita trib⁹ Romanorū. Colonia. zaccharias em Lili⁹ Vice
tinus i lib. de situ orbis dicit. Florētia vrbs iclita & nobilissima to
tius æthuriæ nūc primaria / q ante xpī aduētū nonagesimo an
no a Syllanis militib⁹ cōdita fuit: hāc urbem oīum Italiæ pulcher
rimā Arnus regalīs fluui⁹ placidus iterfluit vndis / q atris & poti
bus nobilissimis tēplisq; deo dicatis / ac magnificis ciuiū ædibus
decorat / eam Totilū gothorū Rex p fraudē cepit ac diruit: quam
Postea Carolus magn⁹ ipator cū ex vrbe Roma tpe Leonis i gal
liā rediret mōenib⁹ ac portis instauratā maiorem ambitū circūde
dit ac nobiles florētinos p vicina oppida diffusos in urbē ipsam
reduxit eum fesulanis eāq; digniss. priuilegiis donatā liberā esse
voluit legesq; ac magistrat⁹ cōcessit: in q multi Pōtifices p r bea
tissime Conciliū & Synodū fecere / vt fuit tpe Felicis. PP. ii. āno
xpī. M. LV. postea vero a pascale. ii. celebrata fuit Synodus an
no xpī. M. cv. in q fuerūt. cccxl. epī cōgregati. fuerūt pterea mul
ti pōtifices q flor. habitārūt: vt fuit tpe Martini. v. Colūnesis ro.
& Eugenii Veneti. PP. iiii. q p biennū florētiae cū Cardinalibus
& tota curia cōmorat⁹ est / & cōciliū ibidē celebrauit / in q græci
corū ipatore pnte de pcessionē spūs sancti / idē qd Ro. tenet eccle
sia cōsenserūt maximāq; cathedralē eccliam: cui⁹ testudo i terris
singularis Philippi brunelleschi flo. architecto curāte nullis sub
stetaculis absolutā pdiēt⁹ Pōtifex solēni pōpa dedicauit āno xpī
M. ccccxxxvi. die vero. xxv. Martii atq; plenariā indulgētiā con
cessit: in q basilica iacet corp⁹ Stephani. pp. ix. q obiit florētiae an
no dñi. M. lvii. Ciuitas pdicta obsessa fuit ab Hērico ipe. āno xpī
M. lxxx. tñ in pōtificis ptes pseuerauit. Hēricus florētinos iterū
obsidet Urbani. ii. tpe qa pōtificis ptes seqbatur. De laudib⁹ / &
pulcherrimis tēplis & sūptuosiss. ædificiis pdictæ ciuitatis. Alias
deo dāte nōnulla scribā. habet em ecclias prochiales nūero. xliiii.

cōputatis. xii. prioris e quibus nōnullæ collegiatae. Habet p̄terea
 Cenobia virorū: ac mulierum sanctimonialiū. lxxvi. Hospitalia.
 xxxviii. Fraternitate spuerorū. ix. Virorū vero sine nūero absq̃
 Capellis/ & Oratoriis mltis. Omitto p̄terea ecclias multas & Pa
 latia īfinita apud īpa moenia Ciuitatis vndiq̃ cōstruēta. Quæ q̃
 dem ædificia aliā vrbē demōstrāt. Nūc vero de nōnullis viris ex
 cellen. p̄dictæ ciuitatis mentionē faciā. De viris sanctiss. habuit
 zenobiū ep̄m ac ciuē flor. q̃ sepi⁹ ī Ambrosiana: nūc X^o. s. Laur.
 ecclia dicta missam cū btō Ambr. celebrauit/ ac vt alter Martin⁹
 viues tres mortuos flor. suscitauit. Quid dicā de aliis ep̄is. s. An
 drea & Podio atq̃ Antonio/ p̄ merita quorū Deus ostēdit signa
 multa ī pp̄lo: Eugenū & Crescētū cōfessores omitto/ q̃ crebris
 miraculis coruscant. Quid dicā de Io. gualber Abb. q̃ prim⁹ orō
 di. Vallis ymbrosæ īstituit: brachiū cui⁹ demōes fugat/ ac lunati
 cos & ab imūdis spirītib⁹ opp̄ssos p̄ īpositionē ipsi⁹ brachiū libe
 rat: Omitto p̄terea multos viros sctos ord. minorū & p̄dicatorū/
 Seruorūq̃ & s. Bñdicti & Augustini. De monialib⁹ & sanctiss.
 Viduis/ ac nobilib⁹ matronis ne sim plixior finē imponā. noīa q̃
 rum scripta sūt ī cœlis ac venerātur ī terris. De viris excellētib⁹
 in theologia & phiā Antonū habuit & Honoriū archiep̄os flo.
 Robertū de bardis & Marsiliū ficinū/ q̃ nou⁹ Plato a Politiano/
 & Lādino appellat⁹ ē. Habuit p̄terea Leonardū brunū historicū
 & L. datū Aloysiū marsiliū Barth. lapacinū. Pallā stroziū/ & An
 gelū aciaolum. vtriq̃ em̄ auraticq̃tes cū Donato eiusdē familiæ
 philosophi celeberrimi erāt. In iure vero ciuili Accursiū cū Fraci
 sco filio Dinū muscellanū Laurētū de Rodulfis Io. andrea flor.
 natiōe/ Bon. vero adoptiōe. In poesiā vero Dātem Aldigherū
 & Io. boccaciū & Frāscū petrarchā/ quīs nōnulli Arctinū ve
 lint. Frāscū barbarinū omitto/ & claudianū (teste zacharia vicē
 tino) modernos vero habuit Aloysiū pulciū & Naldū naldi/ a q̃
 nōnulla de cōponēdis carminib⁹ didici: primitiasq̃ fructuū eidē
 p̄ntauit/ & alia carmīa ad Nicolaū haldellā Cortonēsem cōdiscipu
 lū misi vt dicā ī opusculo pōtificū & sapiētū snīarū. Omitto Dñis
 cum flo. & alios multos. In oratoria vero Baptistā leonē de al
 bertis Poggiū blādolinū & Lapū lris græcis & latinis eruditiss.
 Guidonē de caualcātib⁹/ Gabrie. lādinū. Nicolaū de salutatis in
 eplis/ & Nicolaū de nicolis. Omitto modernos. s. Christophorū
 Landinū & Mattheū palmeriū/ & ābos rinucinos ac beniuēnos
 & Lippos viros doctiss. seipsum Marcellum/ & alios multos.

DE LAVDIBVS CIVITATVM

In Geometría Paulū geometra/ & petrum mariāz/ Omitto fatiū de Vbertis/ de quo iō. Anni⁹ ait Fati⁹ de Vbertis flo. optim⁹/ atq; eruditiss. Cosmographus/ q in sua geographia antiq̃tatem Viterbē exploratiss. habēs. ait. n. trib⁹ nominib⁹ dictā Thuscā Veiu zam/ & Viterbū/ de qua ciuitate beatissime pater nōnulla scripsi in opusculo de significatiōe & expositiōe arboris palmæ dedicato. D. Dñico francisci Viterb. Secretario. R. Card. sanctæ Sabinae. Quæ ciuitas Viterb. habuit habetq; viros multos excellen. Card. & ep̃os. Omitto ipsum Egydiū Generalē ord. s. Augustini: virū doctiss. & predicatorē excellen. Scribit p̃terea prædictus Anni⁹. Fati⁹ florē. hystoric⁹ simul & p̃clar⁹ Cosmograph⁹ illustrior Blōdo fuit; vt q̃ igenio Thusco excelluerit/ & explorata loca melius/ & certius tenuerit. In Astronomia Bonactū/ sed exula patria Forliuēsem appellari voluit. Omitto Laurētīū Corniū. In Medicina vero phisicos multos habuit excellen. vt fuit Dīn⁹ de Garbo & alter Dīn⁹ de gualdo/ & Thade⁹/ Tursianusq; eius audītor. Omitto Thomā/ Nicolaū Falcutiū/ & ianottū manet. quos qdē excellētissimos viros viuere dico: nā cū virtute ipsa/ & gloria diē vltimā clauferūt. In arte vero militari multi fuere peritissimi apud diuersos impatores ac reges & duces/ vt dñs Philipp⁹ scolarius eques flor. apud Sigismūdū imp. honore & auctoritate prim⁹ habebat/ hic copiarū Dux fact⁹. xx. ampli⁹ plīis variis t̃pib⁹ Sarmatas & Thurcos in xp̃ianos/ inruētes supauit āno xp̃i. M. cccc. xvi. In expeditiōe vero turcorū Bonaguiss⁹ de bonaguissis cui⁹ flor. p̃fectus gētis Italarū cū multis flor. viris expertis in arte militari prim⁹ fuit in obsidiōe magnæ Damiatæ ciuitatis/ qui cū suis vrbē ipsam prim⁹ introiuit ac insignia Christianorum supra moenia erexit. Quid dicā de Ioāne Strotio capitaneo Marchionis mantua⁹ q̃ gloriosus ad portas vsq; ciuitatis mediolabis cūcta vastauit. Quid p̃terea de petro Caroli Strotio ac petro de Caponibus. Omitto Io. de medicis/ & alios multos/ qui vt verī antiq. Roma. multis & diuersis plīis hostes superarūt: victoriāq; insignia cum spoliis inimicorū ad p̃riam triūphātes redierūt. In regimīne vero & cōsilio habuit īfinitos: vt fuit. D. Nicolaus acciōl⁹ vir strenu⁹ ac doctiss. in reb⁹ gerēdis sapiētiss. q̃ in regno Neapol. noīe ioannæ Reginæ gubernator extitit an. D. M. ccclxvi. Moriturq; Neapo. anno ætatis suæ. lvi. quo mortuo: nōnulli tumult⁹ in ipso regno oriri ceperunt. Omitto p̃terea multos viros ex familia medica/ strotia/ bardea/ atq; albizea. Quid dicā de viris excellētib⁹ in

pictura vt fuit Ioſt² ac Thomas maſaci². Stephan² ſymia. Thade²
 ghadd². Philipp² carmellita. Io. ord. p²di. Andreas & paul² ocel-
 lius. & piſcell². Omitto modernos. ſ. Leonardū vinciū. Dñſcum
 Giladariū a quo nonnulla a teneris annis didici. Alex. botticellū.
 Philippū brādolinū & Laurentiū crediū. In ſculptura vero Do-
 natū & deſideriū/ac Lucā de Rubea: q terreas ſtatuas cū viro mix-
 tas: vt optim² inuentor prim² fuit. Laurētiū de Cionis. Andreā
 Varrocchiū: & Antoniū roſellū. Philippū Bru. & Miniū. Omis-
 to Antoniū & Mattheū pullar. & Michaell. archāgelū q & pictu-
 ra excellētiss. Omitto p²terea Andreā fanſuinū & Antoniū de pō-
 te Seuiō. Omitto impreſſores & miniatores & ſcriptores infin-
 tos & moniales ipſas: quæ quidē diuerſa volumina pōtificibus ac
 regib² ſcripſere ac picturis & auro exornarūt. In architeſtura ve-
 ro habuit prædicta ciuitas Philippū brunelleſcū. Bernardū roſ-
 ſum. Frāciſcū cieccā. Laurētiū de medicis q & muſica & oratoria p²-
 clarus fuit cū arte militari: ab oībusq; appellabat̃ amator oīum vir-
 tutū & pater virorū excellētiss. tpe cui² feliciffimo erāt oīa paca-
 ta ad quē reges nō ſolū & principes Chriſtiani aratores & mune-
 ra mittebāt. ſed magn² turc² ac ipſe Babiloniæ ſaladin² oratores
 & munera baſami & auri ſericinaſq; veſtes & aīalia in hiſ partib²
 nunq; viſa cū tētoriis carbaſinis & ſericeis variis colorib² & auro
 exornatiſ bis ad Laurētiū p²dictū miſerūt: quæ oīa propriis oculis
 flor. proſpexi. Quid plura. Pontifex ſumme cælū & terra. viii. die
 ante obitū ei² p²digia & ſigna dedere/ vt oīb² florētinis notū eſt.
 Quo mortuo: ſtatū vnuerſus Orbis ad bella ſe cōuertit. Italiāq;
 potēs occaſiones vndiq; ac prædatiōes multas ſenſit: ſuoſq; prin-
 cipes cū regib² p²didit: q oīa pri² cōſilio magni viri in pace cōſi-
 ſtebāt: redeam² ad architeſturā in q fuit perit² & Bart. gargiolus
 & Anto. ābo architeſti Alex. vi. Omitto iulianū gallēſem & alios
 multos. i muſica vero habuit Frāciſcū cæcū. q muſica & aſtrono-
 mia nō ſolū peritus fuit ſed & poeſia. Nā a Venetorū Duce viro
 doctiſſ. coronatus: deīde vero vt poeta a rege Cyprio laureatus
 fuit. Omitto Antoniū & Frāciſcū & alterū Antoniū a quo non-
 nulla didici (vt i muſicæ opusculo ſcripſi) Omitto p²terea Micha.
 archāgelū & vxorē ac ipſas moniales peritiſſimas. Sed dolēdū eſt
 flēdūq; opa. n. mltoꝝ excellētiss. flor. eſſe abſcōdita inuidiæ cā ac
 mlta i bibliotecis pōtificis & mediceis vidi q nō ſunt ipſa. Quid
 dicā de mercatura vt fuit Coſmas medices/ & alii innumerabiles vi-
 ri ditiffimi: Omitto Bartho. melchionē apud fideliffimū regē por-

DE LAVDIBVS CIVITATVM

tugal. q̄ nōnullas naues n̄ro tpe propriis sumptib⁹ cū regia clas-
se cōtra pfidos ifideles parauit. Omitto agriculturæ peritiss. infi-
nitos. Quid p̄terea dicā de lanificiis & sericinis linteaminib⁹ arte
frigia & auro atq; argēto circūtextis vulgo broccati & riccha-
mi/ & aliis cuiuscūq; generis exercitiis. Nō viri tm̄ laudādi sed &
mulieres ipsæ laudandæ sunt: q̄ Romā vsq; venere/ vt monasteria
nōnulla reformarent/ nouissime vero iussu tuæ. S. moniales vene-
rūt ad monasteriū. f. Siluestri. Multas calamitates/ ac bella ciuilia
diuersis tpib⁹ simul cū peste p̄pessa est florentia. Nā lugubris/ &
miserāda pestis pene p̄ orbē vniuersum triū annorum spatio vsq;
brittanos, defecit/ & āno xp̄i. M. ccc. xl. ampli⁹ sexaginta hoīum
millia Florētiæ itra Urbē assumpsit: & p̄ agrū cuncta pene deserta
reliqt: q̄ ciuitas pri⁹ anno dñi. M. clxxvi. duob⁹ icēdiis magna ex
pte cōcremata fuit. Omitto dissensiōes & ciuilia bella & pecuniā
infinitā i emptione ciuitatis Lucanæ. Quid dicam de bellis cōti-
nuis cū potentatib⁹ italiæ. ipsa. n. in medio multarū ciuitatū tanq̄
cor ipsi⁹ italiæ cōstringit: & semp (vt oib⁹ patet) viriliter se defen-
sat: habet. n. ecclesia a pte vna/ ab alia vero Ianuēses ac Venetos
ab alio latere Lucēses ac Senenses: ab altero nāq; Bononienses/ &
Principes nonnullos cū qb⁹ sæpe pugnat nō sine maximo dispē-
dio. Decies cētena & ducēta sexaginta sex aurei nūmī millia p̄ sex
tm̄ hui⁹ anni. M. cccxci. mēses in mediolanēsi bello a florētino po-
pulo ipēsa sunt atq; itegre p̄soluta. Omitto pecuniā innumerabilē
datā Stephano bauariæ duci/ q̄ venit i flor. auxiliū/ & nil memora-
bile gerēs i suā regionē reuertit̄. Omitto thesaurū infinitū quod
Robert⁹ ip̄. a flo. po. accepit cōtra Galeatiū medio. ducē/ qui max.
exercitū in Italiā trāsīit/ & nulla memorabili gestare trās alpes ip-
sas reuertit̄ an. xp̄i. M. cccci. De pisanorū bello nō facio mētionē:
i quo Venetorū milites bis cū isig. & equitib⁹ a floren. profligati
& capti fuere. Quid plura? soli cōtra Venetos & ianuēses ac Lucē-
ses: Senēsesq; ac pisanos atq; ipsum Valētīnū Borgiam/ ac exules
florētinos ipetū vnanimīter faciētes eodēq; tpe resisterūt/ ac vi-
ctoria tadē potiti sunt. Omitto liburnorū obsidionē. Ciuitas ipsa
sub ei⁹ iperio benigno nōnullas ciuitates e duodeci æthruiciæ ha-
bet: quarū Mezētī⁹ dñabat. f. ciuitates pīsarū Fesularū & Volater-
rarū: & Aretīi. habet, & pistoriū & alias cū oppidīs munitiss. & lo-
cis fortiss. Omitto Colonias mltas more Ro. quas emisit & noua
oppida fūdauit/ Vt placet Leonardo Aretino/ q̄ scribit Urb̄s ve-
t⁹ a florētinis originē habuit/ q̄ oīa Lili⁹ Vicēt. cōfirmat. Senēses
p̄ Beatissime volūt. S. tuā i numero cōciuiū ac pōt. suorū h̄re/ cui

FLORENTIE ET SAONENSIS

60

oratores cū munerib⁹ miserūt. nosq; irrīdēt dicētes nullū habuissē pōtificē. Nō. n. sciūt oēs flor. decreto pub. & priuilegio legis ciues Saon. & ecōuerso que ciuitas p̄clara Saonēsis habuit habetq; Car. multos & Pōt. Senēses vero (iuit⁹ dico) nūc taceāt absq; car. vllis: lætēnt vero florētini trīs. n. hñt cardī. absq; cōciuib⁹ Saon. lætēnt & inclyta ciuitas Saonēsis de cōciuib⁹ flor. q. vt alter sol vbi q; lucēt ac florēt. Bonifaci⁹ nāq; viii. Pōt. inaxi. iubileū idicīt & publice prælatorū assensu cōcionat⁹ ē & recēsuīt seco anno. xii. legationes quarū florētini extiterāt principes a diuersis mūdī principib⁹ accepisse: & legatorū idē nominib⁹ atq; familiis palā exhibitis iniunxit. ī gloriā igif Florē. nominis affirmo ī gubernatiōe orbis terrarū Florētinos aliud elemētū fore. Vere pphetauit: nā in nouo mūdo Albericus Vespulsius Flo. missus a fidelissimo Rege Portugal. Postremo vero a Catholico Hyspaniarū Rege primus adīuenit noua īfulas & loca icognita: vt ī ei⁹ libello Graphice apparet/ī quo descripsit sidera/ & nouas īfulas/ vt ēt apparet in Epistola ei⁹ de nouo mūdo ad Laurētii iuniorē de medicis. Legit p̄terea q; ipsi Romani a Florētinis populares quasdā leges p̄ legatos anno. Xpi. M. cccxxxviii. poposcerūt: qb⁹ qdē Flo. populus statuta ipsa (vt bon⁹ fili⁹) maxia cū reuerētia cōcessit. Zacharias Vicenti. ī descriptiōe orbis dicit: Florētia lanifici ac ferici mercatura p̄ ceteris illustrat ciuitatib⁹: vitū & olearū fœcunda/ ac fructuū oīs gnīs abūdās vitis q; bonarū artū doctrina p̄ditis: oīs q; gñe laudis p̄stātissimis exornat. Qua ppter Beatiss. P̄ IVLI Ciuitas & ciues p̄ se nobilitate clarēt & virtutib⁹. mō. n. opus est vt a me laudēnt. Sol⁹ nāq; De⁹ laudād⁹ & glorificād⁹ ē: cui laus/ honor/ virt⁹ & gloria/ potestas & īperii sempiternū. Ex Vrbe die iiii. Men. Iun. M. D. IX. in die Sāctiss. & indiuiduæ Trinitatis in ædibus Reuer. Cardī. tit. sanctæ Sabinae.

Francisci Albertini Distichon.

Sinunc errare/ fateor me errare libenter:

Nam sine censore nullus in orbe fuit.

Vincentius Rauennas ad libellum.

Mirantur cuncti/ ac omnis mirabitur ætas:

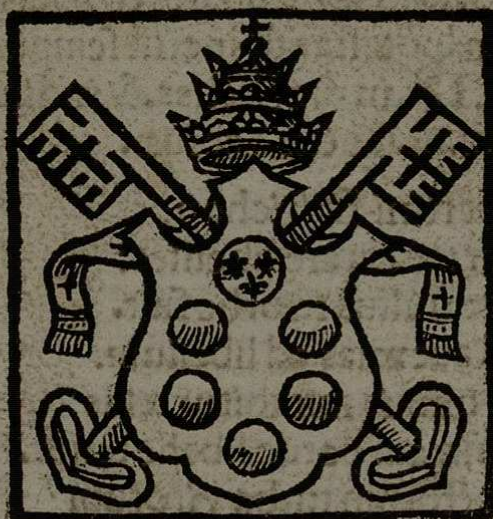
Quod rerum summam parue libelle tenes.

Sic te non cupiet doctorum turba virorum

Et dicent omnes tu mihi gratus eris.

Imp̄ssū Lugd. p̄ Ioā. mariō sūptib⁹ & expēsis Romani morin biopole eiusdē ciuitatis. āno dñi. M. D. xx. die vero. xxviii. martii.

1520 & Spmory